

TARTALOM

A szerkesztő előszava / 3

DISPUTA

- Quo vadis...?** Bozóki András: A privilégiumok demokráciája / 4
 Antal Attila: Rendszerválság – rendszerváltás / 6
- Publicus** Molnár István: Nincs türelem / 9
 Bankó Gábor: Hétköznapi undor / 11

ERŐSZAK ÉS POLITIKA

- Interjú** Háború és béke – *Interjú dr. Kiss J. Lászlóval* / 14
- Nézőpont** Balogh László Levente: Állam és erőszak / 20
 Király Péter: Miért beszélünk Dárfúrról? / 24
 Kemény János: A „következő háború” problematikája – amerikai szempontból / 29
 Kozma Szabina: „Szaladj bajtárs, mögötted a régi világ!” / 35
 Répási Krisztián: Az utcai erőszak és Magyarország / 39
 Vass István: Zsákutcában a fiatalság? / 43
 Kurgyis Bernadett: Családon belüli erőszak... Gender probléma?! / 47
 Zgut Edit Magdolna: Távrolról sem egyszerű: civilek a távoltartás jogintézményének szigorításáért / 51

POLITIKA**Polity/Intézményes politika**

Berényi Zoltán: A nemzetközi pénzügyi rendszer Bretton Woods óta – kudarc sorozat vagy sikertörténet? / 55

Politics/Konfliktusos politika

Balogh Róbert – Barkóczi Balázs: Választási kampány Romániában: a bomlás virágai? / 60

Policy/Közpolitika

Horváth Csaba: A Sanghaji Együttműködési Szervezet – A Kína szuperhatalmi státuszához vezető stratégiai út? / 65

INR/Nemzetközi kapcsolatok

Grünhut Zoltán: Kettős mérce: Izrael a liberalizmus csapdájában / 69

	TUDOMÁNY
Essays	Horváth Csaba: Történelmi gyökerek és önrendelkezés a grúz–oszét–abház–orosz konfliktusban / 73 Turbucz Dávid: Nemzeti szocializációs problémák a rendszerváltozás utáni Magyarországon / 78
Recenzió	Papp Dénes: Fareed Zakaria: The Post-American World / 84
P-press	Balogh Róbert: Intézmények és változó világunk: a <i>West European Politics</i> / 87
Thinker	Elmélet vagy gyakorlat? Kreativitás és függetlenség? Válaszkeresés az agytrösztök itthoni működésére – <i>Interjú G. Fodor Gáborral</i> / 89 Papp Dénes: The Heritage Foundation / 92
	MŰHELY
FiPoli '08	Kárpát-medencei F fiatal Politológusok Konferenciája / 95
PHE	Elnöki keringő – <i>Interjú a PHE elnökségi tagjaival I.</i> / 99
Névjegy	„Tévé-politológusok” vs. „közemberek” – <i>Interjú Hosszú Hortenziával</i> / 104
	OUTSIDE
Ferrara	Rácz Angéla: Ferrarai élményeim, avagy „No problemo” / 106

Az újságban megjelenő írások tartalma nem feltétlenül tükrözi a szerkesztőség véleményét!

„Néhanapján úgy érzem, az egész világ ellenem van,
de mélyen, legbelül azért tudom, hogy ez nem így van.

Néhány kisebb ország semleges.”

(ROBERT ORBEN)

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA

Tisztelt Olvasó!

Az erőszak az emberi közösségek létezésével egyidős, „ősi” jelenség, amely a történelem során eszközeiben és céljaiban változatos módon, különböző formában és szinteken jelent meg. Az (európai) újkortól az erőszak fogalmával szinte elválaszthatatlanul fonódott össze a modern állam instrumentuma: az állam a maga erőszakmonopóliumával a belső és külső rend zálogává, a biztonság legfontosabb objektumává és szubjektumává vált. Ez az évszázados frigy azonban az elmúlt évtizedekben mintha a felbomlás vagy legalábbis a változás jeleit mutatná. Egyre több szó esik az erőszak privatizálásáról, a biztonság állami szintről történő elmozdulásáról vagy éppen új, korábban kevésbé releváns kérdések „biztonságiasodásáról”.

Aktuális kiemelt témánkban – a problémakör komplexitása mentén – így egyaránt helyet kaptak az állam és erőszak átalakuló viszonyrendszeréről, a nemzetközi rendszer változásairól, a terrorizmusról és egyéb nem állami, aszimmetrikus jellegű erőszakgyakorlási formákról, az „új háborúkról”, a fegyveres konfliktusok lehetséges narratíváiról, valamint a katonai-politikai vezetések háborúval kapcsolatos elméleti és gyakorlati megközelítéseiről szóló értekezések. Mindezek mellett nem hagytuk figyelmen kívül a társadalmon belüli erőszak vizsgálatát sem; külön tanulmányok mutatják be a diáktüntetések- és lázadások „véraláfutásos tüneteit”, az utcai extrémizmus hazai megjelenését, a fiatalok erőszak egyre akutabbá váló problémáját vagy a családon belüli erőszak „tabuját” és az akörüli politikai pozícióharcokat.

A változatos – ám korántsem teljes – tematikában, az eltérő felvetésekben és megközelítésekben két dolog közös: tanulmányaink – a leírt változások „ellenére” – az erőszakot továbbra is társadalmi és ezáltal politikai jelenségként értelmezik, s a leegyszerűsítő, médiaelvű vagy politikai haszonmaximalizáló beszédmódok helyett az egyes kérdéseket a maguk társadalmi összefüggéseiben, ok-okozati rendszerében kívánják megvilágítani.

Természetesen „békésebb” olvasóinkról sem feledkeztünk meg: folyóiratunk további oldalain – a többi között – a nemzetközi pénzügyi rendszeréről, a romániai választásokról, a rendszerváltás utáni nemzeti szocializációs problémákról vagy az agytrösztök hazai működéséről is olvashatnak a politika különös világa iránt érdeklődők.

További jó olvasást kíván:

foszerkeszto@phe.hu

A PRIVILÉGIUMOK DEMOKRÁCIÁJA

Bozóki András

Az elmúlt időszakban a közbeszéd a gazdasági válság körül forgott, és annak különböző aspektusait elemezte. A magyar értelmiség számára megszokott, már-már kötelező ujjgyakorlat a politikai hatalom bírálata. Semmi különös nincs ebben, hiszen a kritikai értelmiség egyik legfontosabb funkciója: a közjóról és a jó kormányzásról folytatott, minél szélesebb körű vita fenntartása. Elvárható, hogy a közügyekről vitatkozzunk, és így hozzájáruljunk a demokrácia civil komponensének és laikus szellemének fennmaradásához, megerősödéséhez. Kívánatos azonban, hogy válsághelyzetekben az értelmiség vitái túlmutassanak a napi politikán, s egyszerre mélyebb és általánosabb tanulságok levonására is alkalmasak legyenek. S mindebből nem hiányozhat az önvizsgálat sem.

Magyarországon az értelmiség aktív szerepet játszott a rendszerváltásban, a többpártrendszer, a politikai kultúra és a független nyilvánosság meghonosításában. A mai magyar demokrácia nemcsak a „profi” politikusok műve – ilyenek akkor csak a diktatúra oldalán voltak –, hanem az értelmiségé is. Az ellenzéki oldalon az értelmiségiek és a politikusok között nagy volt az átjárás az 1980-as évek végén és a kilencvenes években. Ezáltal olyan közvetlen kapcsolatok jöttek létre, amelyek révén számos kortársunk rövidebb-hosszabb ideig belekóstolhatott a hivatásos politizálásba és komoly

politikai tapasztalatokra tehetett szert. S noha húsz évvel ezelőtt a rendszerváltás kétségkívül megvalósult, ma már önkritikusan beláthatjuk azt is, hogy a magyar értelmiség nem lehet túlzottan büszke a művére. Vagy hadd mondjam így: nem lehetünk nagyon büszkék rá.

Fontos, hogy a kormányzás és a hivatalos politika kritikus elemzésén túl kritikailag elemezzük a demokrácia más szereplőinek tevékenységét, beleértve a magunk szerepét is. Vajon a komoly újságírók szembenéztek-e azzal, hogy soraikból többen az önálló vélemény kifejtése és a tények megalkuvás nélküli feltárása helyett különböző politikai és gazdasági szereplők propagandistájává váltak? Vajon folytatnak-e kritikai vitát erről saját köreikben? Vagy mit gondoljunk arról a magyar közgazdász-elitről, amely húsz éve nem állt elő új gondolatokkal, és helyenként még mindig úgy viselkedik, mint az egyszeri csodadoktor, aki minden bajra ugyanazt az orvosságot írja fel? Vajon igaz-e, amiben húsz éve még oly sokan hittünk, hogy az állam gazdasági szerepének radikális csökkentése, a privatizáció és a dereguláció automatikusan megoldja az államszocializmusból örökölt gazdasági bajokat? Vajon nem lehetséges-e kilépni

ebből a megközelítésből, és kicsit kiegyensúlyozottabban szemlélni állam és piac, gazdaság és társadalom kölcsönhatásait?

És vajon miért van az, hogy a politológusok és a politikai elemzők rendre leragadnak a politikai elit felületi, hatalmi játszmáinak „értékmentes” kommentálásánál, és nem mondanak semmi érdemlegeset a demokrácia tartalmi kérdéseiről? A politológusoknak – ha komolyan veszik a hivatásukat – képesnek kellene lenniük arra, hogy a politika jelenségét társadalmi kontextusba helyezték, és a jelenleginél többet mondjanak a politika és a társadalom viszonyáról. Ha behunyjuk a szemünket a lényeges dolgok előtt, akkor ne csodálkozzunk, hogy az általunk választott politikusok is ezt teszik. Mert ők sem a társadalmon kívül élnek, s ők is csak azt teszik, amit megtehetnek. A politikusok annyit engedhetnek meg maguknak, amennyit a társadalom megenged nekik. A demokrácia ügye nem lehet egyetlen kitüntetett foglalkozási csoport kérdése – noha a felelősség nyilvánvalóan nem egyforma mértékű. A válságot nemcsak egyes bűnbakká kinevezett társadalmi csoportok okozták, hanem azok is, akik éppen ezt a magatartást várták el tőlük.

Az értelmiség a Kádár-korszak privilegizált társadalmi rétege volt, amely fokozatosan elvesztette a valóság iránti érzékenységét. Az értelmiség világa sokáig alapvetően különbözött a társadalomban „alul lévők” mindennapi tapasztalataitól. Sajat, viszonylagosan jó helyzetét az értelmiség a Kádár-rendszer egészére vetítette ki, így számos képviselője – igaz, közvetett módon – a régi rendszer és a puha átmenet apologétájává vált a rendszerváltás után. Még azok is, akik reformokat akartak, reformjaik hatását másokon próbálták ki. Sokan, akik a rendszerváltás után piacpárti és vállalkozáspárti próféták lettek, gyakran elhallgatták, hogy maguk még az állami monopolhelyzetekből gazdagodtak meg.

A gazdasági és politikai átalakulás sokkja után az értelmiség az ezredfordulót követően – saját privilégiumai védelmében – a stabilitás illúziójának rabja lett. Úgy tűnt számukra, hogy mindörökké fennmaradhat a privilégiumok rendszerét fenntartó magas állami újraelosztás. Úgy tűnt, hogy az „alul lévők” türelme a végtelenségig kitart. Úgy tűnt, hogy a magasabb állami javadalmazásban részesülők széles köre számára „megúszható” a gazdasági rendszerváltozás. Ma már látjuk, mindezek az illúziók nem segítették elő az ország felemelkedését. Nemcsak a rendszerváltás emléke népszerűtlen, de az egész politikai osztály elveszítette szavahihetőségét, sőt hazánk az Unió leginkább euroszeptikus országává vált. Az értelmiség egy jelentős része is felelős azért, hogy az ezredforduló utáni évtizedben a demokratikus konszolidáció számos tekintetben illúziók kergetésébe fulladt.

A szerző a Közép-európai Egyetem (CEU) és az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának oktatója.

RENDSZERVÁLSÁG – RENDSZERVÁLTÁS

Antal Attila

Módszertani alapvetés

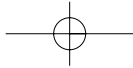
Ha rendszerváltásról beszélünk, akkor célszerű megkülönböztetni a rendszerváltás fogalmának több szintjét, s ezek mélyebb tartalmát. A tranzitológiai szakirodalomban a rendszerváltást általában a demokratizálódásként, az autoriter rendszerből a demokratikus rendszerbe való átmenetként fogják fel (Rustow, 1970; O'Donnell–Schmitter–Whitehead 1986). A rendszerváltás azonban értelmezhető – történelmi kategóriaként - politikai paradigmaváltásnak, amelynek legalább két aspektusa van: egy *világpolitikai kurzusváltás* (ha tetszik *extern rendszerváltás*), illetve egy belső, döntően az adott (nemzet)állam társadalmi-gazdasági-politikai viszonyaiban megjelenő *belső, immanens rendszerváltás* (ezt az autoriter rendszerekből való átmenet tekintetében valóban nevezhetjük demokratizálódásnak). Az extern és az immanens rendszerváltás összekapcsolódó jelenségek: bár az első világpolitikai indíttatású, a második pedig döntően belpolitikai, társadalmi folyamat, a két rendszerváltás egymásra tekintettel, szimbiózisban, egymást erősítve, olykor gyengítve zajlik le. Ez a koncepció a rendszerváltás folyamatát kívánja megragadni: egy olyan rendszert vázol fel, amelyben a külső (világpolitikai, birodalmi) és belső (társadalmi, gazdasági, politikai) események szinkronban vannak, az aszinkronitás pedig kihat magára az átmenetre.

Jelen esszé hazánk „*tranzitológiai status quo*”-jának értelmezéséhez kíván hozzájárulni, a rendszerváltás fogalmának az ismertetett módon meghatározott rendszerében.

Világpolitikai kurzusváltások és belső rendszerváltások

Ha végigtekintünk hazánk történelmén, akkor levonhatjuk azt a következtetést, hogy Magyarországnak mindig szembe kellett néznie azon makropolitikai konglomerátum válságával, amelybe az adott történelmi pillanat szerint tartozott. Így volt ez az Osztrák–Magyar Monarchia, a szovjet érdekszféra esetében, s így van ez most az Európai Unióval is. Hazánk XIX., XX. és XXI. századi története (csakúgy, mint az adott érdekszféra egyéb országaié) rendszerválságok és rendszerváltások története (ehelyütt nem kívánok szólni a magyar társadalom sajátos, belső politikai konstrukcióiról – pl. Tanácsköztársaság, Horthy-korszak –, illetve az azokhoz kapcsolódó politikai eseményekről, ezek egyébként sajátos rendszerváltásként is értelmezhetőek, vonatkozásukban is alkalmazható a fenti koncepció).

Mindegyik impérium a kor mércéjével mérve globális világhatalmi szereplőként tűnt fel, illetve tűnik fel. Magyarország sajátos geopolitikai helyzeténél fogva kénytelen-kelletlen adaptálódott az aktuális kurzusokhoz. Ezen három berendezkedés kialakulásában/kialakításában és fennállásában közös momentumokra bukkanhatunk:

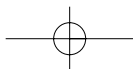
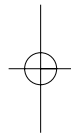
- mesterséges politikai berendezésekről van szó;
- a magyar integráció sajátos politikai-történelmi (kényszer) helyzetben következett be;
- „csatlakozási alapunk” geopolitikai-kultúrköri alapokon nyugszik;
- a társadalom nem elhanyagolható (bár történelmileg változó) hányada kifejezetten ellenezte az integrálódást ezen alakulatokba;
- mindegyik „birodalom” a maga korában világpolitikai hatalom, megkerülhetetlen aktor;
- mindegyik alakulatnak szembe kellett/kell néznie saját rendszerválságával;
- a három birodalom léte – világháborús megszakítást, a demokratizálódás elhaló tendenciáinak kivételével – szinte egymáshoz kötődik;
- a Monarchia és a Szovjetunió esetében a rendszerváltás egybeesett ezen alakulatok szétesésével, a hazai rendszerváltás egy világpolitikai kurzusváltás következménye volt;
- Magyarország fejlődése a mondott alakulatokban mindig sajátosan alakul: amikor „nyugat felé” orientálódunk, visszahúz a kelet-európai sors, amikor „kelet felé” tartunk, a nyugati minták motiválnak, szűrődnek be.

Óriási különbségként tűnik fel azonban az érdekszférák politikai berendezése: a történelmi események ívét egy sajátos demokratizálódási hullámként szemlélve – amely időnként újból és újból felcsap – hazánk a későbbi „turnushoz” tartozik. Hazánk demokratikus fejlődésnek megkésetttségét (sajátos kelet-közép-európai modell, a periféria állama) a XX. század fordulóját követő időben ledolgozhatta volna, a két világháború, valamint a háborúk közötti időszakot követően a nyugati világhoz orientálódhatott volna, a világhatalmi kézfogások azonban átíveltek kis hazánkon: a demokratikus intermezzót követően szocialista „fejlődési” pályára álltunk. A demokratikus kibontakozás tehát rendszerválságok és rendszerváltások buktatóin keresztül elvezette hazánkat – jelenleg úgy tűnik véglegesen – a nyugati világhoz, amelynek tagjai „befogadtak” bennünket: fejlődési pályánk jelenleg az Európai Uniónak nevezett, az alkotó államok által létrehozott nemzetközi szerződéseken alapuló szervezet keretei között bontakozhat ki.

A legutóbbi rendszerváltás jellege

A legutóbbi rendszerváltásunk felfogható a szovjet birodalom szétesése következtében elinduló demokratizálódási hullám hazai kiteljesedésének, ebben az értelemben a hazai események egyértelműen a világpolitikai kurzusváltás sodrába illeszthetőek: vagyis egy extern rendszerváltás játszódott le.

Viszont a kurzusváltást is differenciáltan kell szemlélnünk. A tranzitológiai irodalomban általános az a tétel, hogy a rendszerváltás különböző szakaszokra bontható, ez jól megfigyelhető a szocialista rendszerből a demokratikus rendszerbe való átme-

netünk esetében is. *Dankwart Rustow* kifejti a rendszerváltás háromszakaszos elméletét (Rustow, 1970, 337-363), amely a demokratizálódást három fő szakaszra osztja: a *rendszerválság* (pre-transition crisis), ez az autoriter rendszer végső válsága; ezt követi a *demokratikus átmenet* (democratic transition); s végtére is a *demokratikus konszolidáció* szakasza (democratic consolidation) következik, amelyben a demokratikus viselkedési formák megszokottá és elfogadottá válnak, ezzel teszik befejezetté a demokratizálódás folyamatát. Az 1989-es, és az azt megelőző eseményeket tehát célszerű egy *demokratizálódási folyamatként* felfogni, még hozzá hármass rendeződésben: politikai átmenet, gazdasági átmenet és nemzetépítés (közös identitástudatra és a legitim hatalom elfogadására felépített nemzeti keret). Ez az a pont, ahol az extern rendszerváltás és az immanens rendszerátalakítás összekapcsolódott. A hazai demokratizálódási hullám szakaszaiban eltérően hatott az extern és az immanens elem: a rendszerváltás időszakában egyértelműen a világpolitikai kurzusváltás dominált, a demokratikus átmenet és a demokratikus konszolidáció időszakában azonban nem gyökeresedhetett volna meg az új paradigma az immanens fordulat nélkül.

Rendszerválság

2009-ben Magyarország, Európa és általában a nyugati (illetve az ahhoz sorolt) világ egy akut rendszerválság jeleit mutatja. Ez a három szint erősen összefügg: a felsőbb szinten található válságjelenségek és repedések megjelennek az alsóbb szinteken. A nyugati kultúrkör válsága nem újkeletű, kiindulópontját Samuel P. Huntington (2008) meglehetősen alaposan leírta. Európa, még konkrétan az Európai Unió pedig – kis túlzással – szinte már a konstrukció kialakítása óta egy immanens válsággal küzd: kezdve az öndefiníálás hiátusain, folytatva a mélyebb integrációt elősegítő kezdeményezések kudarcain át, egészen az aktuálpolitikai döntések meghozásának képtelenségéig. Ez a két rendszerválság – ha a már ismertetett keretben értelmezzük azokat – előrevetít egy világpolitikai kurzusváltást (extern rendszerváltást) mind a Nyugat, mind pedig az EU vonatkozásában. A másik oldalon pedig – ha az Európai Uniót egy legkisebb közös többszörösön alapuló politikai rendszernek fogjuk fel – az EU, mint politikai aktor, alakulat vonatkozásában egy belső, immanens rendszerváltást prognosztizál.

Szűkebb páttriánk egyrészt a nyugati világ és az európai kultúrkör részeként csatlakozik be ezekbe a folyamatokba, másrészt pedig szembe kell néznie saját belső rendszerváltásával. A Magyarországon legutóbb lejátszódott rendszerváltás kapcsán megoszlik a teoretikusok véleménye arról, hogy rendszerváltás egyáltalán véget ért-e, illetve az akkor kialakított konstrukció válságban van-e? Véleményem szerint ez a két jelenség egyszerre van jelen hazánkban: a rendszerváltást egy folyamatként tekintve nyilvánvaló, hogy még nem zárult le, Magyarország a demokratikus konszolidáció szakaszában jár, ám azok a válságjelenségek, amelyek jelenleg tapasztalhatóak, összetettebb megközelítést igényelnek. A Nyugat és az Európai Unió válsága egyaránt ha-

tással van hazánkra: azok a világ-paradigmák, amelyek eddig a rendszerek koherenciáját és legitimitását adták, kezdik elveszíteni magyarázó erejüket. Ez az extern válság Magyarországon is lecsapódik, s ehhez jön a sajátos magyar helyzet, amely akként írható le, hogy egy új demokráciában, amelyben a rendszerváltás (itt a kifejezést a tranzitológiaiban szűkebb értelemben, mint demokratizálódás használok) még ki sem teljesedett, új válságjelenségek kezdenek kialakulni. Vagyis: a nemzetközi tendenciák és a belső viszonyok halmozottan, egymást erősítve jelentkeznek.

Tranzitológiai szempontból Magyarország tehát egy igen sajátos helyzetben van (amely magyarázható történelmi fejlődésünk „megkésett” voltával is). Országunk már akkor szembekerül egy újabb (világpolitikai és belső indíttatású) válsággal, paradigmaváltással, amikor az előző rendszerváltás jószerevével még nem is tudott konszolidálódni. A történelmi fejlődésünk sajátosságaként Magyarország ismét *kettős adaptációs kényszerben* van: konszolidálnia kell jelenlegi berendezkedését, ám úgy, hogy igazodjon a változó kor követelményeihez.

A szerző jogász, politikai szakértő.

Irodalom:

- Gallai Sándor – Török Gábor (szerk.), Politika és politikatudomány, Aula Kiadó, Budapest, 2005.
 Huntington, Samuel P., A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008.
 Rustow, Dankwart, Transition to democracy: towards a dynamic model, In: Comparative Politics 1970/2. pp. 337–363.
 O’Donell, Guillermo; Schmitter, Philippe, Whitehead, Laurence eds., Transition from Authoritarian Rule, The John Hopkins University Press, Baltimore–London, 1986.

NINCS TÜRELEM

— Molnár István

A februári veszprémi eseményekben szinte mindenki a saját igazát látja majd visszaköszönni. Akkor is, amikor cigánybűnözésről szól, akkor is amikor a rendőrök munkáját dicséri, akik kézre kerítik az elkövetőket, s akkor is, amikor az igazságszolgáltatás gyors eljárását emlegeti majd. Persze, ha tényleg vérbosszúvá fajulnak a dolgok, akkor majd elkezdődik a „kinek volt igaz” típusú latolgatás, és természetesen mindenkinek igaza lesz. De így megy ez ebben az országban már régóta. Egymásnak szögesen ellentmondó nyilatkozatoknak adunk igazat, egymást kizáró ideológiáknak hiszünk, sőt egymás létét és demokratikus berendezkedését is megcáfoló pártokra szervezünk – kivétel nélkül. Hozzászoktunk, lustaságból és tudatlanságból. Nem akarunk saját tapasztalatokat szerezni sem az egyik, sem a másik csoport igazáról, hanem élünk bele a világba saját kialakított véleményünkkel, és bármit is higgyünk, kapunk rá visszaigazolást a közéletből. Jó ez így. Ez lenne az a pluralitás, vagy hívjuk demokráciának, amiért állítólag olyan sokan küzdöttek 1990 előtt, s akikről azóta kiderült, hogy

még többen voltak, mint valójában. És persze ezeket a hazafias cselekedeteket igazolni is tudják. Tehát demokráciában élünk, és a vélemények sokszínűsége nemcsak jó dolog, hanem egyenesen szükséges feltétele is a demokráciának, mert alternatívák nélkül nincs választási lehetőségünk.

Jogállam vagyunk, és európai ország, azaz tiszteletben tartjuk az emberek velük született jogát arra, hogy megválasszák, hogyan is szeretnének élni. Csakhogy úgy látszik, megáll a tudományunk ott, amikor az emberek egy csoportja kijelenteni, nem szeretnék úgy élni, hogy tiszteletben tartják a másik jogait, és nem szeretnék úgy élni, hogy elfogadják a mások gondolatait, világnézetét vagy éppen a magántulajdonról alkotott felfogását. Ez a tudományunk rég megállt. Nem akkor, amikor elhittük, hogy áramot kell vezetni a kerti kerítésbe, hogy azon emberek haljanak meg, és nem akkor, amikor felgyújtottuk a magyar köztelevízió székházát azért, hogy a kormány mondjon le. Akkor állt meg, amikor elhittük, hogy mindazokat a hibákat, melyeket az ország vezetői elkövettek, nem a lakosai fogják megszenvedni. Akkor, amikor elhittük, hogy Trianon nem következhet be. Akkor, amikor elhittük, hogy ingyen visszakaphatjuk mindazt, amit oly sok vér árán elvesztettünk az első világháborúval. Akkor, amikor elhittük, hogy büntetlenül vágóállatok módjára bánhatunk többszázezer honfitársunkkal, és ráadásul ezt a haza jólétéért tesszük. Akkor, amikor elhittük, hogy az utcai lövöldözések és szovjet intervenció után akasztásokkal és megtorlásokkal lecsendesített országban a béke épül. Akkor, amikor mindezt egy nagy szimbolikus aktsussal átadtuk a múltnak, és azt hittük, hogy a demokratikus politikusaink majd visszaterelnek bennünket a jólét nyugalom és béke karádjába, amely valójában sosem volt a miénk, ezért vissza nem is térhetünk oda. De most mégis sokszínűségben élhetünk. A rendőroket szidjuk a *Magyar Hírlap*ban, amiért nem lőttek a tömegbe, mikor feltehetően roma származású elkövetők támadtak rájuk, és a rendőroket szidjuk, amikor megteszik, ha mások Molotov-koktélokot és köveket dobálnak rájuk. Összekacsintunk, népszerűsködünk, prédikálunk. Hogy is volt régen? Tessék választani! Vicces. Arra gondolok, ha Kádár János még élne, egymaga kétharmados többséget szerezne a parlamentben. Arra gondolok, ha roma párt lenne, a romák megosztottsága miatt biztosan nem jutna be a parlamentbe, de berepítené a cigánybűnözéssel „ródszó”, nemi, faji, nemzeti és politikai okokból üldözött szerencsétleneket védő jogászno pártját a hatalomba. Akkor most mi van? Teljes a képzavar számomra. Aki cigányozik negatívan, annak is igaza van, és aki cigányozik pozitívan, annak is? A nagy társadalmi szabályok szerint igen, de jelenleg annak van inkább igaza, aki ezt negatívan teszi. Márpedig, ha ezt nem érti meg a magyar vezetés, akkor komoly bajba kerül. Miért is?

Mínap egy politikai/irodalmi hetilap oldalait böngésztem és átfogó cikket találtam benne, a magyar radikálisok jelenlegi underground mozgalmáról, annak minden áltudományos kultuszteremtéséről és származáselemzéséről. Részletesen bemutatta a magyar származáselméletet. Megtudhattam belőle, hogy Jézus magyar volt. Minden blödségével együtt is olvashányosabb és értékesebbnek tűnő volt a sztori tartalma, mint a magyar kortárs irodalom válogatott írásaié. És azt hiszem, ebben van a lényeg. Hogy miért?

Mert olvasóként jobban átélhetjük a hazai radikálisok életművét, mint a mai intézményes magyar kultúrát. Mert választóként jobban szeretjük a kádári kiszámíthatóságot, mint az ellentmondó alternatívák közötti felelős döntést. Mert kiszolgáltatott magyar állampolgárként szívesebben fordulok a szerethető Magyar Gárdához, mint a sokat szidott rendőrséghez. Mert roma fiatalembert előbb veszünk házat és autót bűnözésből, mint egyetemi diplomából. Mert emberként egyformán barátkozhatok romával és gárdistával, mégis inkább csak az egyiket választom, mert hiányzik belőlem a vágy, hogy mindkettejüket megértsem. Mert nem tanultam meg, hogy ítéletet hirdetni nem csípőből és féligazságok alapján kell, mert nem tanítottak meg arra, hogy a megélhetésemet ne bűnözéssel teremtem meg. Mert nem neveltek arra, hogy el kell fogadnom másokat, mert nem tanítottak meg arra, hogy boldogulni csak úgy tudok, ha erőszak nélkül is érvényre juttathatom az akaratom. Csak egy egyszerű magyar vagyok. És mint ilyen, roma és gárdista, zsidó fradista, fideszes ballib csürhe, késelő és áldozat. És türelmetlen.

Ismert hasonlat: egy társadalom kiesik a tizedik emeletről, és lefelé azzal nyugtatja magát: eddig minden rendben, eddig minden rendben... Nem a zuhanás számít, hanem a leérkezés. És mi útközben nem akarunk megtanulni repülni. Hanem hiszünk valami biztosban. Nem hiszünk egymásnak, és nem akarunk változni. Csak a végső igazságot keressük. Nos, uraim, az a leérkezés! Intézményesítve és visszavonhatatlanul. A mélypont még mindig nem jött el. Ebben mindannyian egyetérthetünk. Addig is türelem, türelem, türelem.

A szerző a Generáció2020 Egyesület munkatársa.

HÉTKÖZNAPI UNDROR

Bankó Gábor

Közhelyes kijelentés, de a cigánykérdés egyre kiélezettebb. A közhely azonban azért is közhely, mert elcsépeltsége mellett is vitathatatlan az igazságtartalma. Jelen esetben, jelen országban és helyzetben, ebben a korban különösen – mondhatni napról napra. A téma szomorú aktualitása valószínűleg csak azoknak a szerencséseknek nem nyilvánvaló, akik megtehetik, hogy a világ borzalmaival sosem találkozva „tengethesék” kiváltságos életüket.

A miskolci rendőrkapitány esete a felelőtlen politikai inkorrektussággal és/vagy Marian Cozma tragikus meggyilkolása olyan események a közelmúltból, amelyek örvényében hirtelen felcsillant a lehetőség egy fordulópont létrejöttére. Amennyiben kívánjuk és akarjuk ezt, amennyiben érdekünk. Természetesen a cigányokkal kapcsolatos tömegkommunikáció és közvélekedés fordulópontjáról beszélek, amelybe éppúgy beletartozik a média hangneme, mint a politikusoké. Remélem, abban nincs vita, hogy változtatni szükséges, hiszen az eddigi hozzáállás csak növelte a feszültséget, márpedig nehezen mondható sikeresnek egy olyan attitűd, amelynek köszönhetően mindenkinek csak rosszabb lesz. Egészségesnek legalábbis semmiképp...

Mi is az igazi gond a jelenlegi kommunikációval?

Az elsőszámú probléma, hogy a politikának éppen a feszültség generálása áll az érdekében, ami rövidtávon hasznos, tehát szavazatokat hoz („*Ha rám szavazol, többé nem rabolnak ki az utcán!*”). Hosszútávon azonban a politikusoknak sem lehet kívánatos az egyre csak gyarapodó, besöpört szemét a szőnyeg alatt. Ki szeretne például polgárháborús állapotok között kormányozni? Nem látom a kezeket. Senki többet? Na, ugye.

Kérdéses, hogy ezt ki fogja megérteni, és hogy lesz-e egyáltalán valóban haladó szellemű, ugyanakkor népszerű politikusa ennek az országnak.

A másik fő probléma a média által vakvezetett közvélekedés hervasztóan szélsőséges hozzáállása a cigánysághoz. A szabvány liberális értelmiségi természetesen hallani sem akar arról a szóról, hogy *cigánybűnözés*, amelynek valóban van némi kollektív bűnösséget sugárzó felhangja, de ez a gondolkodásmód mégis közelebb áll a strucc-taktikához, mint az egészséges toleranciához. A szélsőjobb oldali orgánusok által generált radikális megközelítés pedig, ha nem is akarja azonnal deportálni az összes romát, mindenképp olyan megoldásokat szül, amelyek csak további felesleges indulatokat gerjesztenek.

Az átlagember márpedig, ha tetszik, ha nem, utálja a cigányokat.

Fogalma sincs, mit kezdjen ezzel a problémával, hiszen azt biztosan tudja: nem egyszerűen az a baja velük, hogy más a bőrszínük vagy eltérő a kultúrájuk. Az átlagember ugyanis nem rasszista, de ilyen termékeny táptalajon, a megfelelő impulzusok hatására könnyen azzá tehető vagy legalábbis elintézhető, hogy a könnyebbik megoldást választva beálljon ugatni a hangosabbik, tehát látszólag erősebbik falkába. Ezt a folyamatot egy racionálisabb, ugyanakkor az emberek érzéseivel szemben kellőképpen empatikus oldal nyilvánvalóan ellenpontoszhatná (akár egy médium, akár egy politikus vagy pártprogram manifesztációjában), hogy megállítsa a radikalizálódást. Ugyanakkor ami ma a radikalizmussal szemben áll, az használhatatlan, eredménytelen – egy nagy bűdös semmi.

Holott óriási szükség lenne egy ilyen „oldalra”. Ennek megteremtése elvitathatatlanul az értelmiségi réteg felelőssége; hogy együttérzéssel, és éppen ezért érthetően, képes legyen az emberek problémájához közelíteni, még ha az olyan kényes kérdés is, mint egy másik népcsoporttal való együttélés.

Az átlagember ugyanis nem jogosan, de legalábbis *érthető okokból utálja a cigányokat*. Nem kell hüledezni, nem kell megrémülni, ezt bizony le kell nyelni. Igazuk van abban, hogy a cigányok, mint népcsoport kollektív mód lopnak, csalnak, bűnöznek, hazudnak? Természetesen nem, de ilyen szerencsére csak kevesen állítanak teljes bizonyossággal, még azok közül sem, akik ezt mondják (nekik egyébként sem meggyőzősre van szükségük, vélhetően jobban járnának egy kiadós szedálással). Nem, az átlagember egyszerű hétköznapi undort érez a cigánnyal szemben: ha az melléül a metrón, önkéntelenül is elhúzódik, ha szembejön az utcán, átmegy a túloldalra. Ennek világos oka van: ezért az undorért felelős csoportok egyszerűen más társadalmi normák

szerint élnek, mint a *nem cigányok*. Nem az a lényeg, hogy bűnöznek, hanem az, hogy hogyan.

Ezek a cigányok elsősorban nem bankot rabolnak vagy sikkasztanak. Ezek a cigányok erőszakosak. Erőszakosak az utcán, erőszakosak az iskolában, és ami a legkártykonyabb a saját jövőjükre nézve: erőszakosak otthon, a saját gyermekeikkel.

Természetesen bajos lenne általánosítani: az erőszakosság nem kizárólag cigányok privilégiuma. Viszont erőszak és erőszak között is tehetünk különbséget, mégpedig saját kulturális viszonylatában. A Magyarországon kialakult cigány (szub)kulturának bizonyos hányada helyénvalónak találja az erőszakot, és nem kell ehhez bűnözés; teljesen hétköznapi helyzetekben is annak találja, hiszen ebben nő fel. Nem hirtelen felindulásból elkövetett kocsmai verekedésekről, részegen hazatérő frusztrált család-apákról vagy focizás közben hajba kapott kistestvérekről van szó, hanem az erőszak abszolút tudatos és élvezetet nyújtó formájáról.

A bűnözést megmagyarázhatjuk azokkal az általános társadalmi ok-okozati összefüggésekkel, amelyek egyaránt érvényesek cigányra és nem cigányra, de holmi tévesen értelmezett liberalizmusból nem mehetünk el az etnikai konfliktusokból fakadó különbségek mellett. Ez a speciális – az újabb és újabb generációkon átgyűrűző – erőszakokultúra a fő mozgatórugója a cigánygyűlöletnek. Nem egyedülálló módon a rasszizmus; vagy a bűnözés *tényét*, nem pedig *hogyanját* firtató „cigánybűnözés”.

A cigányság ezen része eleddig képtelen volt beilleszkedni a magyar társadalomba. Ebben mindkét félnek el kellene ismernie a saját felelősségét, ahogyan azt egy értelmes társadalmi párbeszédben illik. Az egyről a kettőre jutás azonban lehetetlen, amíg ezt hangadó médiumok és politikusok képtelenek közvetíteni a könnyen befolyásolható, formálható, megtéveszthető emberek felé.

Nem az számít, hogy a magyar társadalom-e az eredendően bűnös vagy maguk a romák – fogadjuk el a tényt, hogy egyik sem tökéletes, és régen sem volt az. Adott egy probléma, amit meg kellene oldani, valóban közösen, nem egymásra mutogatva kicsinyes érdekekből, hangozzék ez bármekkora populista frázisnak is. Először azonban ki kellene mondani. Ha még vannak, akik nem hallják, akkor még hangosabban.

A szerző a MÚOSZ Bálint György Újságíró Akadémia hallgatója.

HÁBORÚ ÉS BÉKE

Interjú dr. Kiss J. Lászlóval

„A civil globális társadalom kialakulása kissé utópikus gondolat, mivel a civil társadalom csak ott erős, ahol az állam is erős. Ahol az állam gyenge, ott inkább a „civilizálatlanság társadalma” tapasztalható.”

Dr. Kiss J. László egyetemi tanár, a Magyar Külügyi Intézet és a Budapesti Nemzetközi Graduális Diplomáciai Tanulmányok Intézete (BIGIS) tudományos igazgatója. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végzett, 1984-es kandidátusi értekezésének témája az NSZK kül- és biztonságpolitikája. Jelenleg a Budapesti Corvinus Egyetem és az Andrassy Gyula Német Nyelvű Egyetem oktatója, *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében* című legutóbbi kötete 2009 februárjában jelent meg az Osiris Kiadónál.

PH: A magyar közgondolkodásban a politikatudomány egyes területei kiemelt fontossággal szerepelnek, a nemzetközi kapcsolatok terén azonban a tudományos közösségen kívül alig jelennek meg a diszciplína új eredményei, elméletei. Ön szerint mivel magyarázható ez a jelenség?

K. J. L.: A nemzetközi kapcsolatok diszciplínája alig száz éves múltra tekinthet vissza. Az első világháborút követően a diszciplína első, angolszász alapítására a normatív-legalista, nemzetközi jogi megközelítés nyomta rá a bélyegét. A diszciplína első alapítási szakaszában elsősorban azzal a kérdéssel foglalkozott, hogyan lehet egy stabil nemzetközi rendszert létrehozni a nemzetközi jog, a nemzetközi szervezetek és a demokrácia terjesztése útján. Ez a békés világrendszer megteremtéséről szóló, Woodrow Wilson amerikai elnök nevével összefonódott vízió azonban kétszer is hajótörést szenvedett: az első világháború utáni erőfeszítések inkább fegyverszünetnek, mint egy új nemzetközi rendszer felépítésének bizonyultak, és a második világháborút követően sem sikerült egy globális és legitim világrendszer létrehozni. A diszciplína második megalapításában, a realizmus kialakításában döntő szerepet játszottak az Európából, mindenekelőtt a náci Németországból kivándorolt társadalomtudósok, közöttük Hans Morgenthau, Arnold Wolfers, John Herz, Klaus Knorr és Henry Kissinger. Ennek a „tudástranszfernek” a keretében ezek a tudósok az európai államvezetés olyan tradícióit vitték magukkal Amerikába, mint a hatalmi egyensúly és az államrezon. A diszciplína megszilárdulása az optimista republikánus angolszász liberalizmus és az európai társadalomtudósok pesszimista antropológiájának szintézise volt. A második világháborút követően a diszciplína hazai befogadása csak igen lassan ment végbe, jórészt marxizmus-leninizmus szellemében fogant tudományos

szocializmus és világnézet monopolhelyzete miatt. Ennek ellenére az országban elsőként a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen 1963-ban létesült nemzetközi kapcsolatok tanszéke, s ez diszciplináris értelemben szakítás volt azzal a hagyománnyal, amely a nemzetközi kapcsolatok oktatását kizárólagosan a jogtudomány, a nemzetközi jog keretében tartotta megfelelőnek. Az itt meginduló oktatásnak kezdettől fogva nagy előnye volt, hogy a nemzetközi kapcsolatok oktatását multidiszciplinárisan, a nemzetközi gazdaság, a nemzetközi jog, a diplomáciatörténet és a nemzetközi politikaelmélet egységében igyekezett megvalósítani. A diplomaták képzése itt, valamint a Moszkvai Nemzetközi Kapcsolatok Egyetemén, valamint kisebb részben a Bécsi Diplomáciai Akadémián folyt. 1971-ben a Külügyminisztérium háttérintézményeként főként az európai biztonsági és együttműködési folyamatnak köszönhetően létrejött a Magyar Külügyi Intézet is, amely a maga nemében az egyetlen kül- és biztonságpolitikával foglalkozó hazai think tank volt. 1989 után a politikatudomány emancipációjával, a nemzetközi kapcsolatok tudományának hazai fejlődése és további intézményesülése is felgyorsult. A közgazdaságtudományi egyetemen a Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke mellett létrejött a Budapesti Nemzetközi Graduális Diplomáciai Tanulmányok Intézete (BIGIS), amely egyfelől feladatot vállalt a nemzetközi kapcsolatok szakembereinek a továbbképzésében, másfelől az euroatlanti közösséghez való csatlakozás perspektívájában a már diplomával rendelkező résztvevők nemzetközi, diplomáciai pályára történő felkészítésében. Számos vidéki egyetem nem csupán az „Európa-tanulmányok”, hanem a nemzetközi kapcsolatok oktatásával is foglalkozni kezdett. A Magyar Külügyi Intézet jogállása és intézményi formája ugyan többször változott, ám 2007. január elsejével a Külügyminisztérium intézményeként másodszor is megalapításra került. Az intézet mai formájában három terület sajátos érintkezési pontjának tekinthető. Az első meghatározó terület stratégiai kapcsolat a mindenkori magyar Külügyminisztériummal, a magyar külpolitika támogatására, mindenekelőtt policy-jellegű, elemző anyagok készítésével és olyan fórumok és szakértői konferenciák rendezésével, amelyeken külföldi politikusok és szakértők vesznek részt. A második terület a hazai akadémiai és nem akadémiai kutatóintézetekkel való kapcsolatokra vonatkozik, s ebben a minőségében az Intézet részt vesz a nemzetközi politikaelmélet alapkutatásaiban, s ebben az értelemben része a diszciplína hazai „eredeti felhalmozási folyamatának”. Végül a harmadik terület célcsoportja a civil társadalom, s az Intézet ebben a minőségében folyamatosan ad otthont szakértői megbeszéléseknek és előadásoknak, amelyeken nagy számban képviseltetik magukat szakértők, elemzők, egyetemi oktatók, újságírók és egyetemi hallgatók. Úgy teljes a kép, ha tömegkommunikáció részéről is folyamatosan megnyilvánuló érdeklődésre is felhívom a figyelmet: munkatársaink keresett elemzői a magyar médiának. Mindehhez hozzá kell tenni, hogy a nemzetközi kapcsolatok diszciplínája sok tekintetben még ma is ezoterikus tudománynak tekinthető. A diszciplínának megvannak a „nagy könyvei” és iskolái, ám jelentős részük magyarul nem áll rendelkezésre. A jó bevezető, magyar nyelvű tankönyvek, szöveggyűjtemények még ma is a hiánylistán vannak. Természetesen a „foreign policy making”, tehát a külpolitika megfogalmazása és megvalósítása

anélkül is folyhat, hogy valaki ismerné a nemzetközi kapcsolatok posztpozitivistá metodológiáját vagy a hatalmi dinamika realista elemzési módszereit, ám nyilvánvaló, hogy a nagyobb elméleti felkészültség az operatív külpolitika hatékonyságát is növelheti és segíti a „közös nyelvet” a nemzetközi érintkezésekben. Ebben a tekintetben a magyar Külügyminisztérium által kezdeményezett „magyar külkapcsolati stratégia” kialakítása különösen tanulságos volt. Ebben a munkában számos akadémiai és nem akadémiai kutatóközösség kapcsolódott be, és óhatatlanul arra is fény derült, hogy a hazai vitakultúra és módszertani felkészültség még számos kívánnivalót hagy maga után. Ugyanakkor elmondható, hogy a nemzetközi kapcsolatok oktatása nyomán mindinkább növekszik a felkészült diplomaták és külpolitikai szakértők száma, s ez ígéretes a jövő számára.

PH: A nemzetközi kapcsolatok egyes elméletei egészen más nyelvet használnak, eltérő feltevéseik vannak a nemzetközi rendszer természetéről. Beszélhetünk-e egységes tudományos diszciplínáról vagy a nemzetközi kapcsolatok csupán az egyes nagyelméletek, metaelméletek egy szelete?

K. J. L.: A nemzetközi kapcsolatok fő tárgyai az államok vizsgálata mellett a politika, gazdaság, biztonság összefüggése, az erőszak-alkalmazás legitimitása, a béke és háború kérdése. Ezekben a kérdésekben egyfajta paradigma-pluralizmus uralkodik. Ez azt jelenti, hogy a nemzetközi rendszerről egyidejűleg különböző elméletek állnak rendelkezésre, amelyek különböző elméleti kiindulások alapján a nemzetközi élet más és más tényezőjének adnak elsőbbséget. Mindazonáltal nem arról van szó, hogy az egyik elmélet „legyőzi” a másikat, hanem arról, hogy más és más elmélet választása a nemzetközi rendszer más és más szegmensét teszi „láthatóvá”. Az elmélet – ahogy Karl Popper tudományfilozófus fogalmazta – egy eszköz, egy „háló”, amelyet „kivetünk”, hogy a valóság mind nagyobb részét ellenőrizzük és racionalizáljuk. Az elmélet tehát „eszköz”, s akkor igaz, ha „cáfolható”. Ellenkező esetben „ideológia”.

A nagy irányzatok kezdetben nagyon különböztek egymástól. A realisták az államok mint „racionális szereplők” homogén, „fekete dobozából” indulnak ki egy anarchikus, decentralizált nemzetközi rendszerben. Ezzel szemben a liberális elméletek felnyitják az államok „fekete dobozát”, s ennek megfelelően az államok funkciók és koalíciók „aggregátumai”, s ezek egymással a nemzetközi együttműködésben különböző funkcionális területek mentén kapcsolatba kerülnek. Az új liberalizmus képviselője, az integrációelméletben jól ismert Andrew Moravcsik, az államközpontú külpolitikával szemben a társadalomközpontú külpolitikát hangsúlyozza: az állam transzmissziós szíjként ugyanis az egymással vetélkedő érdekcsoportok között a domináns preferenciát jeleníti meg a külpolitikában, s nem egy előre megadott, változatlan „államérdeket”. A strukturalisták azt hangsúlyozzák, hogy a világrendszer egészéből kell kiindulni, mint elemzési egységből: az állam jellegét a világgazdasági munkamegosztásban elfoglalt helye határozza meg. Így vannak például centrum- vagy periféria-államok. Az ilyen típusú ontológiai különbségek mellett a nemzetközi elméletben létezik azonban egy ismeretelméleti törésvonal is. A szcientista versus tradicionális, a pozitivistá versus posztpozitivistá metodológiai vita ennek ad kifejezést. A három „raciona-

lista” elmélet – realizmus, liberalizmus, strukturalizmus – kiindulópontja a homo oeconomicus, a haszonnövelő és költségcsökkentő racionális emberi viselkedés. Ám a nemzetközi elmélet, pontosabban az elméletről szóló elmélet, a metaelmélet fejlődése egyrészt a „racionális modelltől”, másfelől – ennek megfelelően – a pozitivistá ismeretelmélettől való eltérést jelzi. A konstruktivista metaelmélet hangsúlyozza, hogy a dolgok sohasem önmagukban, hanem szociális kontextusokban léteznek, azaz a világ társadalmilag értelmezett, a tudás is társadalmilag meghatározott. Alexander Wendt példája szerint Észak-Korea és Nagy-Britannia is rendelkezik nukleáris fegyverekkel, de ezeknek eltérő jelentést kölcsönzünk: Észak-Koreát az ellenség, Nagy-Britanniát a barát kontextusában értelmezzük. A konstruktivisták szerint tehát a valóság nincs végérvényesen meghatározva, azt interpretált valóságot újrainterpretálhatjuk. A példaként említett elméletek ma már közel sem annyira kizáróak, mint amennyire gondolni lehetne. 1989 után a realizmus három irányzata – offenzív, defenzív, neoklaszikus – annak kifejezője, hogy az elméletek magyarázó erejük növelése érdekében egymástól egyes elemeket átvesznek, s ezzel óhatatlanul közelednek egymáshoz. Az 1989-es váltóállítást egyetlen nagy elmélet sem látta előre, ezért az elméletek fogalmi „élessége” és megismerési képessége mindenképp továbbfejlődést igényelt. Az elméletek tehát nem egymástól függetlenek, egymásra hatnak, alapvetéseik közelednek egymáshoz, belsőleg differenciálódnak.

PH: A hidegháború utáni időszakban előtérbe került a biztonság fogalma, az úgynevezett szűk és tág biztonságértelmezés. Ön szerint mennyire tekinthető eme kettős fogalom történetinek, avagy elméletileg igazolhatónak?

K. J. L.: A realista elmélet szerint az állam a legfontosabb objektuma és szubjektuma a biztonságnak. Az államcentrikus biztonságfogalom további sajátossága a biztonság sajátosan katonai és területiális értelmezése, s a nemzetközi rendszerben a biztonsági dilemma és a „racionális döntéshozó” előfeltételezése. Ennek az értelmezésnek a magyarázó ereje különösen meggyőzőnek tűnt a nukleáris korszak feltételei között, amikor a nukleáris fegyverek nem az alkalmazásra, hanem önmaguk alkalmazásának a megakadályozására, elrettentésre és fenyegetéssel az alkupozíciók erősítésére irányultak. A biztonságpolitika fejlődése két dimenzióban következett be: a biztonságfogalom „mélyülésében” és „bővülésében”. A „bővülés” értelmében a katonai dimenzió mellett már a kelet–nyugati konfliktus feltételei között is megjelent a biztonság mind több nem katonai vonatkozása. 1967-ben a NATO Harmel-jelentése kifejezésre juttatta, hogy a biztonság nem azonos az unilaterális fegyverkezéssel, a biztonság fegyverkezés plusz politikai párbeszéd szerepe. 1973-ban fókuszba került a gazdasági biztonság, ellátásbiztonság kérdése, ami ma újra központi kérdés. A másik folyamat a „mélyülés”, tehát az a kérdés, hogy „kinek” vagy „minek” a biztonságáról van szó és „ki” vagy „mi” a biztonság szubjektuma. A biztonságot lehet állam „fölötti” és állam „alatti” szinten, akár az egyes egyén szintjén is értelmezni. Tény, hogy a „biztonság” elmozdult az állam szintjéről „felé” és „lefelé” egyaránt a globális biztonság vagy éppen az egyes ember vagy társadalmi csoportok „humán biztonsága” értelmében. Barry Buzan és Ole Waever hangsúlyozzák, hogy létezik gazdasági, politikai, társadalmi és

ökológiai biztonság, illetve az állam mellett megjelenik a társadalmi biztonság fogalma is. A társadalmi biztonság például egy etnikai közösség, egy állam önazonosságának fenntartásának képessége, s ilyen értelemben az „identitás” biztonsága. Mary Kaldor szerint az új háborúk esetén kifejezetten identitásháborúkról beszélhetünk: a háború oka a Balkánon vagy Afrikában a különböző etnikumok, törzsek közötti konfliktus az állam alatti szinten. Ezzel szemben a realisták szerint a biztonság objektív, a katonai egyensúly fogalmával leírható, míg a koppenhágai iskolához tartozó Waever szerint a biztonság nem az objektív tényezőkkel függ össze, a biztonság „beszédaktus”, azaz a biztonság annyit jelent, hogy bizonyos kérdésekről a politikai eliten és közvéleményen belül diskurzusok alakulnak, amelyek rendkívüli intézkedéseket vonnak maguk után. Ilyen módon különböző kérdések „biztonságiasodhatnak” különböző országokban, akár egy időben is. A politikai elitben és a társadalomban lezajló diskurzusok határozzák meg, hogy melyik kérdés biztonságiasodik: a migráció, a romakérdés, az atomfegyverek elterjedése vagy a kábítószer-kereskedelem. A biztonság tehát társadalmi konstrukció és nem objektív és mérhető adat.

PH: Több szerző – többek között Martin van Creveld és Mary Kaldor – szerint a kialakuló új világrendben gyökeresen megváltozott az erőszakgyakorlás, a háború természete, míg kritikusaik szerint napjaink konfliktusaiban nincsenek új elemek. Beszélhetünk-e valóban „új háborúkról”?

K. J. L.: A mai konfliktusokkal kapcsolatban gyakori a „poszt-nacionális”, a „poszt-modern” háborúk elnevezése. Mary Kaldor az „új” és „rég” háború fogalmát különíti el. A különbségtétel leegyszerűsítve azt jelenti, hogy a „rég” háború államközi, szimmetrikus jellegűek, azaz reguláris seregek között zajlanak, míg az „új háború” aszimmetrikusak, államtalanodott és privatizálódott erőszak-alkalmazás feltételei között mennek végbe. Egy további különbség a kombattáns és nem kombattáns szereplők elkülönülése, amely az „új háborúban” már nem lehetséges. A „rég” háború a jogrendbe illeszkedett, s éles különbséget tett a racionális erőszak és az alkalmi erőszak, netán az útonállás, s a bűnözés kategóriájába tartozó tevékenység között, míg a mai, „új” háborúban a közönséges bűnözés és a háború megkülönböztethetetlené vált. A háború és béke állapotáról Grotius azt mondta, hogy a kettőn kívül nincs egy harmadik lehetőség. Ezzel szemben a béke és háború közötti köztes állapotok már a kelet–nyugati konfliktus idején, a nukleáris korszakban is kialakultak, például az elrettentés és válságkezelés megjelenésével. A „rég” háború esetében az államok gazdaságilag kimerültek, s ezzel a háborúnak vége szakadt, míg az új háború az ún. árnyékglobalizációnak köszönhetően mindig képesek pótlólagos pénzügyi eszközöket szerezni kábítószer-kereskedelemből, fegyverek eladásából, kalózkodásból. „Rég” és „új” háború között vannak természetesen átfedések is, hiszen a clausewitz-i „döntő csata” fogalma már a gerillaháború esetében sem volt értelmezhető. Egyes szerzők szerint valójában az „új háború” „visszatérés a középkorba”, neomedievalizmus: míg a modern háború az államok kialakulásával függött össze, addig az új háború az államok felbomlásával. Az eltérést empirikusan is lehet igazolni, ha a határvonal nem is mindig éles.

PH: A hasonló konfliktusok megoldására számos elképzelés létezik a Kaldor által felvetett globális civil társadalomtól az állami szuverenitás megerősítésén át egészen egy globális erőszak-monopólium létrehozásáig. Ön melyik utat látja a leginkább járhatóknak ezek közül?

K. J. L.: A civil globális társadalom kialakulása kissé utópikus gondolat, mivel a civil társadalom csak ott erős, ahol az állam is erős. Ahol az állam gyenge, ott inkább a „civilizálatlanság társadalma” tapasztalható. Én ebben a tekintetben némileg tradicionális álláspontot képviselek: az államépítés, az állam mint számon kérhető egység szerepét hangsúlyozom. Az államok megerősítését, a gyenge államok megsegítését, a nemzetközi és magán szerepvállalást, a governance-t tartom meghatározónak. A nemzetközi közösségnek már ma is egy sor államot „protektorátusként” kell kezelnie. Ennek jó és rossz tapasztalatai egyaránt vannak, a folyamat nem mentes bizonyos dilemmáktól. Felmerülhet a kérdés, lehet-e a westminsteri demokráciát az iszlámmal összeegyeztetni vagy nem lenne-e jobb egy autokratikus, de stabil rendszer. Mi az elsődleges a demokrácia vagy a gazdasági stabilizálódás, vagy a kettő miképpen lehetséges egyidejűleg? A dilemmák ellenére a nemzetközi szervezeteket bevonó államépítés lehet az út, de természetesen ebben a folyamatban a számos nem állami szereplő, a civil társadalom szereplői is részt vehetnek. A jelenlegi pénzügyi válság is mutatja azonban, hogy a nemzetközi szervezetek és az államok közötti sokkal szorosabb kapcsolat szükséges, az államot és a nemzetközi szervezetek egyszerre kell megerősíteni.

PH: Ahogy Ön is említette, konstruktivista szerzők írásaiban találkozhatunk azzal a gondolattal, hogy a nemzetközi kapcsolatok kutatója elméleteivel maga is befolyásolhatja kutatásainak tárgyát. A decemberben elhunyt Samuel Huntington elmélete a civilizációk összecsapásáról máig heves vitákat vált ki magyar értelmiségi körökben. Ön hogyan jellemezné a nemzetközi kapcsolatok tudományágának társadalmi befolyását és felelősségét Magyarországon?

K. J. L.: Abban meglehetősen szkeptikus vagyok, hogy az egyes ember véleménye mennyire talál meghallgatásra. Abban viszont hiszek, hogy a nemzetközi kapcsolatok tudományának intézményesülése keresletet teremt; egy felvilágosultabb és sokkal műveltebb nemzedék lép a porondra, amely talán nagyobb felelősséggel kezeli majd a dolgokat. Nagyon lényeges, hogy a tudományos közösségek, kutatóintézetek, think tankek, hálózatok kiépüljenek és képesek legyenek befolyásolni a döntéseket. A tudásközösségek hálózatain át új elképzeléseket és nemzetközi normákat lehet éleszteni. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy más országokban más és más tradíciók vannak és a társadalom érettségének elérése hosszú és időnként visszaesésekkel terhes folyamat.

Az interjút Király Péter, a DE BTK politológia-történelem szakos hallgatója készítette.

ÁLLAM ÉS ERŐSZAK

Balogh László Levente

Politikai foglmaink nem mindig követik a tartalmak változásait, és az előbbi állandósága gyakran ellentétbe kerül az utóbbi változékonyságával. Különösen igaz ez akkor, amikor két fogalom viszonyáról van szó. Márpedig az állam és az erőszak viszonyának hosszú és igen változatos története van, ami gyakran meglehetősen esetlegesen jelent meg a fogalmak viszonyában. Maga az erőszak fogalma nyilvánvalóan egy ősrégi jelenségre utal, amelynek számos megjelenési formája létezett és létezik. Sőt az erőszakot úgy is tekinthetjük, mint a történelem vezérfonalát, amelynek mentén az emberi történelmet úgy mesélhetjük el, mint az erőszak alakváltozásainak történetét. Ezzel szemben az állam, legalábbis az, amit ma értünk alatta, a modernitás kezdetén alakult ki Európában, ráadásul kialakulásának egyik döntő mozzanata éppen az volt, hogy az erőszak fogalmával szinte elválaszthatatlanul összefonódott.

Hogy az állam és az erőszak milyen változatos módokon volt képes összekapcsolódni, arra ezen a helyen két példát említenék, amelyek közül az egyik inkább normatív, a második inkább deskriptív.

Kétségtelen, hogy az állam és az erőszak összekapcsolásának legnagyobb hatású teoretikusa Thomas Hobbes volt, aki a szuverén megteremtésén keresztül az erőszak monopolizálásában látta az erőszak megfékezésének és korlátozásának egyetlen hatékony lehetőségét. Hobbes szemében a természeti állapotot éppen az jellemezte, hogy az emberek korlátlanul és kiszámíthatatlanul alkalmazták az erőszakot. Végső soron ennek az erőszaknak az önkényességét megakadályozandó van szükség egy szervezett erőszakra, a Leviatánra, amelyik a rendelkezésére álló direkt és indirekt erőszak révén egyaránt képes féken tartani az erőszak minden más formáját. Az erőszak alapvetően instrumentális jellege mellé társul az erőszak intézményesítése, amely a modern államban öltött testet. Az állam azonban a maga erőszakmonopóliumával a belső rend megteremtésén túl, a nemzetközi rend alapelemévé is vált. A vesztfáliai béke nyomán kialakult rend óta olyan államokban gondolkodunk, amelyek a háború intézményét – egy állam által fenntartott és ellenőrzött hadsereg révén – messzemenően központosították, és ezzel az erőszakmonopólium a *balance of power* biztosítékává is vált. Az erőszakmonopólium mindkét esetben a béke és rend zálogának tekinthető, mert Hobbes szerint az erőszak szankciójától való félelem mindig nagyobb, mint a béke veszélyeztetéséből származó esetleges haszon kísértése.

Ez a felfogás csak az I. világháború után változott meg, amikor az erőszakmonopólium többé már nem volt a béke biztosítéka, és olyan politikai rendszerek jöttek létre, amelyek nem csak egyszerűen rendelkeztek az erőszak monopolizálásával, hanem az erőszak, illetve annak legszükségesebb formája a terror, éppen lényegüket alkotta. Itt az erőszak monopolizációja nem az erőszak önkényességét akarta felszámolni, hanem maga is teljesen önkényes volt, nem állampolgárait akarta megvédeni az erőszaktól, hanem éppenséggel azok ellen fordult. Az erőszak tehát a totalitárius rend-

szerben nem járulékos vagy önvédelmi elem, hanem a legjellemzőbb vonás, ahol annak exkluzivitása eltűnik, és teljesen hétköznapi jelenséggé válik. Nem egy eszköz a többi között az ellenséggel szemben, mivel „*az ölés törvénye [...] még akkor is mozgástörvény maradna, ha valaha is sikerülne az egész emberiséget uralmuk alá hajtani [...] A terror a mozgás törvényének megvalósulása; fő célja, hogy lehetővé tegye a természet és a történelem erejének, hogy szabadon, semmiféle spontán emberi cselekvéstől nem gátolva söpörjön végig az emberiségen*” (Arendt 1992, 582). Ebben a két, egymástól igen távol álló felfogásban csupán annyi a közös, hogy az erőszak monopóliumát mindkettő szinte magától értetődőnek tekintti. Ezen a helyen nem áll szándékomban az erőszakmonopólium eme sajátos megnyilvánulási formáit hosszabban elemezni, csupán arra akartam rávilágítani, hogy a fogalmak azonossága mögött milyen különböző jelenségeket találunk. Ezért inkább az erőszakmonopólium evolúciójára szeretnék kitérni, illetve annak legutóbbi időkből tapasztalható felbomlására utalni.

Max Weber szerint: a „*modern államot szociológiailag végül is csak egyetlen speciális eszközével határozhatjuk meg, mely éppúgy sajátja, mint minden politikai szövetségnek, ez pedig a fizikai erőszak [...] Az államnak az erőszakhoz való viszonya éppen manapság különösen intim... Az elmúlt idők különböző szövetségei [...] a fizikai erőszakot egészen szokványos eszköznek tekintették. Ma ellenben azt kell mondanunk, hogy az állam az az emberi közösség, amely egy meghatározott területen [...] önmaga számára igényli (sikerrel) a legitim fizikai erőszak monopóliumát [...] minden más szövetség vagy egyén csak annyiban rendelkezik a fizikai erőszak jogával, amennyiben ezt az állam a maga részéről megengedi: az állam az erőszakhoz való »jog« egyedüli forrása*” (Weber 1995, 54–55). Weber hozzáfűzi, hogy az erőszakmonopólium kialakuláshoz szükség van még arra, hogy „*az emberek cselekvését engedelmesség hassa át a legitim erőszak képviselőit igénylők iránt*”, és hogy az erőszak gépezetét fenntartók rendelkezzenek „*mindazon javakkal, amelyek adott esetben a fizikai erőszak alkalmazásához kellenek...*” (Weber 1995, 58).

Max Weber álláspontja arra enged következtetni, hogy állam és erőszak viszonya egy fejlődési folyamat eredménye, és amit mi ma az erőszak monopóliumaként ismerünk, az alapvetően a modern kor vívmánya, még ha több szállal kötődik a modernitás előtti korokhoz is. Weber arra is utal, hogy az erőszak mechanizmusai és azok anyagi alapjai szorosan összefüggnek, és ez adja annak a történelmi folyamatnak a vezérfonalát, amelynek keretében az erőszakmonopólium kialakulása ágyazódik. Ez a folyamat persze nem teljesen új, hiszen a hadsereg feletti monopóliumok kialakulásával kezdődik. A folyamat persze nem teljesen új, hiszen a hadsereg és az adóztatás monopóliumára való törekvésekkel már a modern kor előtt is találkoztunk, de ezek korábban nem alakultak állandó, szakavatott gépezetté (vö. Elias 2004, 354). „*Csak ennek a differenciált uralmi gépezetnek a kialakulásával válik teljesen monopoljellegűvé a hadsereg és az adók feletti rendelkezés; csak általa válik a katonai és adómonopólium tartós jelenséggé*” (Elias uo.). Ez természetesen nem jelenti azt, hogy csak ez a két monopólium létezzen, de ez a kettő minden további monopólium forrása. Norbert Elias szerint a monopóliumok a rendelkezési hatalomért folytatott harc eredményeként jöttek létre, amelyek során

„egy sor kizáró harc révén előbb vagy utóbb egyre több esély (megy) át egyre kevesebb ember kezébe” (Elias 2004, 356). Ezen a helyen nem áll módomban részletesen ismertetni a folyamat különböző szakaszait, de annyit mindenképpen érdemes megjegyezni, hogy a monopóliumképződés mozgó ereje Elias szerint a szabad konkurenciaharc, ami azonban mégsem válik végtelenné, mert a folyamat során kialakuló kölcsönös függőségek rendszere – az interdependenciák – következményeként az eleinte kialakuló különböző magánmonopóliumok fokozatosan „köz” vagy „állami” monopóliumokká válnak. Ennek során alakul ki a modern állam azon képessége, amelynek révén a nyilvános javakat – a törvényességet, az oktatást, az egészségügyet és elsősorban a biztonságot – képes biztosítani. Ez végső soron a monopóliumképződés folyamatának két oldala, amelynek következtében nemcsak létrejön az erőszakmonopólium, hanem ezzel egyszerre a modern államban intézményesül.

Látnunk kell azonban, hogy ez a folyamat egyéb okokkal és kísérőjelenségekkel fonódik össze, amelyek szorosan kötődnek a kora modern Európa sajátos körülményeihez. A XVI. századi vallásháborúk, a dinasztikus háborúk, a török hódítás, a haditechnika – különösen a tüzéség – fejlődése együttesen a háborúk drágulását okozták, amelynek alapját csak az adószedés monopóliuma révén lehetett biztosítani. Az erőszak drágulása, a háborúk elhúzódása, a pusztítás korábban nem tapasztalt méretei együttesen teremtették meg a vágyat az erőszakot erőszakkal kordában tartó államra. A háborúk tapasztalatai és a béke utáni vágy teremtették meg az erőszak és az állam addig példa nélküli összekapcsolásának lehetőségét. Az állami erőszakmonopólium megszületésének az lett a következménye, hogy az erőszakot kivették az egyén kezéből, kiiktatták azt az emberek hétköznapi viszonyai közül. Ez nyilvánvalóan nem egyik napról a másikra történt, hanem sokkal inkább egy hosszú civilizációs folyamat állomásainak és eredményeinek tekinthetjük, amelyek a rabszolgaság eltörlésétől, a párba és a harci kutyák betiltásán keresztül, egészen a családon belüli erőszak szankcionálásáig terjednek (vö. Reemtsma 2004, 347–348). Az erőszak monopolizálásának civilizatorikus megközelítésével szinte egyszerre jelent meg az az igény, hogy az erőszakmonopólium birtokosait korlátozzák, az erőszak gyakorlásának delegálása és intézményi keretekbe foglalása révén. Ezzel azonban nem fejeződött be a folyamat. A hatalmi ágak szétválasztása, a nyilvánosság kiszélesedése és ezek intézményesülése együttesen teremtették meg az erőszak ellenőrzésének lehetőségét. Így tehát a civilizációs folyamatnak, amelynek az erőszakmonopólium kialakulása volt a kezdő lépése, a megosztás és az ellenőrzés a folytatása.

Azt hiszem fontos hangsúlyozni, hogy ez az erőszak és az állam társítása, illetve az ennek nyomán megfogalmazott erőszakmonopólium igénye egy alapvetően ideáltipikus megközelítés, amely nem feleltetheti, hogy az erőszakmonopólium soha sem volt teljes. Mindig is léteztek olyan terek, ahol az állami erőszak csak korlátozottan vagy egyáltalán nem is érvényesült. Ez a tény azonban csak csekély mértékben befolyásolta azt a felfogást, amely szerint az állam és az erőszak kölcsönösen feltételezik egymást. Bármennyire is szilárdnak tűnik azonban ez az eszme, az utóbbi időben mint-ha halványulna ez a meggyőződés. Úgy tűnik, hogy az erőszakmonopólium hangsú-

lyai fokozatosan eltolódnak. Nem vitás, hogy mind a mai napig államokban gondolkodunk, de mintha az erőszakmonopólium egyre kérdésesebb lenne, és arra utalna, hogy az állam és az erőszak viszonya az utóbbi időben alapvetően megváltozott.

Az állami erőszakmonopólium megkérdőjelezésének folyamata legpontosabban az erőszak privatizálásán keresztül követhető nyomon. Ennek válfajait ezen a helyen aligha lehetne mégoly vázlatosan is bemutatni, ezért itt csak arra vállalkozok, hogy a folyamat néhány okát és következményét felvázoljam. Az erőszak privatizációja akkor kezdődött, amikor a neoliberais gazdasági kánon nevében meghirdették az állam karcsúsításának szükségességét, és a nemzetgazdaságok globalizáció révén – sokszor meglehetősen egyenlőtlen feltételek mellett – a világgpiacba ágyazódtak. Az állami szervezet felállításának és fenntartásának elvei szembekerültek a privát, piaci elvekkel (vö. Schlichte 2000, 164), és ez a probléma igen hamar elérte az erőszak alkalmazásának kérdését, és ezen keresztül a biztonságét is. Miután az állam mint az erőszak monopol birtokosa nyomás alá került, a köz és a magán, a legális és a kriminális közötti választóvonalak, amelyekre korábban maga az állam és az erőszakmonopólium épült, egyre inkább elmosódtak (uo.). Végbement az erőszak, illetve az erőszak ellenőrzésének részleges privatizációja. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a politika szereplői az erőszak eszközeit végleg átengedték volna a gazdaság szereplőinek kezébe. Sokkal inkább arról volt szó, hogy a politika szereplői lehetőséget kaptak az állam karcsúsítására, miközben a gazdaság szereplői újabb területeken érvényesíthették a gazdaság, egészen pontosan a magánhaszon logikáját. Ennek nyomán olyan klientúrahálózatok jöttek létre, amelyek a gazdaság és a politika újfajta kölcsönös viszonyát tették lehetővé. A szabályozott állami erőszak struktúrái bomlásnak indultak. Helyükre olyan szereplők léptek, akiknek autonómiája folyamatosan növekedett, míg az állam egyre inkább csak, mint egyfajta felügyelő, szankcionáló és a felelősség viselője van jelen. Ebből az következik, hogy a privatizáció folyamata előreláthatólag sohasem lesz teljes, mivel úgy tűnik, hogy az állami erőszak képes együtt élni az erőszak legkülönbözőbb privát formáival.

Ez a folyamat nem mindenütt egyszerre zajlott le, és nem is lehet mindenütt ugyanazokra az okokra visszavezetni. Mindazonáltal egy olyan figyelemre méltó folyamat, melynek hatásai messzire mutatnak és a legkülönbözőbb gazdasági, társadalmi, kulturális és politikai hátterek ellenére is fejlődésbeli párhuzamot mutatnak (vö. Schlichte 2000, 161–162). Az úgynevezett „harmadik világ” államaiban az erőszak monopóliuma eleve vitatott jelenség, mivel az országok többségében nemcsak állandó belháborúk dúlnak, de az állami erőszak gyakran korrump és csupán az állam egyes területeire terjed ki. Ezekben az országokban az erőszakot egyre inkább másodlagos autoritások ellenőrzik. Az egykori kommunista országokban, illetve a Szovjetunió utódállamaiban az egykori erőszakapparátus fokozatosan levált az államról, és az állami intézmények gyengesége, valamint korrupcióra való hajlama miatt az erőszakot minden különösebb nehézség nélkül privatizálták. A világ legfejlettebb államaiban két egymástól viszonylag jól elkülöníthető folyamat figyelhető meg: az egyik a védelmi erő radikális csökkenése a hidegháború befejezése óta, a másik a biztonsági szektor önálló gazdasági ágazat-

táválása és az élet szinte minden területére való betörése. Az utóbbi folyamatnak legkézzelfoghatóbb következménye az, hogy a biztonság, mint a közjavak egyike, amelyet erőszakmonopóliuma révén az államnak kellene szavatolnia, egyre inkább a magánjavak egyik formájává vált, amelynek ára van, és a piacon meg lehet vásárolni. A biztonság is éppúgy áruvá vált, mint bármi más, és ebből fakadóan minél tehetősebb valaki, annál több esélye van a biztonságos életre. Míg ha valaki szegény, annak meg kell küzdenie azzal is, hogy az állam nem szavatolja számára a biztonságot.

Az állam neoliberais karcsúsítása ebben a tekintetben meglehetősen kétes, sőt inkább veszélyes terápiának bizonyul, mivel az a nyereség, amit a piac szabadsága révén elérünk, az a szabadság más szféráinak határozottan rovására megy (vö. Schlichte 2000, 171). A ma tapasztalt válság arra figyelmeztet, hogy a piaci mechanizmusok mindenhatóságába vetett hit, a magánhaszon mindenek elé való helyezése, illetve a gazdasági és politikai folyamatok összefonódásának ellenőrizetlensége és ellenőrizhetetlensége hosszú távon milyen következményekkel járhatnak. Nem láthatjuk pontosan, hogy mindez hogyan hat majd az államra és az állami erőszakmonopóliumra, de lehet, hogy itt az alkalom, hogy az állam szerepét az erőszak monopóliumával kapcsolatban is újragondoljuk, különösen azért, mert az állam megszabadulhat ugyan a legitim erőszakgyakorlás bizonyos formáitól, privatizálhatja az erőszakot, felmondhatja a biztonság szavatolásának egyes területeit, egy azonban biztos: a felelősség elől nem térhet ki.

A szerző a DE BTK Politikatudományi Tanszékének egyetemi adjunktusa.

Irodalom:

- Arendt, Hannah, A totalitarizmus gyökerei, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1992.
 Elias, Norbert, A civilizáció folyamata, Gondolat, Budapest, 2004.
 Hobbes, Thomas, Leviatán, Kossuth Kiadó, Budapest, 1999.
 Reemtsma, Jan Philipp, Gewalt. Monopol, Delegation, Partizipation, In: Gewalt Hg.: Heitmeyer és Soeffner, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2004.
 Schlichte, Klaus: Editorial, Wer kontrolliert die Gewalt? In: Leviathan, Zeitschrift für Sozialwissenschaft, 2000/2.
 Weber, Max, A politika mint hivatás, In: A tudomány és a politika mint hivatás, Kossuth Kiadó, Budapest, 1995.

MIÉRT BESZÉLÜNK DÁRFÚRRÓL?

Király Péter

„Nem beszélni, cselekedni kell!” – szól a közhely, melynek igazságtartalmát legfeljebb a beszédaktus-elmélet kérdőjelezi meg, mikor magát a beszédet is cselekvésként definiálja. Jelen írás a dárfúri konfliktussal kapcsolatos nemzetközi diskurzus rövid bemutatására vállalkozik: olyan beszédaktusok ismertetésére, amelyek többsége sokallja a beszédet és kevesli a tényleges cselekvést. Mielőtt a háttérben tornyosuló oximoronok

felemésztenék ezt a szöveget is, talán hagyjuk is el a további nagyon poszt-elméleteket és térjünk a lényegre.

Definíciós problémák miatt nem egyszerű meghatározni, hogy bolygónkon jelenleg hány fegyveres konfliktus is zajlik. Az ellenben biztosan állítható, hogy ez a szám messze meghaladja azt a mennyiséget, amelynek részleteit az átlagember, vagy akár a szakember képes maradéktalanul megismerni, feldolgozni. Ez tulajdonképpen természetes állapot, hiszen egy-egy távoli és nehezen érthető konfliktus ritkán befolyásolja jelentősen mindennapi életünket még az oly gyakran emlegetett globális korban is. Néhány kaukázusi népcsoport és egy nagyhatalom rövid és kevés áldozatot követelő konfliktusa 2008-ban ugyanakkor alapvető katonapolitikai és energiabiztonsági kérdésekről indított be igen heves vitákat. A grúz háború azonban kivételes esemény, ha hihetünk a különböző elméleteknek a háború átalakulásáról és a nagyhatalmi háborúk számának csökkenéséről. Ez felveti a kérdést: vajon milyen diskurzusokban jelenik meg egy új (?) típusú, máig zajló konfliktus nemzetközi viszonylatban? A dárfúri konfliktus valójában ebből a szempontból is atipikus, hiszen más helyi konfliktusoktól eltérően legalább beszélni sokat beszélnek róla nemzetközi szervezetekben és a tömegmédiában. A következőkben megpróbálom nagyobb csoportokra bontani a Dárfúrral kapcsolatos szövegek halmazát azzal a céllal, hogy részleges választ kapjak arra a kérdésre, hogyan értelmeződik a konfliktus globális keretben. A csoportosítás messze nem teljes, csupán a legnagyobb kategóriák egyes jellegzetességeit foglalom össze: egyes szövegtípusok, így a tisztán katonai stratégiai elemzés feltűnően hiányoznak a konfliktus feldolgozásai közül. A dárfúri konfliktus helyi hátterét nem ismertetem, hiszen nem szeretném az olvasó tisztánlátását ún. tényekkel megzavarni.

Az első nagy csoport a konfliktus közvetlen és közvetett okait elemző tudományos irodalom. Ahogy a WTC elleni terrortámadás vagy az iraki háború után is többszörösére ugrott a terrorizmus- és COIN-szakértők által írt többé-kevésbé szakmai jellegű könyvek száma, a 2003–2004 fordulóján a nemzetközi közvélemény figyelmét felkeltő dárfúri konfliktus is lehetőséget teremtett a térséggel foglalkozó szakértőknek a szélesebb körű publicitásra és publikálásra. Ez különösen azért igaz, mivel a dárfúri konfliktus gyökerei szerteágazóak, számos szerző szerint egymást átfedő helyi, országos, regionális konfliktusok halmazáról van szó. Ennek megfelelően Dárfúr esetében is legalább részleges magyarázattal szolgálhatnak a manapság oly népszerű elméletek a környezeti változások hatásairól (United Nations Environmental Programme 2007), avagy az identitás politikájáról (Sharkey 2007). A történeti, történeti szociológiai feldolgozások (Daly 2007) vizsgálják továbbá a törzsek és klánok közti helyi konfliktusokat, Szudán gyarmatosítás utáni történetét, az antropológiai okokat is. Az angol nyelvű feldolgozásokkal kapcsolatban létezik egy kritika, amely az arab nyelvű irodalommal való gyenge kapcsolódást rója fel, de ennek jelentősége talán nem olyan nagy: a konfliktus okai úgymint jelentősen leegyszerűsített formában jelentkeznek a további diskurzusokban.

A második, az előzőtől nehezen elválasztható csoport a konfliktus lefolyását és helyi következményeit bemutató szakirodalom, amely a terepkutatás nehézségei miatt

természetesen nem olyan gazdag, illetve jellegénél fogva csak némileg lemaradva képes leírni egyes jelenségeket. Ide tartoznak a Tufts University kutatócsoportjának felmérései (Buchanan-Smith and Fadul 2008), ahogy az egészségügyi helyzettel foglalkozó szövegek (Depoortere et al. 2004) avagy a békefolyamatot (Lusk 2008) vagy a fegyverkezést és toborzást (Kahn 2008) elemző tanulmányok. Érdemes még megemlíteni a társadalmi nemek szemszögéből közelítő írásokat is, amelyek egészen eltérő keretben szemlélik az erőszak formáit, különös tekintettel a nők és gyermekek sorsára a konfliktus térségében. Ez is jelzi, hogy a nemzetközi kapcsolatok egyes iskolái az esettanulmányok szintjén is megtalálják nagy elméleteik igazolását. Az első két kategória egyes szövegei Szudán egészének, avagy egy tágabb régióknak a keretében is értelmezik a konfliktust, rávilágítva a szudáni Észak-Dél polgárháború, avagy a Líbia–Csád–Szudán viszony fontos következményeire. Ez a nemzetközi vetület már a harmadik szövegcsoporthoz irányába mutat.

A politikai elemzés talaján áll az a szöveghalmaz, amelynek írásai a helyi dinamika helyett az egyes nagyhatalmak, esetleg regionális hatalmak érdekeivel magyarázzák a konfliktust. Ez a neorealista keret a nagyhatalmak közti játszmaként értékeli a dárfúri konfliktust: Kína olajéhsége és Oroszország fegyverkereskedelme találkozik az amerikai és európai kísérletekkel afrikai pozícióik erősítésére (Arms, oil and Darfur. The evolution of relations between China and Sudan 2007a). A 2008-as olimpiai évben ez a felfogás sajátos lehetőséget nyert, hiszen Peking vélelmezett szerepe a dárfúri konfliktusban komoly médiafigyelmet kapott, miután Steven Spielberg erre hivatkozva mondott le művészeti vezetői posztjáról. Ez a felfogás összhangban áll a Tibet körüli kérdéssel, és a Kína és a Nyugat-Afrika politikája közötti különbségre hívja fel a figyelmet.

Az erőszak egészen más dimenzióit jelzi az írások harmadik csoportja, amelynek központi kérdése a népirtás bűne Dárfúrban. Habár ezek az írások vagy jogi, vagy kriminológiai szempontból közelítik meg a népirtás lehetőségét, az általuk felvetett kérdés alapvetően morális jellegű: miben különbözik a tömeges gyilkosság a népirtástól (Crane 2008)? A népirtás kérdése a humán biztonság felfogásának terjedésével együtt egyre fontosabbá vált a múlt század utolsó évtizedében, különösen a Jugoszlávia felbomlását kísérő háborúk és Ruanda fényében. A népirtás diskurzusában az akadémia közösség által feltárt okok kevésbé lényegesek, mint a konfliktus kategóriába sorolása. Külön alkategóriát képeznek az ICC konkrét döntéseit vagy az azokhoz vezető folyamatot kommentáló írások. Publicisztikák és blogposztok ugyanúgy ebben a kategóriában szerepelnek, mint a jogi procedúra részleteivel kapcsolatos javaslatokat ismertető tanulmányok (Totten and Tyler 2008). Ezek a szövegek a társadalmi-politikai helyzetet a jog alrendszerének nyelvére fordítják le, a hatályos nemzetközi jog fogalmai alapján értelmezik a konfliktust.

A nemzetközi joggal szorosan összefügg a negyedik kategória, amely a nemzetközi közösség felelősségét állítja középpontba: a humanitárius intervenció, a védelmi felelősség (responsibility to protect) elvéről, vagyis állami szuverenitás és globális felelősség kérdéseiről, illetve az ezzel kapcsolatos problémákról van szó (Focarelli 2008).

Habár a dárfúri humanitárius misszió méretében a legnagyobbak közé tartozik, katonai komponensének létrehozása rendkívül lassú és nehézkes folyamat volt. Az Afrikai Unió szerepét valószínűleg kudarcnak tekinthetjük (Williams 2008), de az ENSZ csapatainak elhúzódoó telepítése is kérdéseket vet fel azzal kapcsolatban, mennyire működőképes az ENSZ világcsendőri funkcióját javasló elképzelés (Bellamy and Williams 2006). Dárfúr eme értelmezésekben már nem egyedi esetként érdekes, hanem mint egy elmélet vagy doktrína tesztalánya: a konfliktus megoldatlansága a nemzetközi rendszer egy sokat vitatott pontjára hívja fel a figyelmet. Ez az értelmezés a humanitárius intervenció globális elméletét és gyakorlatát kritizálja, legyenek észrevételei építő jellegűek, avagy az elképzelés alapját támadóak. Külön érdemes megemlíteni a humanitárius segítségnyújtás időről időre felmerülő dilemmáját, az azonnali segély és a hosszabb távú strukturális tervezés között feszülő ellentmondást, a segélypolitika hatékonyságával kapcsolatos kétségeket.

A humanitárius segélyek elosztásának kérdései, avagy a szuverenitás problémái azonban túl absztraktak ahhoz, hogy a széles tömegek számára érthetőek legyenek. A globális közvélemény számára a tömegmédiá a fő tájékozási csatorna, amely jelleghenél fogva előnyben részesíti az egyszerű narratívákat, egyben visszacsatornázza az egyéni szenvedést a diskurzusbá néhány másodperces megindító bejátszások képeben. Ennek hatása kettős: ismét láthatóvá teszi a konfliktus emberi arcát, de egyben ki is emeli azt az okok és okozatok bonyolult hálójából. A Dárfúrral kapcsolatos médiaanyag jellemzője, hogy a konfliktus dinamikáját egyetlen ellentétre egyszerűsíti le: csak áldozatok vannak és tettesek. Így egyszerűsödik le az antropológiai, történeti, jogi stb. irodalom néhány velős összefoglalóba: „az arabok harcolnak a feketék ellen”, „a diktatúra saját népét irtja”, „harcáról van szó”. A leegyszerűsített humanitárius keretet erősíti a celebkultúra is: Mia Farrow, George Clooney és Don Cheadle minden tiszteletet megérdemlő tevékenysége azonban lebecsüli a konfliktus társadalmi-politikai keretét (de Waal 2008). A média leginkább interaktív formája azonban kétségtelenül az interneten található, ahol jelentős blogoszféra mellett olyan kezdeményezések is felhívták a közvélemény figyelmét a konfliktusra, mint a Google Earth felületén megjeleníthető térkép az elpusztult településekről, avagy a *Darfur is Dying* című játék. A médiafogyasztó szintjén tehát visszatér a háború egyéni tapasztalata, de immár az egyszer absztrakt szintre emelt értelmezés célzatos egyszerűsítésével.

Az előző öt kategória szövegei megegyeznek abban, hogy alapvetően közlésre szánták őket, az olvasó meggyőzése, befolyásolása a szerző által helyesnek vélt álláspont felé tehát természetesnek tekinthető. Mindegyik értelmezés háttérében talán ott rejlik a politikai szándék is, tehát nem meglepő, hogy tudományos és politikai kritikát nehéz elválasztani. Többen megkérdőjelezik az ENSZ környezeti kutatásainak eredményeit, szudáni kormánytámogatást sejtene a konfliktus helyi dimenziót kiemelő tanulmányok mögött vagy rendkívül hasonló szándékok mellett egyszerűen más véleményen vannak a konfliktus megoldhatóságáról, ahogy Alex de Waal és John Prendergast. NGO-k, nemzetközi szervezetek, ENSZ-ügynökségek és egyéb szervezetek sokasága termeli folyamatosan nyilvános és zárt jelentéseit, összefoglalóit, és több do-

kumentumfilm mellett talán nemsokára ennek a konfliktusnak is elkészül a dramatizált filmváltozata: ilyen elképesztő anyagbőség mellett nem meglepő, ha a szöveg-halmaz egyes szeletei alapján más-más képet kaphatunk a konfliktusról. Felmerülhet a kérdés, mi értelme van jelen szöveggel is kibővíteni a konfliktushoz kapcsolódó korpust. Nos, szinte semmi: épp erre szerettem volna felhívni a figyelmet.

Ezen írásnak nem állt szándékában bemutatni a dárfúri konfliktus társadalmi valóságának bonyolult hálózatát vagy éppen megoldási lehetőségeket felvázolni. A konfliktusban érintett emberek többsége számára az előzőekben bemutatott értelmezések közül az első és a második által leírt jelenségek jelennek meg közvetlen tapasztalatként: a tűzifa növekvő ára, a felégetett szántók és legelők, a meggyilkolt vagy megerőszkolt családtagok, a menekülttáborok mindennapi valósága. Az egyéni sorsok azonban ritkán értelmezhetőek önmagukban a nemzetközi rendszer és a nemzetközi kapcsolatok tudománya számára, ennek megfelelően a dárfúri konfliktus jelentősége is meghaladja egy helyi háborúét. Ennek megfelelően újabb és újabb értelmezési rétegek csatolódnak a konfliktusra, ahogy egyre globálisabb szemszögből közelítjük meg azt. Az erőszak többé nem önmagában jelenik meg, hanem morális és büntetőjogi kategóriákba sorolva, nagyhatalmi érdekeket kifejezve, ideológiákba és politikai filozófiai kérdésekbe csomagolva. Az egyes konfliktusok globális és helyi értelmezései közti eltérés azonban azt eredményezheti, hogy a konfliktus megoldását célzó próbálkozások csak a „hozzáadott értéként” megjelenő problémákra koncentrálnak, a konfliktus helyi szereplőinek eredeti sérelmei és szándékai feloldódnak, ahogy előtérbe kerül a konfliktus globális (át)értelmezése. Épp ezért az ad hoc jellegű politikai és katonai megoldásokkal szemben legalább akkora kétségeim vannak, mint a társadalmi mérnökösködés elképzeléseit szemlélve. A XXI. század helyi háborúira ugyanis nem elégséges olyan megoldást találni, amely csak a helyi szereplők vagy csak a nagyhatalmak számára kielégítő: még a hangzatos elvek és a politikai gyakorlat összehangolása is kevés, ha a globális kormányzást célzó projektben még meg sem hallgatják, meg sem értik a kormányzottakat.

A szerző a DE BTK politológia-történelem szakos hallgatója.

Irodalom:

Arms, oil and Darfur. The evolution of relations between China and Sudan, Sudan Issue Brief 7: Small Arms Survey, 2007.

Bellamy, Alex J. and Paul D. Williams, The UN Security Council and the Question of Humanitarian Intervention in Darfur, In: Journal of Military Ethics 2007/5, pp. 144–160.

Buchanan-Smith, Margie and Abduljabbar Abdulla Fadul, Adaptation and Devastation: The Impact of the Conflict on Trade and Markets in Darfur. Findings of a Scoping Study, Feinstein International Center, 2008.

Crane, David M., Boxed In Semantic Indifference to Atrocity, In: Michael J. Case Western Reserve Journal of International Law 2008 (40), pp. 137–145.

Daly, M. W., Darfur's Sorrow. A History of Destruction and Genocide, New York, Cambridge University Press, 2007.

De Waal, Alex, The Humanitarian Carnival. A Celebrity Vogue, In: World Affairs 2008/Fall, pp. 43–55.

Depoortere, Evelyn, Francesco Checchi, France Broillet, Sibylle Gerstl, Andrea Minetti, Olivia Gayraud, Virginie Briet, Jennifer Pahl, Isabelle Deourny, Mercedes Tatay and Vincent Brown, Violence and mortality in West Darfur, Sudan (2003–04): epidemiological evidence from four surveys, In: The Lancet 2004, pp. 1315–1320.

Focarelli, Carlo, The Responsibility to Protect Doctrine and Humanitarian Intervention: Too Many Ambiguities for a Working Doctrine, In: Journal of Conflict & Security Law 2008/2, pp. 191–213.

Kahn, Clea, Conflict, Arms, and Militarization: The Dynamics of Darfur's IDP Camps, In HSBA Sudan Working Papers 15., Small Arms Survey, 2008.

Lusk, Gill, False Premise and False Response to the Darfur Crisis, In: Peace Review 2008/2, pp. 166–174.

Sharkey, Heather J., Arab Identity and Ideology in Sudan: The Politics of Language, Ethnicity, and Race, In: African Affairs 2007(426), pp. 21–43.

Sudan. Post-Conflict Environmental Assessment, United Nations Environmental Programme, 2007.

Totten, Christopher D. and Nicholas Tyler, Arguing for an Integrated Approach to Resolving the Crisis in Darfur: the Challenges of Complementarity, Enforcement, and Related Issues in the International Criminal Court, In: Journal of Criminal Law & Criminology 2008/3, pp. 1069–1118.

Williams, Paul D., Keeping the Peace in Africa: Why African Solutions Are Not Enough, In: Ethics & International Affairs 2008/3, pp. 309–329.

A „KÖVETKEZŐ HÁBORÚ” PROBLEMATIKÁJA – AMERIKAI SZEMPONTBÓL

Kemény János

Előzmények

Az elmúlt évtizedekben sok szó esett arról, hogy vajon milyen lesz az a fegyveres konfliktus, amelyben részt vesznek a nyugati hatalmak. Most már tudjuk. Az emberek gondolkodásában mély nyomot hagynak az iraki és az afgán háború eseményei, amelyekkel napi rendszerességgel találkozhatnak az újságokban és a televízióban. E cikk arra keresi választ, hogy a hidegháború befejezése óta miként alakult az amerikai katonai-politikai vezetés elméleti és gyakorlati viszonya a háborúhoz.

Ma már közhelynek számít a régi mondás, miszerint a tábornokok mindig az előző háborúra készülnek fel. Sok igazság van benne, de erősen sarkít – mert valóban nem könnyű a jövőbe látni. A hidegháború éveiben az ellenség és a várható csatateret földrajzilag is jól behatárolhatóak voltak. A Szovjetunió és a keleti blokk képviselte a fenyegetést, ami ellen minden eszközzel védekezni kellett. A nukleáris fegyverek azonban megakadályozták a közvetlen katonai összecsapást a két fél között, ezért helyettesítő háborúkban mérték össze a képességeiket és befolyásukat.

Az amerikai katonai gondolkodásra ebben az időszakban a vietnámi háború gyakorolta a legnagyobb hatást. Az amerikai hadsereg a szovjetek elleni nagy „ipari” háborúra volt felkészülve, ahol tankhadosztályok és gépesített hadosztályok manővereznek masszív tüzérségi és légi támogatással, amit végül a két hatalom közötti atomháború követhet. Vietnám nem illett ebbe a koncepcióba, hiszen nem tankhadosztályok manővereztek, hanem a Mao-i értelemben vett forradalmi háború egy változata bontakozott ki az országban, és ennek megvívására az amerikai hadsereg sem eszközeiben, sem gondolkodásmódjában nem volt felkészülve. A problémákat sok esetben súlyosbították a politikai vezetés gyakran irreális elvárásai, és a siker felmutatásának kényszere. A háború után a vereség megmagyarázására több stratégiai tanulmány is készült, ezek közül Harry Summers ezredesnek *A stratégiáról: a vietnámi háború kritikus elemzése* címet viselő munkája volt az egyik legjelentősebb. Ebben Summers ezredes arra az eredményre jutott, hogy hiba volt a felkelés leverését erőltetni, s helyette a probléma forrását jelentető Észak-Vietnámra kellett volna koncentrálni. Ezzel a véleménnyel az amerikai hadsereg akkori vezetői közül is sokan egyetértettek. Az újjászerveződő, professzionizálódó amerikai hadsereg ennek hatására tűzte ki maga elé az új célt, a szovjetek elleni háború megvívását, és ennek lett a következménye a felkeléssel szembeni tapasztalatok figyelem középpontjából való kikerülése.

A vietnámi háborúnak komoly politikai hatásai is voltak. A vereség nyomán nem csupán az amerikai közvélemény viszonya változott meg az amerikai politikai és katonai vezetéssel szemben, de a politika irányítóinak a háborúhoz való viszonya is nagyban átalakult. Ezt mutatja az 1984-ben született, Caspar Weinberger akkori védelmi miniszter nevéhez fűződő doktrína, amit intervenció tesztnek is neveznek:

1. Katonai beavatkozás csak az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei létfontosságú nemzeti érdekében történhet.
2. A beavatkozásnak teljes elkötelezettséggel kell végbemennie, a győzelemre való törekvés egyértelmű céljával.
3. Egyértelműen megfogalmazott katonai és politikai célokat kell kitűzni.
4. A kitűzött célok és a bevetésre kerülő erők közötti viszonyt folyamatosan vizsgálni kell, és szükség esetén alkalmazkodni kell a változásokhoz.
5. Meg kell bizonyosodni arról, hogy a beavatkozást az amerikai nép és a kongresszus támogatni fogja.
6. Az amerikai csapatok bevetése csak utolsó eszköz lehet.

Colin Powell tábornok, a Vezérkari Főnökök Egyesített Tanácsának akkori elnöke 1991-ben az öbölháború kapcsán a fenti kritériumokat azzal egészítette ki, hogy amennyiben az Egyesült Államok beavatkozik, elsöprő, döntő erőt kell alkalmaznia, a lehető legrövidebb ideig, és a lehető legkevesebb amerikai veszteség mellett.

Változások a kilencvenes években

A kilencvenes évek eseményei ezeket az elveket lassan kikezdték. A békefenntartás, a béketeremtés és a humanitárius beavatkozás elveinek egyre szélesebb körű terjedése (a humanitárius beavatkozás esetében magának az elméletnek a megjelenése) nagy hatást tett a mindenkori amerikai vezetésre is, amit a legjobban talán a Szomáliában, Boszniában és Koszovóban végrehajtott beavatkozások mutatnak. Egyik sem felel meg az „intervenció tesztben” rögzített pontoknak, hiszen létfontosságú nemzeti érdek egyik beavatkozáshoz sem fűződött, a beavatkozásokat nem támogatta egyértelműen sem az amerikai kongresszus, sem a lakosság stb., ugyanakkor politikailag szükségesnek ítélte őket a mindenkori amerikai vezetés.

Ma már látható, hogy a kilencvenes években az amerikai hadsereg vezetésének mentalitása is sokat változott. Vietnám emlékét kezdték háttérbe szorítani a katonailag sikeres beavatkozások, mint például az 1991-es öbölháború. Ugyanakkor az amerikai katonai vezetés sok esetben gyanakvással figyelte a politika irányítóinak lépéseit, mivel úgy vélték, hogy az felesleges, hosszú távú és bizonytalan kimenetelű konfliktusokba rángatja bele őket. Ennek a leglátványosabb példája a somáliai beavatkozás, amely sohasem kecsegtetett azzal, hogy valamilyen stratégiai célt valósít meg, ugyanakkor komoly presztízsveszteséget okozott az Egyesült Államoknak. Az amerikai hadsereg mentalitásában azonban továbbra is nagy háborúk megvívására készült, csak az ellenség neve változott: a Szovjetunió helyét regionális hatalmak vették át, mint például Észak-Korea vagy Irán.

A kilencvenes években katonai vonalon egy ennél kevésbé jól látható átalakulás is elkezdődött. A Szovjetunió felbomlása után elkezdtek csökkenteni az amerikai hadsereg létszámát és költségvetését. A védelempolitika ezután már nem élvezett olyan előnyöket, mint a hidegháború során. Ekkor kezdték el bevonni a magánszektort a hadsereg logisztikai feladataiba és más fontos területekre. A hadsereg fegyverzete viszont a nyolcvanas években rendszeresített eszközökkel még Vietnám örökségét hordozta.

Egy „új korszak” kezdete

Az amerikai stratégiai gondolkodásból a „vietnámi örökséget” 2001. szeptember 11-e törölte ki. Az Egyesült Államokat támadás érte, ami katonai választ kívánt, és egyúttal addig meg nem kérdőjelezhető elvek felülvizsgálatával és átértékelésével járt együtt (mint például az emberveszteségek iránti érzékenység). A fenyegetés első számú forrása hirtelenjében egy nem állami szereplő, az al-Káida terrorcsoport lett. Ez jelentős átrendeződést hozott több téren is. A legérdekesebb változás a hírszerzés területét érintette, ugyanis a támadást követően feltárt hibák, illetve a támadás jellege arról győzte meg a politikai vezetést, hogy olyan fenyegetésekkel kell szembenéznie, amelyekkel addig nem számolt. Igyekezett mindenféle eshetőséget számításba venni, ami

a Bush-adminisztráció felső köreiből ahhoz a meggyőződéshez vezetett, hogy a hírszerzés hagyományos struktúrái és szerepe felett eljárt az idő, s a továbbiakban kétkedéssel figyelték a hírszerző szervek tevékenységét. Cheney alelnök vezetésével nemsokára megtalálták azt, ami a fenyegetések közül a legaggasztóbbnak tűnt: a terrorizmus és a tömegpusztító fegyverek közötti kapcsolatot, és ennek a semlegesítését helyezték első helyre az amerikai külpolitikában.

Mindezen hatások az amerikai katonai szerepvállalás átértékelődéséhez vezettek. A hadsereg a külpolitika elsődleges eszköze lett az új ellenséggel szembeni küzdelemben. A „terrorizmusellenes háború” első színtere Afganisztán volt. Az afgán hadjárat stratégiai szempontból sokkal több volt, mint az al-Káidának menedéket nyújtó tálib rezsim elleni küzdelem, mivel katonai-politikai szempontból egyfajta főpróbája volt annak az új politikai elvnek, amit Rumsfeld védelmi miniszter a hadsereg vezetésére igyekezett ráerőltetni. A Rumsfeld-doktrínaként elhíresült koncepció alapja az volt, hogy a katonai modernizáció (a precíziós fegyverek nagy száma, az amerikai erők gyorsabbá és erősebbé válása, ezáltal a különleges erők szerepének felértékelődése stb.) által lehetséges kisebb létszámú hadsereggel nagyobb hatást elérni. Afganisztán a Pentagon civil vezetőinek szemében megerősítette ennek az elméletnek a helyességét. Az új elmélet nemcsak a háború megvívására, hanem annak utóéletére is hatott. A Bush-adminisztráció elvetette a Clinton-éra örökségének tartott nemzetépítést, és egy új, „egyszerűsített nemzetépítés” mellett foglalt állást, melynek lényege, hogy az elnyújtott külföldi jelenlét káros hatással van az érintett országra, ezért arra kell törekedni, hogy az minél gyorsabban és a saját intellektuális és egyéb alapjaira támaszkodva teremtse meg működőképes államát.

Az új háborús és háború utáni szakaszra vonatkozó elképzelések igazi tesztje az Irak elleni háború volt. Irakban az adminisztráción és a katonai vezetésen belül meglévő problémák, illetve a háború preventív jellege miatt egy utólag tévesnek bizonyult stratégiai koncepció valósult meg. Ez a koncepció az adminisztráció retorikája szerint egy demokratikus rendszer létrehozását ígérte, de gyakorlatilag nem volt más, mint a Szaddam-rezsim megdöntésére kidolgozott háborús terv, ami a háború után elérendő célt és magát a háborús tervet egymástól elkülönítve kezelte. A háborút követő átalakítást ráadásul minimális erővel kívánta megoldani, bízván az afgán modell sikerében, ami a gyors hatalomátadást favorizálta.

Miután ez nem sikerült, az Egyesült Államok olyan szerepben találta magát, amit nem tudott megfelelően kezelni: megszálló hatalom lett. A hadsereg létszáma és felszerelése elegendő volt a Szaddam-rendszer megdöntéséhez, de kevés volt az ország megszállásához és biztosításához. A háború előtti feltételezések, melyek szerint Irak olyan ország, amely képes finanszírozni az újjáépítést, és nincsenek olyan belső problémái, amelyek komolyan veszélyeztetnék az újjáépítés folyamatát, tévesnek bizonyultak. Az a feltételezés is téves volt, hogy a nemzetközi közösség a Szaddam-rendszer megdöntése után részt fog vállalni a stabilizációban, felszabadítva ezzel az amerikai erők jelentős részét. A kialakuló felkelés pedig meglepte mind az amerikai katonai, mind a politikai vezetést.

Milyen lesz a holnap háborúja?

Az Egyesült Államok Vietnám óta első alkalommal Irakban ismét szembekerült a felkelésellenes műveletek nehézségeivel. Egy dinamikusan változó ellenséggel találkozott, amely nagyjából 2006-ig gyorsabban tudott alkalmazkodni az amerikai erők intézkedéseihez, mint az amerikai erők a felkelőkéhez. Ebben az időszakban erősen megkérdőjeleződött az amerikai hadsereg vezetésében az „ipari” jellegű, nagy háború koncepciója. Bár az amerikai hadseregben komoly tanulási folyamat ment végbe, és fontos tanulságokat vontak le az iraki felkelés jellegét illetően is, az igazi nagy kérdés túlmutat Irakon. A kérdés valahogy így szól: a következő konfliktus, amelyben az amerikai katonai erők jelentős számban vesznek részt, felkelésellenes műveletekre fog épülni vagy a klasszikus nagy „ipari” háború eszközeire?

Mindkét irányzatnak jelentős képviselői vannak az amerikai katonai vezetésen belül, mindkettő komoly érveket tud felsorakoztatni a maga igaza mellett, és egyelőre egyik sem tud győzni. Ha a felkelésellenes műveleteket pártolók kerekednének felül, jelentős elmozdulás történne az amerikai – illetve a nyugati – katonai stratégiai gondolkodásban. John Nagl, a felkelésellenes műveletek szakértője, aki a reformokat támogatja, a Washington Post hasábjain – Irak tükrében – így fogalmazta meg a problémát: *„A legjobb rövid távú megoldás az iraki és afgán hadsereg létszámának gyors növelése lenne, hogy a segítségükkel meg lehessen tartani azokat a városokat, amelyeket az amerikai hadsereg megtisztított. A helyi erők, amelyeket külföldi tanácsadók segítenek, történelmi távlatból szemlélve is sokszor jelentették a siker kulcsát.”* Nagl azt javasolja, hogy az aktív állomány egy részéből alakítsanak ki egy „Tanácsadó Hadtestet”, ami több dandárnyi erőt vonna el a hagyományos harci feladatoktól. A terv ellenzői azzal érvelnek, hogy egy ilyen lépés megnehezítené a globális szerepvállalások teljesítését, és egy potenciális, hagyományos kihívást jelentő ellenséggel szemben hátrányos helyzetbe hozná az Egyesült Államok fegyveres erejét. A kérdés az Obama-adminisztráció hivatalba lépése után sem fog gyorsan eldőlni, de Obama elnök és tanácsadói fontos szerepet játszanak majd döntésben. Mindenesetre ez a vita is mutatja: a következő háborúra sem lesz egyszerű felkészülni.

A szerző az ELTE TÁTK politológia szakos hallgatója.

Irodalom:

Echevarria, Antulio J. II.: Toward an American Way of War, Strategic Studies Institute, 2004. március, In: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/PUB374.pdf>

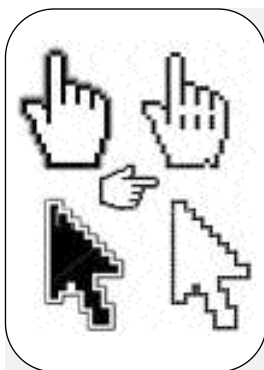
Gordon, Michael R. ? Trainor, Bernard E., General: Cobra II - The Inside Story of the Invasion and Occupation of Iraq; Vintage Books, 2007.

Nagl, John, A.: Learning to Eat Soup with a Knife - Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam, The University of Chicago Press, 2005.

Nagl, John A.: We Can't Win These Wars on Our Own, The Washington Post, 2008. március 9.

Ricks, Thomas, Fiasco – The American Military Adventure in Iraq, Penguin, 2007.

Smith, Rupert, General: The Utility of Force – The Art of War in the Modern World, Vintage Books, 2008.

SEARCH – ERŐSZAK A NEMZETKÖZI POLITIKÁBAN

Az erőszak, a háború kérdései mindig a nemzetközi kapcsolatok érdeklődésének homlokterében álltak, de az utóbbi két évtizedben az államközi háborúk kutatása háttérbe szorult a polgárháborúk, aszimmetrikus konfliktusok és egyéb erőszakformák mellett. A „non-konvencionális” kutatása lassan konvencióvá válik, a következő válogatás e terület írásai-ból emel ki néhány művet.

Jean-Pierre Derrienic: Polgárháborúk. Jelenkor, Pécs, 2004

Jean-Pierre Derrienic tömör, a francia esszé hagyományait követő könyvében a pártos, gazdasági-társadalmi és identitásalapú polgárháborúkat vizsgálja meg, kitérve a kérdés filozófiai, katonai, politikai dimenziójára is.

Véleménye szerint a polgárháborúk megelőzésére a legjobb módszer a jó kormányzás megvalósítása, amelyet meg kell honosítani a gyenge és bukott államokban is. Derrienic könyve a tradicionális társadalomtudományi módszertanra épül, fő tézise szerint az államközi háborúk gyakorisága csökken, ezért nagyobb figyelemmel kell kísérni a polgárháborús konfliktusokat.

Herfried Münkler: The New Wars. Polity Press, Cambridge, 2005

Herfried Münkler angol nyelvű könyve betekintést enged az utóbbi évtizedek németországi vitájába az erőszak és a háború privatizálásába. Münkler röviden áttekinti a háború állami monopóliummá válásának történetét, majd ennek napjainkban tapasztalható ellentétét, a háború privatizálását. Mary Kaldorhoz hasonlóan Münkler is úgy véli, napjaink konfliktusai olyan „új háborúk”, amelyekben összerosódiók állami és privát, kombattáns és civil, legális és illegális gazdaság. Tézise szerint a XXI. században a terrorizmus és egyéb nem-állami, aszimmetrikus jellegű erőszak-gyakorlási formák fogják meghatározni a hadviselés képét: a háború kameleonja ismét változásban van.

Karen Ballentine & Jake Sherman (szerk.): The Political Economy of Armed Conflict. Beyond Greed and Grievance. Viva Books, New Delhi, 2005

A polgárháborúk gazdasági motivációit kutató projekt eredménye ez a tanulmánykötet, amely elméleti áttekintést és több esettanulmányt is tartalmaz. A szerzők a természeti erőforrások fegyveres csoportok általi kitermelését és kereskedelmét, napjaink konfliktusainak politikai gazdaságtani vetületét vizsgálják. Konklúziójuk szerint ugyan a konfliktusok nem feltétlenül csupaszíthatóak le gazdasági érdekekre és folyamatokra, de ezek elemzése elengedhetetlen egy sikeres békeépítési politikai gyakorlat szempontjából.

Abdulkader H. Sinno: Organizations at War. In Afghanistan and Beyond. Cornell University Press, Ithaca & London, 2008

A nem-állami szervezetek szerepe növekszik – szól napjaink konfliktuskutatásának egyik alaptézise. Abdulkader Sinno könyve azonban a megállapításon túltekintve a szereplők eltérő szerveződési struktúrájában keresi ennek a sikeresség vagy sikertelenség okait. A szerző számos változó elemzésével tekinti át az Afganisztánban 1979 után működő fegyveres szervezeteket, azok működési modelljeit. A kötet utolsó fejezetében Sinno elméletének az afganisztáni esettanulmányon kívüli alkalmazhatóságát is megvizsgálja több mint száz fegyveres szervezetet tartalmazó adatbázisa alapján.

(Írta és összeállította: Király Péter, a DE BTK politológia-történelem szakos hallgatója.)

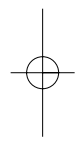
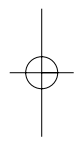

„SZALADJ BAJTÁRS, MÖGÖTTED A RÉGI VILÁG!”

Kozma Szabina

Egyetemi hallgatóként előbb-utóbb mindenki belecsöppen értelmiségi vitákba, amikor füstös, félhomályos helyeken világmegváltó tervek születnek, s egy pohár felett kritikus élel lehet bármiről nyilatkozni. A kezdetben ködös gondolatokból kialakul egy konzisztens egész, amely az egyetem melegházában fejlődik tovább. Ennek a leg-ritkább esetben lesz bármilyen kihatása akár az egyén, akár a társadalom életére, és a tervek ott maradnak a kis pinchehelyiség vagy az egyetemi dohányzó egyik zugában. A politikai vitákat felváltja a konformizmus, és mindenki megtalálja méltó helyét a társadalom nagy gépezetében. A radikális megoldások lassan elhalnak, s a rendszerben már mindenki csak a kiskapukat kutatja. Vannak azonban olyan pillanatok a történelem során, amikor az ellenvéleményt tettek követik, vagyis változásokat generálnak. Amikor a füstös pinchehelyiséget felváltják a világos utcák, az egyetemi előadók, a közterek, akkor mindenki úgy érezheti, hogy egy akarat, egy szív vezérli a másikkal azonos irányba – hiszen hajlamok vagyunk „romanticizálni”. Eddig a bizonyos történelmi pillanatok azonban előzmények hosszú és bonyolult sora következik be, egy olyan érlelő folyamat, melynek katarzisaként a diákság egyként hajlandó és képes fellépni, és maga mellé tud állítani egy egész nemzetet. Az elmúlt század vérrel majd vörös festékekkel írt évtizedei rövid időn belül olyan társadalmi modellváltást eredményeztek, amit az egyén képtelen volt követni. (A korábbi évszázadok lassú folydogálása után a XX. században évtizedről évtizedre kellett váltani, változtatni.) A nyugati világ fejlődése szinte határtalannak tűnt, ám az ideológiák és világnézetek keresztútjében mozgó fiatalság egyre kevésbé szeretett volna ősei nyomdokaiba lépve alkalmazkodni a kapitalizmus által diktált szabályokhoz.

Az 1968-as év emblematikussá vált: a diákmozgalmak az addig épített világ kerekeit kezdték feszegetni, tágítani szerte a nyugati világban, megoldást keresve olyan problémákra, mint a rasszizmus és a sorkatonai kötelezettség miatti értelmetlen halál egy értelmetlen háborúban (az Egyesült Államokban) vagy az alkalmazkodási kényszer által életre hívott reménytelenség és az „egy dimenzióssá” válás miatti félelem (Nyugat-Európában). Közös pontnak számítanak az oktatási rendszer reformját megcélzó követelések, ám más és más a motiváció (míg Nyugat-Európában ez főleg az autonómia kérdését érintette, addig az Egyesült Államokban gazdasági oldalról közelítették meg a problémát). A vasfüggönyön túl létező szocializmus sem valósította meg maradéktalanul a társadalmi egyenlőségen alapuló újraelosztási rendszert, és ez 1968-ban a kevésbé vidám barakkban, Csehszlovákiában súlyos társadalmi elégedetlenséget, majd felkelést szült. Ennek bázisa és mozgatórugója (Nyugat-Európa-hoz hasonlóan) a diákság és az értelmiség volt. A diákmozgalmak nagy évében Közép-Amerika sem maradt érintetlen: Mexikóvárosban az olimpia előtt pár héttel az egyetemi diákságot a rendőrség brutálisan emlékeztette arra, hogy a jelszavaknál erősebb a fegyverek szava. 1968 megrázó év volt Hollandiában, Olaszországban, Japánban,

Nagy-Britanniában is: a diáklázadások nem kerülték el ezen országokat sem, hol kisebb, hol nagyobb mértékben kifejtve hatásukat. Az NSZK-ban a diákság jelszava a béke volt: mind jellegében, mind követeléseiben igyekezett hű maradni ehhez a mozgalom, melynek legendás alakja Rudi Dutschke, az egyén belső változásai révén szerette volna a rendszer változását elérni, ehhez pedig erőszakra szerinte nem volt szükség. De ugyanúgy szükségtelennak tartotta a mozgalom a nemzetközi politikában a háborús fellépést, s minden erejével az atomfegyverkezés ellen küzdött. A diákság rendszerkritikussága megjelent a Springer kiadó bírálatában is, mely olvasóit folyamatosan a mozgalom ellen hergelte, s végül egyik számában Dutschke megállítását kérte, melynek hatására egy szélsőjobb oldali fiatal fejbe lőtte a híres vezetőt. (A Dutschke elleni merénylet arra készítette a mozgalom egyes tagjait, hogy szakítva a korábbi gondolatokkal válaszlépésként az erőszakot határozzák meg, ez vezetett a RAF, a Vörös Hadsereg Frakció megalakításához, melynek vezéralakja Ulrike Meinhof, a kor tehetséges baloldali újságírója volt.)

Az egyetemi diákság megmozdulása volt a kiindulópontja a görög katonai diktatúra bukásának is. Az 1967-ben hatalomra került vezetés hét éves regnálása Görögország egyik legsötétebb korszaka volt. A Washington által támogatott kormány a kommunista előretörést volt hivatott megakadályozni, ám a stratégiai sakkjátszma közepette a demokrácia bástyája figyelmen kívül hagyta a görög nép érdekeit. Ennek adott hangot a diákság 1973. november 17-én, s bár ekkor még a vezetés meg tudta torolni merészségüket, az öntudatára ébresztett nemzetet már nem tudta visszafogni: a változás elkerülhetetlenné vált.

A békés, jelszavakat skandáló tüntetések véraláfutásos látletelei bővültek a „klaszikus” diákmozgalmak óta, a legutóbbi, 2008-as görögországi eseményekkel bezárólag. A több évtizedes fejlődés és változás során azonban új kihívásokkal kellett szembenéznie a diákságnak, új kérdésekre új válaszokat kellett adnia, az ideológiák torzulnak, az önmegvalósítás helyett az „önmegtalálás” lett a fő cél, a határok kitolódtak és a globalizációval új „szereplő” jelent meg. A diáktüntetések során rendkívül heterogén közösség jön létre, sokszor a szélsőségeknek is teret engedve. A XXI. századi „kínálat” látványosan lekörözte az előző évszázadot, de vajon csak módszereiben vagy eredményességben is? Mennyiben lehetett más egy diáktüntetés 2008-ban, mint 1968-ban? És vajon ki tudnánk-e kényszeríteni olyan strukturális változásokat, mint elődeink? Egyáltalán képes-e a mai diákság az új problémákra releváns megoldásokat, alternatívákat kínálni?

Minden diáktüntetés „ősanyja” az 1968-as párizsi diáklázadás volt. Ekkor a francia forradalmi hagyományoknak megfelelően adott hangot nemtetszésének az egyetemi és főiskolai hallgatóság, majd hozzájuk kapcsolódva a középiskolások, a munkásság, végül az egész nemzet.

A második világháborút követően megindult a nagyfokú iparosodás, az urbanizáció, munkahelyek százai teremődtek, a „baby boom” gyermekei a hatvanas évek végére „nőttek fel az egyetemhez” és lettek nagykorúak, ezzel nagymértékben megfiatalítva a francia társadalmat. A fejlődés következtében nem kellett a tanulóévek végez-

tével egzisztenciális gondokkal küzdeniük: a kapitalizmus forgószele azonnal felszipantotta őket. Az út egyértelműen vezetett a kényelmes, gondtalan élet felé, s ez a kiszámíthatóság az ifjúságban szorongást eredményezett. Ezt igyekeztek elutasítani, amikor megtagadták a gazdaságpolitika liberális logikáját, saját oktatási rendszerüket és az erre épülő kultúrát. Új utat kerestek, kizárva életükből a hagyományos szakszervezeteket, egyházakat, pártokat, s ez utat meg is találták az új baloldal által nyújtott ideológiában. Az új hősök Mao és Trockij lettek, az új ember pedig nem a társadalomtól elidegenedett egyén, hanem a közösség aktív tagja. A fogyasztói társadalom egysíkú felhalmozási mintájának kritikája került előtérbe. A nagy értelmiségi vezérek: Jean-Paul Sartre, Michel Foucault, Pierre Bourdieu szavai egyaránt felkavarták és gondolkodásra készítették a diákságot. Alapmű lett Marcuse Egydimenziós embere. A régi elitet fenyegetni kezdte egy új; a diákok közül kiemelkedő Daniel Cohn-Bendit vagy Alain Geismar szónoklataikkal emberek tízezreit mozgatták meg.

A diákmozgalom nem a barikádok építésével, autók felgyújtásával vált veszélyessé a kormányzat számára. A diákok bár felforgatták a fővárost és más egyetemi városokat, de az egész szervezetlen volt, és inkább a tábortűz-hangulat vonzotta őket. A fegyveres erők azonban nem voltak az akkori helyzetre felkészülve, és a kellenél erőszakosabban léptek fel, ami tovább szította a kedélyeket, és kiváltotta a lakosság szimpátiáját a diákság iránt. Amikor május 16-án a szakszervezetek a kormány velük szemben tanúsított politikáját megbosszulandó sztrájkot hirdettek, úgy látszott, ez lesz a kegyelemdőfés a harmadik köztársaság számára. Ezt a helyzetet igyekezett az ellenzék vezetője, Mitterand feloldani, s átvenni az irányító szerepet a tehetetlen kormánytól, benyomulva a kialakult politikai vákuumba. Az új Franciaország a végéhez közeledett, a jogrend megingott, az irányítás kicsúszott a választott vezetők kezéből és átkerült alternatív baloldali önszerveződő közösségek kezébe. Ebben a vészterhes időszakban De Gaulle elnök hirtelen eltűnt, utóbb kiderült, Baden-Badenbe távozott régi barátjához, Jacques Massu tábornokhoz. A tíz éve irányító francia elnököt megtörni látszott a fiatalság sodró lendülete, új közösségépítő szándéka, melynek elenszerét sokáig nem találta. Ezen változtatott a rövid látogatás: az államfő újult erővel tért vissza országába, melyet már csak egy hajszal választott el a teljes összeomlástól.

De Gaulle május 30-i rádióbeszéde felébresztette az addig félálomban vergődő nemzetet: a baloldali diktatúra rémképe egy csapásra elfújta a forradalmi hangulatot, az elnök győzedelmeskedett, s vele együtt a demokratikus Franciaország is. A diákság eszményképe egy új társadalomról szükségképpen bukott meg, a jólét, a gazdasági függetlenség fontosabb volt, mint a személyes függetlenség és az önmegvalósítás. Ez persze nem jelenti azt, hogy a diákmozgalom felesleges lett volna. A fiatalság olyan anomáliákra hívta fel a figyelmet, amit azóta sem sikerült maradéktalanul kiküszöbölni: a fogyasztói társadalom hiányosságai felett hajlamosak vagyunk mindannyian szemet hunyni, cserébe az általa kínált kényelemért és biztonságért.

Az „új keletű” demokráciákban jelentkező ifjúsági megmozdulások már más talajon állnak. Nem lehet rájuk a diákmozgalom kifejezést sem használni, az csak egy

adott történelmi korszakra érvényes meghatározás volt. Elszórtan jelentkező akciókról van szó, inkább tematikusak, mintsem általánosan jobbító szándékúak. Programjuk részét alkotja a környezetvédelem és a globalizációkritika, de például a legutóbbi athéni megmozdulások kimondottan a görög kormány oktatáspolitikája ellen irányultak (Görögországban hasonló a helyzet, mint Magyarországon: a diplomával rendelkezők száma jóval meghaladja a rendelkezésre álló megfelelő munkahelyek számát). Módszereikben nem nagyon változtak, habár erőszakosságukat tekintve sokszor meghaladják elődeiket (ez nem feltétlenül írható a szervezők számlájára, hiszen a tüntetések nyíltak, olyan csoportokat is felszippanthatnak, amelyek nem válogatnak eszközeikben). A programadás gyakorta érzékeny terület: nehéz egy összetett és szövevényes rendszerben minden igényt kielégítő megoldást találni. Ez a faramuci helyzet épp abból adódik, hogy nem általánosan újító szándékokról van szó, csak a működő demokráciák egy-egy szegmenséről. Az alapvető értékeket nehezen lehet megkérdőjelezni, alternatíva ugyan akadna helyette, de egyik sem ad tömegeket mozgató megoldást. A diákság mindig keresi a lehetőséget egy a kormányzatok által elhanyagolt probléma megoldására, vagy egyáltalán a probléma reflektorfénybe állítására. Kényszerítő erejüket tekintve annyiban változtak, hogy mivel gyakorta csak az ifjúságot érintő problémákról van szó, nem képesek olyan szintű társadalmi összefogást generálni, mint a '68-as párizsi diáklázadás. Ugyanakkor a novemberi történések rávilágítottak arra, hogy a kormányzat, a rendőrség még mindig nem rendelkezik olyan hatékony eszközökkel, amelyek alkalmasak az eszkalálódás megakadályozására. Az erőszakos összecsapások legtöbb esetben a lakosság diákok iránti szimpátiáját növelik. Az eltelt 35 év változást kellett hogy hozzon: a Szovjetunió bukásával egyértelművé vált a kapitalizmus és a liberalizmus előretörése, a demokratikus eszmék megerősödése. Amíg 1968-ban az új baloldal olyan életet tudott kínálni a fogyasztói társadalomban fuldokló egyének számára, ami a kapitalizmussal szemben működőképesebbnek tűnt, addig 2008-ban ilyen alternatíva nem volt. A jogállam alapintézményei iránti igény sokkal nagyobb, mint a változás iránti. A hidegháború befejeztével az emberek nyugalomra és biztonságra vágnak, szembenálló táborok nélkül, s inkább élnek a parlamenti választásokon történő véleménynyilvánítás eszközével, semmint a tüntetésekkel és zavargásokkal.

A diáktüntetések, -láadások sosem fognak „kimenni a divatból”. Az ifjúság mindig is érzékenyebben reagál a társadalmi egyenlőtlenségekre, fogékonyabb az idealizált világképre és sokszor könnyen befolyásolható is. Fontos szerepük volt és lesz ezeknek a csoportoknak a történelem alakításában, és a Cohn-Benditek és Dutschkék mindig is példaképei lesznek a mindenkori egyetemi és főiskolai hallgatóságnak.

A szerző az ELTE TÁTK politológia szakos hallgatója.

Irodalom:

Hahner Péter, Párizsi tavasz, In: Rubicon, 2008. október, pp. 32–49.

Papp Réka Kinga, A német diákmozgalom legjobb évei, In: Rubicon, 2008. október, pp. 58–61.

www.mult-kor.hu/cikk.php?id=22382
 www.origo.hu/nagyvilag/20031208bunosnek.html
 www.mon.hu/hirek/Nemzetkozi/cikk/osszecsapasok-athenban/cn/haon-news-charlotteInform-20081118-0546397137

AZ UTCAI ERŐSZAK ÉS MAGYARORSZÁG

Répai Krisztián

Az elmúlt két és fél évben lezajlott erőszakos kimenetelű fővárosi utcai megmozdulások, beleértve a 2007-es és a tavalyi melegefelvonuláson történt rendbontásokat, váratlanul és készületlenül érték mind a rendfenntartó erőket, mind a társadalmat. A rendszerváltás utáni Magyarországon természetesen korábban is voltak tüntetések, tiltakozó felvonulások, gondoljunk csak az 1990-es taxisblokádra vagy a mezőgazdasági dolgozók demonstrációjára, ám e megmozdulások egyik esetben sem csaptak át vandalizmusba torkolló zavargásokba. A magyar társadalomnak ily módon egy számára addig ismeretlen jelenséggel kellett szembesülnie, amelynek feldolgozása jelenleg is tart.

Bár az utcai extrémizmus „kultúrája” nem az elmúlt évtizedben alakult ki, mégsem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy az 1999-es Seattle-ben megrendezett WTO-konferencia óta drasztikusan megnőtt a világ fejlettnek tartott országai-
 ban az erőszakos tüntetések száma és intenzitása. A 2000-es évek közepétől Nyugat-Európában az utcai erőszak elterjedéséhez már nemcsak a korábbi évekre jellemző antiglobalista, anarchista csoportosulások járultak hozzá, hanem a bevándorlók is, ami a Párizs környéki zavargásokban és a Mohamed-karikatúrák elleni tiltakozásban csúcspontot ért el.

Időben eltolódva, de ebbe a keretbe helyezhető bele az, ami 2006 szeptembere óta utcai zavargások címén hazánkban, illetve az elmúlt években tágabb régióinkban történt.

Bár a kiváltó okok, valamint a résztvevők elfoglalt pozíciói a társadalomban más képet mutatnak a globalizációellenes megmozdulások esetében, mást a bevándorlók, illetve azok leszármazottai által gerjesztett akcióknál és megint mást a kelet-európai tüntetéseknél, két érintkezési pontot azonban így is fel lehet fedezni. Egyrészt a tüntetők véleményük, dühük kifejezésére a rombolást és az erőszakot választották személyi sérülést és súlyos anyagi károkat okozva. Másrészt a rendfenntartó erők sok esetben felkészületlennek mutatkoztak a harcias tömegekkel szemben. Az elmúlt években Magyarországon lezajlott erőszakos kimenetelű tüntetéssorozat – a régióban végbement utcai rendbontásokhoz hasonlóan – a kormány elleni tiltakozásban fejeződött ki, amely nem volt mentes a rasszista felhangoktól és homoszexuálisokat gyalázó rigmusoktól sem.

Magyarországon az erőszakos „tüntetők” összetétele meglehetősen heterogén képet mutatott. A demonstrálók egy része a kormányzati intézkedések ellen fellépő és köny-

nyen aktivizálható ellenzékiekből állt; közülük sokan szélsőjobboldali mozgalmakhoz tartoztak. Emellett a randalírozók jelentős hányadát adta a futballklubok szurkolói kemény magja, de a rendbontók között megtalálhatóak voltak a társadalomba vissza-illeszkedni képtelen bűnözők, drogosok, alkoholisták, a bandákba verődő iskolakerülők, valamint a munkanélküli tízen- és huszonevesek is. (Fontos megemlíteni, hogy a randalírozók általában nem a tehetős, de nem is a legszegényebb társadalmi csoportokból kerültek ki. Az iskolázottságot tekintve pedig vegyes kép tárul elénk: a későbbi gyanúsítottak között nemcsak szakmunkástanulókat, de felsőfokú végzettséggel rendelkezőket is találunk. Vö. Deák 2008.)

A demonstrálók motivációja a kormánnyal szembeni ellenálláson alapult, és sokan a vandalizmusban látták az egyedüli módját annak, hogy érzelmeiknek, véleményüknek hangot adjanak. A szélsőjobboldali tömörülésekhez tartozóknál a csoporttal való azonosulás tudata külön kiemelendő, a rendbontás ugyanis közös élményként funkcionált, még inkább egybekovácsolva a résztvevőket. További mozgatórugóként említhető, hogy a demonstrálók a hatósággal történő összeütközés révén tiszteletet vívtak ki saját baráti körükben; de ezek mellett minden bizonnyal megtalálhatóak voltak a felbérelt, fizetett tüntetők is (Deák 2008).

Hazánkban az utcai erőszak – a maga „teljességében” – Gyurcsány Ferenc őszi beszédének nyilvánosságra kerülése után jelentkezett. A békésnek indult demonstráció 2006. szeptember 17-én a Magyar Televízió székháza előtt rövid időn belül vandalizmusba csapott át. Maga az esemény egy folyamat betetőződése volt. Nem elsősorban a miniszterelnök beszédében foglaltak miatt szabadultak el az indulatok. A reformoknak eufemizált megszorítások, valamint a megszorító intézkedésekkel kapcsolatos elégtelen kormányzati kommunikáció a lakosság felé tragikus elegyet alkotott. A társadalomban már addig is jelen lévő dühvel, csalódottsággal és a megalázottság érzetével tarkított feszültségek szabad folyást kaptak, ami kiegészült a kifejezetten „balhé” céljából odasereglett „erőkkel”. Ez a kiváltó okokban és mozgatórugókban fellelhető összetettség végigkísérte az összes rendbontássá fajult tüntetést.

A futballhuliganizmus jelensége nem ismeretlen Magyarországon, megfékezése sok esetben kemény feladatnak bizonyult. A kilencvenes években nem egy alkalommal csataterre változott több stadion környéke, mert – többek között az elégtelen rendőri biztosítás miatt – a különböző szurkolói táborok egymásnak estek. Általánosságban azonban elmondható, hogy a rendőrség idővel megtanulta kezelni e problémát. Az MTV ostroma után ezért is merülhetett fel többekben a kérdés: a rendőrség miért lépett fel kirívó amatőrséggel a randalírozókkal szemben? A nem hivatalos verzió szerint a rendőrök „felsőbb utasításra” azért nem avatkoztak közbe, hogy a kormány és a rendőrség visszaszerezze a lakosság szimpátiáját. Ezzel szemben az általánosan elfogadott vélemény az, hogy a rendőrség nem számított arra, hogy ennyire eldurvulnak az események, valamint nem létezett tömegoszlátási terv, továbbá a rendőrök felszerelése sem volt megfelelő (Fekete 2006, ORFK-jelentés 2006). A rendfenntartó erők – „tanulva” a székházostrom során elkövetett hibákból – a szeptember 18-át követő napokban lezajlott és az alig egy hónappal későbbi erőszakos demonstrációkat ugyan

sikeresebben oszlatták fel, ám ezek a tömegszlatások nem nélkülözték rendbontókkal és a feltételezett elkövetőkkel szembeni túlkapásokat.

2007-ben és 2008-ban a nemzeti ünnepeken, valamint a szeptemberi „évfordulón” kialakult utcai zavargások már nem érték el a 2006 „forró őszenek” intenzitását – a tüntetések társadalmi támogatottsága csökkent, s ennek következtében a szervezők már nem tudtak annyi embert megmozgatni, mint 2006-ban. A radikális jelszavak és a kormánnyal szembeni ellenérzet már nem készítetett annyi embert a rombolásra, mint korábban. Másrészt, úgy tűnik, hogy a randalírozás elvesztette azt a „varázsát”, amely a kezdeti időkben jó néhány fiatal „szórakozásból” az utcára vitt. Végül azt sem szabad elfelejteni, hogy a hatóságok is egyre szervezettebben és hatékonyabban léptek fel a szélsőségekkel szemben, ami sokak számára visszatartó erőként hatott.

Fontos hangsúlyozni, hogy erőszakos utcai fellépések nemcsak a kormány, hanem a szexuális másságukat nyíltan vállalók ellen is irányultak. A 2007-ben megrendezett, dühödt bekiabálásokkal és sörösüvegek bedobálásával kísért budapesti megleghelvonulás, valamint az aznap éjszaka homoszexuálisokat ért fizikai bántalmazások előrevetítették, hogy 2008-ban sem lehet majd másra számítani – sőt a tavalyi felvonuláson a felvonulóknak komolyabb atrocitásokban volt részük, mint az azt megelőző évben. Az „ellentüntetöket” ugyanazok a motivációk vezérelték, mint a korábbi utcai erőszakos demonstrációkban résztvevőket: volt, akit csak a kormány iránt táplált gyűlölet vitt ki az utcára, de a szélsőjobb oldali szimpatizánsok és a fizetett tüntető (?) is hozzájárultak a rendbontáshoz. A különbség a korábbi rendezvényekhez képest mindössze annyi volt, hogy ez esetben a melegeket sértő jelszavak nagyobb szerepet kaptak, mint a kormányellenes rigmusok. A rendbontók társadalmi háttere ez alkalommal is igen különböző volt: a tiltakozók között voltak hajléktalanok, családos középosztálybeliek és egyetemisták is (Czene 2008).

Az utcai extrémizmus teremtette helyzet állásfoglalásra készítette a parlamenti pártokat, amelyek bár elítélték az utcai erőszakot, az összefogásnál azonban fontosabbnak tartották az egymásra mutogatást, megakadályozva ezzel a közös állásfoglalás, illetve cselekvési terv kialakításának a lehetőségét.

Emellett viszont úgy tűnik, hogy az elmúlt két évben megérlelődött a szélsőjobb oldali köthető erőszakkal szembeni ellenállás tömegmozgalmak keretében történő kimutatásának igénye. A folyamat a Hollán Ernő utcai jegyiroda melletti kiállással vette kezdetét, majd a szélsőségekkel szembeni összefogást hirdető Magyar Demokratikus Charta életre hívásával folytatódott. Ezzel párhuzamosan szerveződött meg a civil szervezetek alkotta Összefogás az erőszak ellen mozgalom (Tarka magyar!), amely a politikai pártoktól, illetve a Chartától is függetlenül igyekezett kifejezni tiltakozását a szélsőjobb oldali agresszió ellen.

A résztvevők számát, politikai hovatartozását, valamint a sajtóvisszhangokat figyelembe véve azonban egyik kezdeményezés sem érte el a kitűzött célt. A Charta és a Tarka magyar! rendezvényén jóval kevesebben vettek részt, mint amire a szervezők számítottak, továbbá – jól tükrözve a hazai viszonyokat – a három közül egyik kezdeményezés mögé sem tudott teljes mellszélességgel felsorakozni a magyar politikai

paletta összes mérsékeltnek tekinthető pártja. A Hollán Ernő utcai megmozduláson ugyan az ellenzék is képviseltette magát, de jól ismert jobboldali politikusok nem mentek el a rendezvényre, továbbá a Charta-demonstráción és a Tarka magyar!-on is leginkább a kormányoldal szimpatizánsai képviseltették magukat. A Magyar Demokratikus Charta felvonulásán a jobboldal azért nem vett részt, mert úgy érezte, hogy az egykori Demokratikus Charta szellemiségét újjáélesztő mozgalom kizárólag a miniszterelnök és a Magyar Szocialista Párt érdekeit szolgálja. (Az ellenzéki oldal emellett nem akart felhagyni azzal az eltökélt politikai szándékával sem, hogy a kormányral semmi szín alatt semmilyen ügyben nem vállal közösséget.)

Míg az utca emberét a Charta-tüntetésről az egyértelműen nyíltan vállalt MSZP-s szervezés tarthatta vissza, addig a Tarka magyar! iránti mérsékelt érdeklődésben a miniszterelnök részvétele mellett az is szerepet játszhatott, hogy a szervezők túl általánosan fogalmazták meg a demonstráció célját. Vári György, a *Népszabadság* újságírója úgy véli, hogy az Összefogás az erőszak ellen mozgalom rendezvényén való részvétel lehetősége mindenki számára nyitott volt, azonban lehet, hogy éppen ez volt baj. Egyrészt a szervezőknek ki kellett volna jelteni, hogy az egyenlő emberi méltóság elvét támadó gondolatoknak nincs helye a megmozduláson, tehát akik az erőszak mellett teszik le a voksukat, azok inkább maradjanak távol. Másrészt világosan és érthetően le kellett volna szögezni, hogy a már ártalmatlanná tett gyanúsítottak ellen elkövetett hatósági erőszak miatt, amiért Gyurcsány Ferenc kormánya politikai értelemben felelős, a miniszterelnök nem szívesen látott vendég a rendezvényen (Vári 2008).

Jelen pillanatban nem lehet tudni, hogy az utcai extrémizmus világszerte tapasztalható felerősödésének immár hazánkat is elérő hulláma még milyen „meglepetésekkel” szolgál, a pénzügyi-gazdasági válság teremtette helyzet azonban újabb lökést adhat a társadalmi és politikai radikalizmus térhódításának. Magyarország pedig fényes példája annak, hogy a társadalomban jelen lévő feszültségek nagyon rövid idő alatt még egy olyan országban is vandalizmus útján kerülhetnek felszínre, ahol a tiltakozás eme formájának nincs „történelmi” előzménye.

A szerző a DE BTK Politikatudományi Tanszékének volt hallgatója.

Irodalom:

Ármás János, Miért harcol az utca frontja? - Interjú Deák Péterrel, In: Fejér Megyei Hírlap, 2008. július 29., http://www.fmh.hu/fokusz/20080729_miert_harcol_az_utca_frontja

Bayer József, Hyde Park Hungary, In: *Népszabadság* 2006. október 14., <http://www.nol.hu/archivum/archiv-420799Czene> Gábor, Jó hecc az utcai erőszak, In: *Népszabadság*, 2008. július 11., <http://nol.hu/archivum/archiv-498546>

Deák Péter, Új veszély a társadalomra: az utcai extrémizmus (konferencia), 2008. július 16., Budapest.

Dezső András, „Bármikor beépülhetnek a Magyar Gárdába”, Interjú Bodoky Tamással, In HVG 2008. november 18., http://hvg.hu/itthon/20081118_bodoky_tamas_rendorsegi_tulkapasok.aspx

Dobszay János, Ősz becsavarodva, In: HVG 2006. október 25., <http://hvg.hu/hvgfriss/2006.43/200643HVGFriss2.aspx>

Draskovics Tibor jelentése a melegfelvonulásról, 2008. július 10., In: <http://www.kormanyoszovivo.hu/search?lang=hu>

Fekete Gy. Attila, Eddig szerencsénk volt – Interjú Bene László országos rendőrfőkapitánnyal, In: Népszabadság 2006. október 4., <http://nol.hu/archivum/archiv-419570>

Kósa András, Tölgyessy Péter: Gyurcsány Ferenc is részese a weimarizálódásnak, Interjú Tölgyessy Péterrel, In Hírszerző.hu 2008. július 9., http://www.hirszerzo.hu/cikk.tolgyessy_peter_gyurcsany_ferenc_is_reszese_a_weimarizalodasnak.72097.html

Mellár Tamás, Felelős magyar értelmiségi kerestetik, In: Magyar Nemzet 2008. szeptember 26., <http://mno.hu/portal/587277?searchtext=felel%C5%91s>

MTV-székház jelentés (ORFK) 2006. november 20, In: <http://www.police.hu/data/cms386897/jelentes.pdf>

Szabó Máté, J és B és az erőszak, In: Népszabadság 2008. október 21., <http://nol.hu/velemenylap-20081021-20081021-7>

Nagy László – Kiss Ádám – Gavra Gábor, Kettős kudarc: a Gyurcsány-tüntetés unalomba, Toroczkaiék sokadik forradalma könnygázba fulladt, In: Hírszerző.hu 2008. szeptember 21., http://www.hirszerzo.hu/cikk.kettos_kudarc_a_gyurcsany-tuntetes_unalomba_toroczkaiek_sokadik_forradalma_konnygazba_fulladt.80402.html

Rádi Antónia, Hidegvérrel, In: HVG 2008. július 9., http://hvg.hu/hvgfriss/2008.28/200828_LINCShANGuLAT_A_MELEG_MELToSAG_NAPJAN_Hideg.aspx

Ugró Miklós, Szakértői charta, In: Magyar Nemzet, 2008. szeptember 8., <http://mno.hu/portal/583596?searchtext=szak%C3%A9rt%C5%91i>

Varga Klára, Nyaralás Olaszliszkán, In: Magyar Nemzet 2008. szeptember 24., <http://mno.hu/portal/586785?searchtext=nyaral%C3%A1s>

Vári György, Néptelen helyzet, In: Népszabadság 2008. október 7., <http://nol.hu/velemenylap-20081007-20081007-6>

ZSÁKUTCÁBAN A FIATALSÁG?

Vass István

Elég bekapcsolni a televíziót fellapozni egy napilapot: a vezető hír mindig – a politikai események mellett – valamilyen erőszakos cselekményről számol be. Még elszomorítóbb, amikor azt látjuk vagy olvassuk, hogy az elkövető vagy az áldozat, esetleg mindkettő 14 éven aluli. Ráadásul az iskolai erőszakról történő beszámolók egyre gyakoribbak. Kijelenthetjük, hogy válságban van a társadalmunk, azon belül is fiatalság és a fiatal felnőttek. De miben gyökerezik a probléma? Melyek a fő megnyilvánulási formái.

Először tisztázzuk mit jelent az erőszak: fájdalom, sérülés, szenvedés okozása, illetve amikor másokat valamire fizikai erővel vagy hatalmi nyomással kényszerítenek. Az erőszak gyakran agresszióval párosul. Az agresszió gyakran jelentkező ellenséges, mások

elleni verbális vagy tettleges támadásokban megnyilvánuló viselkedés, illetve ellenséges-elutasító és konfrontálódó emberi beállítódás. A deviancia pedig olyan viselkedési mód, amely egyrészt eltér a megszokottól, továbbá káros az egyénre és a társadalomra.

Az okok. A média szerepe

Az agressziómentes társadalom csak elméletben létezik, mivel az ember egyik alapvető természetes joga az önvédelem, és ehhez tartozik egy alapfokú agresszió. Erre a belénkvésődött tulajdonságra apellál a média. Régi bevált recept a filmiparban: „a vért könnyű eladni”, a nagy nézettségű „mainstream” filmek ugyanis tobzódnak a gyilkosságokban, erőszakban, szexualításban. A média képes a leegyszerűsítésre, és az antiértékek átadására: a whiskys rablóból, a tömeggyilkosból, bármilyen deviáns személyiségből idolt farag. A primitív valóságshow-k a nyers erőt, a másik elnyomását mint egyetlen érvényesülési lehetőséget kínálják fel: nem elég becsületesnek lenni, könyökölni kell, egy lépéssel megelőzni a másikat. Ez tipikus viselkedési forma jelen van az országutakon, a közérben, a hivatalban.

Az állandó lázadás állapotában lévő fiatalok arra kapnak biztatást a tömegkultúrából, hogy hagyjanak fel a konvenciókkal, legyenek individuális lények. Ezáltal válnak potenciális fogyasztókká. Egyébként is, manapság az emberek szeme előtt a luxus, a csillogás elérése a fő cél, a televízió programjai is ezt sulykolják belénk. Ha nem sikerül, marad a szürke valóság, az egy helyben való toporgás, ez önmagában is állandó frusztrációt okoz.

A média felelős a gyerekek viselkedésének befolyásolásában, ugyanis a gyerekek mintákat követnek és a példaképeket is a televízióból választják maguknak. Ezért válhat veszélyessé a televízió és az internet, amennyiben hiányzik a felnőtt kontrollja. A legjobb persze az lenne, ha a gyerekek csak a korosztályuknak megfelelő műsorokat néznének, ám ezt lehetetlen mindig ellenőrizni. Járhatóbb út, ha megbeszéljük látottakat, felvilágosítják a gyereket, hogy az, amit néztek, fikció, ezzel elősegítve az ábrázolt jelenetek megértését. Végül nézzünk arra vonatkozóan néhány adatot milyen hatások érnek egy átlagos gyereket.

Mire egy gyerek 18 éves lesz – átlagos televízió nézési szokásokat feltételezve – 200 ezer erőszakos cselekményt és 40 ezer gyilkosságot lát. A 8–18 év közötti gyerekek több időt töltenek a tévé és a számítógép előtt (heti átlagban 44,5 órát), mint bármi más aktivitással (az alvást leszámítva). A kisebb gyermekek különösen veszélyeztetettek, mert nagyobb hatást gyakorol rájuk a média (különösen az elektronikus médiumok), nehezebben választják el a valóságot a fantáziától, nem tudják az erőszak indokát, mozgatóit megérteni, továbbá megfigyeléssel és utánzással tanulnak (Szilády – Baranyai 2002).

Az erőszak (gyilkosság, öngyilkosság és bántalmazás) a gyerekek, tizenévesek és fiatal felnőttek közötti vezető halálok, gyakoribb, mint a betegségek.

Mérgező környezet

Az erőszakos médiatartalom nem szükséges vagy elégséges feltétele az agresszív magatartásnak. Szükséges, hogy az egyén érzékeny legyen a média által okozott negatív behatásokra. A felmérések azt igazolják: a biztos családi körülmények között felnőttek körében elenyésző az erőszakosságra való hajlam.

Magyarországon egyre nő a fiatalkorúak által elkövetett erőszakos cselekmények száma. Az agresszív (bűn)cselekmények mögött egész korán (3 éves kortól) elszennvedett érzelmi defektusok, hiányok fedezhetők fel. Vagyis nagyok sok fiatal nem megfelelő családi háttérrel és szociális környezettel rendelkeznek. A társadalom peremén élő családokban – elsősorban a romáknál, de nem kizárólag náluk – az erőszak látványa, a testi fenytítés hétköznapi jelenség. Jellemző kép, hogy az alkoholista-munkanélküli apa vagy anya veri a gyerekeit és a szülők egymással is összeverekednek. Továbbá a minden komfortot nélkülöző élettér, a tudatos nevelés hiánya, illetve a nevelés hibás eszközei (ha a gyerek valami rosszat cselekszik testi fenytítést kap, de minden magyarázat nélkül, ami nem biztos, hogy elrettenti attól, hogy újra megtegye, ugyanakkor növeli benne a megalázottság érzetét). A gyerekek ebből légkörből menekülni kényszerülnek, ilyenkor kezdődik, hogy kimaradoznak az iskolából, céltalanul csavarognak és bandákba verődnek. Az érzelmi frusztrációkat csak a verekedésben tudják levezetni.

Ha a kora gyermekkorban az egyén egyáltalán nem tapasztalja meg, hogy kötelességei vannak és szabályokhoz kell alkalmazkodnia a társas élet – maga a társadalom – működőképessége érdekében, a későbbi időszakokban már nem képes ezen szabályok elsajátítására. Ugyanez vonatkozik a diákok általi tanárverésekre is. Ha a gyerekről nem gondoskodtak kielégítően kiskorában, azaz bizonyos értelemben felnőttként kezelték a szülei, később nem lesz képes megfelelően kezelni az iskolában vele szemben alkalmazott tanári viselkedést. Vagyis bizonyos szabályok betartatását (figyeljen oda a tanórán, készítse el a házi feladatot) az eseteleges fegyelmezést (itt mindenképp szóbeli retorzióra gondolok, nem testi fenytítésre). Mivel eléggé korlátozott eszközei vannak a tanároknak, a gyerek könnyen kihasználhatja a szituációt és a lappangó agresszióját az ő személyes szabadságát (szerinte) korlátozni akaró személy ellen fordítja.

De ez csak egyik oldala a problémának. Hisz nem mindenkit determinálnak a rossz körülmények, hogy bűnöző életmódot éljen.

A deviáns viselkedési formák ösztönzői: az alkoholizmus és a drogfogyasztás

Az előbb említett folyamatokból egyenesen következik, hogy lelkileg sérült fiatalok a tiltott szerekhez nyúlnak. Modern társadalmunk meghatározó jellemzői a gyökértlenség, vagyis a társas kapcsolatok teljes hiánya, a biztonságot adó tradicionális értékek (a vallás és a közkerölcs) leértékelődése. Ugyanakkor az ifjúság tele van energiával, de nem tudja levezetni. Ennek legalkalmasabb eszköze a verseny- és a tömegsport lenne.

De megnézhetjük, mennyire kevés futballpályát építenek (a meglévőket is elfoglalják a különböző hiper- vagy szupermarketek). A sportfelszerelések pedig drágák, nem mindenki engedheti meg magának. Ilyenkor maradnak az alternatív levezetési formák: az ital, a drog vagy az erőszak.

A különböző felmérések egyértelműen azt a tényt rögzítik, hogy az utóbbi pár évben drasztikusan megugrott a 15–18 évesek körében az alkoholfogyasztás, ám még elszomorítóbb, hogy a drogfogyasztás növekedése ebben a korcsoportban még dinamikusabb. A 16 éves középiskolások 10%-a próbált már valamilyen drogot. A bűnelkövető fiatalok 40%-a élt már kábítószerrel. Ráadásul a függőségben lévők képesek lopni vagy rabolni azért, hogy hozzájussanak a számukra létfontosságúvá vált kábítószerhez (Hanthy 2006). Ha kialakul az addikció, vagyis a szenvedélybetegség, akkor megszűnik az egyén viselkedéskontrollja: nem tudja, mit cselekszik. A drogozás egyfajta „stresszlerendezési” tevékenység, amely a negatív emócióktól szabadít meg, vagyis elviselhetővé teszi a magánéletben bekövetkezett súlyos válságokat (szülők halála, válása), de a mindennapi problémákat is. A drogfogyasztóvá válás leggyakoribb okai: a családi szocializáció hiánya, az alacsony iskolázottság, társadalmi helyzet és a különböző szubkultúrákhoz való tartozás (pl.: punk mozgalom). Ha már van deviáns egyén (alkoholista, gyógyszerfüggő) a családban, a szerhasználat kialakulásának rizikófaktora sokkal nagyobb, mint egyébként, s itt is meg kell említeni a nem megfelelő nevelési formákat (túlzott engedékenység és szigor, valamint az elhanyagolás) mint rizikótényezőt. A szerhasználat társadalmi helyzettől teljesen független, mivel az alacsonyabb társadalmi státusú fiatalok ugyanúgy potenciális drogfogyasztók, mint a kiemelkedően jó anyagi körülmények között élő társaik, a különbség annyi, hogy a gazdagabbak a zsebpénzükből is hozzájutnak a kábítószerhez, míg a szegényebb társaik a (megszerzésére irányuló) bűnözés révén. Általában a drog kipróbálása baráti társaságban történik. A lényeg valamilyen új élmény keresésére és a szürke hétköznapokból való kitörésre vélik alkalmasnak a kábítószerrel. Kitűnő alkalmat nyújtanak erre az ún. acid-partyk (acid = sav, az LSD-re utal), mivel a folyamatos zene, a stimuláns által történő feloldódás és az együttléti élményét nyújtja, de mindez felületes és pusztán imitálja a társaskapcsolatokat, mivel behatárolt ideig tart.

Magyarországon a garázdaság és egyéb közrend elleni bűncselekmények száma több mint megtízszereződött a rendszerváltás óta, ráadásul az ilyen jellegű cselekményeket elkövetők általában visszaesők és a döntő hányaduk a 15–25 éves korosztályból kerül ki. A bűncselekmények hátterében kimutatható, hogy az elkövetők nagy része valamilyen tudatmódosító szer hatása alatt állt.

A túlpolitizált közélet

Megfigyelhető a 2002-es, de még inkább a 2006-os választások óta elmérgesedő viták, jogos kifogásokra durva válaszok jellemzik emberi kapcsolatainkat a munkahe-lyen, az utcán és legrosszabb esetben a családon belül is. A politikusok is ezt a „tem-

pót” képviselik, sőt élen járnak egymás fenyegetésében, a sárral dobálózásban. Pedig mint vezető tisztségviselőknek példát kellene mutatniuk. Mutatnak is, csak a probléma az, hogy negatív. Úgy látszik, a társadalmi-kulturális rendszerváltáshoz nem elég húsz esztendő. Nem csoda, hogy a fiatalság elfordul a politikától, a közöny jellemzi őket, de nemcsak a közélet, hanem saját mikrokörnyezetükben zajló történések iránt is. A politika iránt érdeklődők körében pedig a különböző radikális eszmék lesznek népszerűek. Őket megtaláljuk a megleghalmozást megzavaró ellentünetűk körében. Egy valódi, biztos jövőképet nyújtó társadalomban a szélsőséges eszmék nem hatnának így.

Utópia az erőszakmentes környezet? Nem feltétlenül, de e cél eléréséhez közösséggé kell változni, közösen kell tennünk érte. Minél hamarabb és minél hatásosabban kell cselekedni, széles társadalmi összefogásnak kell megvalósulnia, és a szakpolitikások tevékenysége is fontos a cél eléréséhez. Tudatosabb nevelési formákra van szükség, a gyerekekre jobban oda kell figyelni. Nem mindegy, hogy következő generációk milyen légkörben élnek le az életüket.

A szerző politológus (ME BTK), jogballgató (ME ÁJK).

Irodalom:

Hanthy Kinga, Tükörképek, In: Magyar Nemzet, 2006. június 24., p. 21.

Kormos Valéria, Sötétedés után, In: Magyar Nemzet, 2003. július 12., p. 21.

Szilády Szilvia – Baranyai Eszter, A kiskorúak védelme és a televízió, In: http://www.mediakutato.hu/cikk/2002_03_osz/08_kiskoruak_vedelme/02.html?q=t%E9v%E9n%E9z%E9sre+ford%EDtott#%E9v%E9n%E9z%E9sre+ford%EDtott

CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK... GENDER PROBLÉMA?!

— Kurgyis Bernadett

A családon belüli erőszak a társadalomban mindig is jelen volt. A hűtlen feleség megölése nem volt ritka, ahogy a zsarnokoskodó férjek arzénos mérgezése vagy a testvérharcok és a szülőgyilkosságok sem (Tamási 2004, 79). Ez a jelenség minden civilizációban – függetlenül etnikai, vallási és társadalmi osztályoktól – előfordul. A családon belüli erőszak a XX. század második feléig – és részben még mai is – tabu témának számított.

A XX. század az erőszak évszázada volt, melyet emberek tömegei tapasztalhattak meg. De más, témánk szempontjából releváns, egymással szoros kapcsolatban álló változások is végbe mentek.

Átalakult a család intézménye, a család mai, „nyugati” fogalmába már csak az anya, az apa és a gyerek(ek) tartoznak bele. Ezen, nukleáris családon belül azután megváltoztak a szerepek és a normák. Néhány évtizede a nő-férfi kapcsolatok – fő szabályként – már nem élethosszig, tartanak. Ennek következtében a családi fészkek

piszkálni, amíg ki nem kötik az Internetet. Én dolgozni szeretnék, de sajnos nem mehetek. Az Internet pedig számomra az egyetlen kapcsolat a külvilággal.”

(4) Testi erőszak: *„Arra, hogy először mikor és miért vert meg, nem emlékszem, meg az az igazság, hogy annyi testi bántalmazást kaptam, hogy eléggé kavarnak bennem az emlékek. Válogatott kínzásai, ütlegelei voltak. Ebben nagymester volt, hiszen küzdősportot űzött, s jól tudta, hogy milyen módon kell megüssön, hogy az fájjon és elég eredményes legyen. Volt úgy, hogy miután megvert, a hátamra térdelt úgy, hogy mozdulni sem bírtam.”*

(5) Verbális erőszak: *„Napi 40–50 fenyegető telefont kaptam, életveszélyes fenyegetésekkel. Úgy mentem az utcán, hogy rettegve figyeltem, ki megy el mellettem, ki márt belém egy kést, melyik kapualjba húznak be. Elmentem a rendőrségre és feljelentettem, de a rendőrség megint nem csinált semmit.”*

A fenti az idézetek Nagy Henrietta *Holtomiglan? A családon belüli erőszak* című, 2005-ben kiadott könyvéből származnak. Könyvében tizenegy nő életét mutatja be, bizonyítva, hogy ez a csoportosítás megállja a helyét, habár a kategóriákat egymástól szétválasztani nem lehet. Ezek a nők segítséget nem kaptak, az érv pedig: „magánügy”. Több ország elismeri, hogy ez a jelenség nem magánjellegű, hanem társadalmi gyökerű probléma. Magyarország is elköteleződött – több nemzetközi egyezmény aláírásával – amellet, hogy ezt az elvet az állami intézményekben is érvényesíteni kell. Ez azt jelenti, a magyar állam felelőssége, hogy a családon belül bántalmazást elszenvedő állampolgárai számára biztonságot és jogvédelmet nyújtson (NANE 2006, 74).

Sokan kétségbe vonják, hogy az állami beavatkozás hatásos eszköz a családon belüli erőszak kezelésére. Somlai Péter tanulmányában ezt a fajta beavatkozást (rendőrségi, bírósági) nem tartja megfelelőnek, mert „kriminalizálja” a magánéleti konfliktusokat. A család egyenlő a magánélettel. Konfliktusok azonban a családtagok között is előfordulnak, részei a mindennapi életünknek. Somlai Péter példáját idézem: *„Akkor is erőszakhoz folyamodunk, amikor visszarántunk egy kisgyereket, aki éppen az elektromos vezeték vagy a nyílt tűz felé nyúlna, s akkor is, ha megtiltunk valamit vagy olyasmire kényszerítjük a másikat, amit az saját akaratából, önállóan nem tenne meg”* (Somlai 2004, 70).

Ma már mindenki által ismert tény, hogy vannak olyan családok, ahol ezek a konfliktusok tragédiába torkollhatnak. Ebben az esetben az együttélés nem több mint egy „nullaösszegű játék”, vagyis ellenségek vagyunk, tehát nekem mindenáron győznöm kell, különben ő győz, én pedig veszítek (Somlai 2004, 70). A halállal végződő erőszakos cselekmények egy részét tehát az emberek saját otthonukban követik el. A hatóság azonban nem sértheti meg a család magánéletét, nem mérheti fel a konfliktusok kialakulását. A távoltartás intézményével viszont – egyes érvek szerint – végleg „bűnösnek” minősítik a család egyik tagját.

A nővédő szervezetek a távoltartás intézményének magyarországi formájával és az ezzel kapcsolatos jogalkotói tervekkel nem elégedettek. 2006. július 1-jével lépett hatályba a távoltartás jogintézménye a büntetőeljárásról szóló törvény keretén belül. Ennek hatására a Habeas Corpus Munkacsoport kiadott egy sajtóközleményt, ami-ben csalódottságukat fejezték ki, mivel véleményük szerint a jogszabály nem alkalmas az áldozatok védelmére. A távoltartás lényege, hogy azonnali és feltétel nélküli

átjáróházzá vált. Szociálpolitikai szempontból azonban ez azt is jelenti, hogy a szociális háló „kilyukadt”. (A női szerepek átalakulásának következtében, illetve a folyamat intézményesülését segítve az 1960–70-es években létrejöttek a radikális feminista mozgalmak. Napjainkra a politikusok felismerték a nők szavazataiban rejlő lehetőségeket.)

A családon belüli erőszaknak nincs egységes és általánosan elfogadott meghatározása. Virág György szerint ez az „átpolitizáltság” következménye. Vagyis maga a definíció meghatározása is a pozícióharcok terepévé vált. A feminista felfogás szerint a családon belüli erőszak egyenlő a nők ellen elkövetett erőszakkal. Ha ebből a szögből vizsgáljuk, akkor a családon belüli erőszak a nemek viszonyából vezethető le, vagyis gender probléma (Virág 2004, 73). *„A nőkkel szemben családon belül elkövetett erőszak forrása az, hogy a nők a férfiakénál alacsonyabb társadalmi pozíciója a nők és lányok súlyos megkülönböztetéséhez vezet a családokban és nagyobb közösségekben. Olyan fokozódó problémáról van szó, amely az Európa Tanács összes tagállamát érinti. És bár a rendelkezésre álló statisztikai adatok csak a családon belüli erőszak bizonyított eseteit tükrözik, a számok aggodalomra adnak okot, és bizonyítják, hogy a nők elleni családon belüli erőszak, legyen az testi, szexuális, lelki vagy gazdasági függőségből származó, a földrajzi, életkori vagy etnikai háttértől függetlenül mindenféle családi kapcsolatban és társadalmi környezetben előfordul.”* (Idézet René van der Linden, az Európa Tanács Parlamenti Kögyűlése elnökének beszédéből.)

A statisztikák valóban azt mutatják, hogy a férfiak sokkal nagyobb számban bántalmazzák női partnereiket, mint fordítva: 95%-ban a nők, míg a férfiak 5%-ban válnak családon belüli agresszió elszennvedőjévé. Az erőszak megnyilvánulásának formáit öt csoportba sorolják: szóbeli, lelki, testi, szexuális és gazdasági erőszak. Ezeket a kategóriákat célszerű nem hagyományos módon, fogalmi szinten bemutatni.

(1) Szexuális erőszak: *„A 9. évben született egy közös gyermekünk. Az az igazság, hogy én még akkor sem akartam szülni neki, amikor még nem bántalmazott annyira, nehogy akkor, amikor már teljesen pokollá tette az életünket. Védekezni nem védekezhettem, csak kiszámolós módszerrel, amit ő egyáltalán nem vett figyelembe. Ennek köszönhetően volt hat abortuszom, és a hetediket nem engedte, hogy megszakítsam. Mivel neki az előző házasságából volt egy kislánya, azt szerette volna, ha egy kisleány is születik, aki továbbviszi a nevét.”*

(2) Gazdasági erőszak: *„Mindennapos felemlegetések voltak, hogy ő tartja el a gyermekeim, és folyamatosan azt ismételtette, hogy nélküle nem tudnánk megélni. Ezzel zsarolt, bár a saját gyermekének is csak a kötelező minimumot biztosította. Ruhára, cipőre akkor adott pénzt, ha már nagyon muszáj volt. Kírándulni ritkán mentünk el, üdülni pedig már csak a vállalati üdülöben voltunk, önellátással. Ez azért volt számomra érthetetlen, mert ez időben mindkettőnknek két állása volt. De szerinte ez is kevés volt.”*

(3) Leleki erőszak: *„A férjemmel is megromlott a kapcsolat, mert én időközben betegbb lettem és leszázalékoltak. Dolgozni nem tudok, még a porszívózást sem bírom a szívem miatt. A pánikrohamaim sem csökkentek. A veszekedések otthon mindennaposak. A fejemhez vágja, hogy nem dolgozom, hogy nem vezetek jó háztartást, és hogy addig fog*

segítséget kapjanak az áldozatok. Ám a gyakorlatban a törvény csak a rászorulóknak egy rétegét tudja megvédeni. A távoltartás 10 és 30 nap közötti időre szól, ennyi idő alatt viszont nem zárul le egy büntetőeljárás sem, ezért több mint valószínű, hogy a bántalmazás folytatódni fog. Nincs meghatározott idő a bíróság számára, amelyen belül döntenie kellene a távoltartás elrendeléséről. És talán a legnagyobb problémát az jelenti, hogy a távoltartást csak abban az esetben lehet igénybe venni, ha büntetőeljárás folyik. Ezzel kizárják a védelemből azokat, akik folyamatos zaklatásnak, fenyegetésnek vannak kitéve, mivel ez nem minősül bűncselekménynek (verbális erőszak). Sommásan fogalmazva tehát ez a jogszabály „látszattörvény”, mivel az áldozatok túlnyomó többsége így sem kap védelmet.

Az SZDSZ-es képviselők kidolgoztak egy új törvényjavaslatot, a törvénytervezet a szavazásig azonban sok ponton változott. A törvény jelenlegi formája a köztársasági elnöknek a távoltartás, az ingatlanhoz fűződő tulajdonjog, illetve a tartózkodás alkotmányos szabadsága közötti formális jogi ellentét miatt elfogadhatatlan. A nővédelmi szervezetek fenti érveiket fenntartva, illetve a beépített változások egy részét elutasítva ellenzik azt.

A köztársasági elnök alkotmányos aggályai miatt az Alkotmánybírósághoz továbbított törvény a családon belüli erőszakot nem erőszakként, hanem konfliktusként fogja föl. Ezért konfliktuskezelésre kötelezi a bántalmazó felet és a bántalmazottat. A nővédelmi szervezetek ezzel a változtatással nem értenek egyet, mivel a konfliktuskezelésen való részvétel azt erősíti a bántalmazottban, hogy ő is tehet azért, hogy bántalmazzák. Továbbá a törvény hetenkét órára rendelné el a távoltartást (amely 30 nappal meghosszabbítható). A törvény módosítása viszont garantálja az áldozat védelmét verbális agresszió esetén is. Sándor Klára SZDSZ-es képviselő javaslata alapján bekerül a családvédelmi jelzőrendszerbe egy olyan személy, akinek az a dolga, hogy összehangolja a jelzőrendszert. Sok intézménynek (óvoda, iskola) kötelessége lesz jelteni, ha úgy látja, egy családban erőszak merül fel.

Az erőszaknak, mivel testi bántalmazással, megrázkódtatással, megalázással jár, traumát okozhat, hosszú távú hatásai lehetnek: évekig tartó depresszió, öngyilkossági kísérlet, alkoholizmus. Az állami beavatkozás – az élet és az emberi jogok védelmének kötelezettsége mellett ezért is – fontos. Az államnak a veszélyeztetettek számára biztosítania kell a védelmet, bár többek (mint Somlai Péter is) ezt csak kirívó esetekre korlátoznák. A probléma viszont éppen az, hogy a kirívó esetek a száma folyamatosan nő. A megváltozott, klasszikusnak nem mondható családmodell nem engedi elsajátítani az apa-, illetve anyaszerepeket. Hiányzik a nevelés, túl sok a kudarc és sikertelenség. *„Mindezek egy alacsony szintű alkalmazkodóképesség kialakulásához vezetnek, ahol a környezet negatív ingerei (a valós élethelyzetek próbatételei) a későbbiekben olyan negatív válaszok adására készítetik az embereket, amelyek a fájdalmakkal, lelki és fizikai sérülésekkel járó következményekhez vezethetnek”* (Nagy 2005, 205–206). A megelőzés a legjobb megoldás. Ehhez szükséges a megfelelő családi háttér biztosítása, s nem utolsósorban a törvényi feltételek kialakítása.

A szerző a DE BTK szociális munka szakos hallgatója.

Irodalom:

Miért marad? NANE Egyesület, Budapest, 2006.

Nagy Henrietta, Holtomiglan? A családon belüli erőszak, Tanítómester Kft., 2005.

Somlai Péter, Erőszak a családban, In: Fundamentum, 2004/3. szám, pp. 69–71.

Tamási Erzsébet, Erőszak a családban, In: Fundamentum, 2004/3. szám, pp. 75–81.

Virág György, Erőszak a családban, In: Fundamentum, 2004/3. szám, pp. 71–75.

TÁVOLRÓL SEM EGYSZERŰ: CIVILEK A TÁVOLTARTÁS JOGINTEZMÉNYÉNEK SZIGORÍTÁSÁÉRT

Zgut Edit Magdolna

A családon belüli erőszak azon kellemetlen témák egyike, amelyre a politika és a civil élet szereplői évek óta keresik a megoldást, ám a hogyan kérdésében képtelenek megállapodni. A konzervatívok ignorálják, a feministák túllihegik, a balliberális értelmiség megalkuvó: ekképpen summázhatóak a kölcsönös, egymást ért vádpontok. 2008 őszén ismét fellángolt Magyarországon a távoltartás intézménye körüli vita.

A fogalmi tisztázás kedvéért: a bántalmazás megtörténhet pszichikai módon is, zaklatás útján, jellegzetességei közé tartozik az elkövető és az áldozat szoros kapcsolata, illetve a bántalmazott kiszolgáltatottsága, egyoldalú függőségi helyzete. Leggyakrabban ciklikus folyamatról van szó, vagyis a brutális időszakokat a mézeshetek, azt pedig az újabb érzelmi terror és az ismételt tettlegesség követi (Gilányi 2007, 300–301). Magyarországon a rendszerváltás után került napirendre a téma, de a távoltartás intézményével csak 2003-tól foglalkozott érdemben a parlament (Domokos 2006, 86). 2004 áprilisában a törvényjavaslat már deklarálta a rendőrség által is elrendelhető ideiglenes (öt-tíz napos, egyszer meghosszabbítható) távoltartást, valamint annak polgári vagy önálló peres eljárásban kért bírósági megerősítését. Ehhez képest a törvény végső formája meg sem közelítette a fenti koncepciót, mivel a távoltartás elrendelését szigorúan büntetőeljárás keretbe helyezte. Az előterjesztés nem csak a hazai civil szervezeteknél verte ki a biztosítékot. Ebben az időszakban zajlott egy hazánk ellen indított eljárás is, melyet az ENSZ CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women – a Nők elleni mindennemű diszkrimináció felszámolásáról szóló egyezmény) bizottságához nyújtottak be. A Bizottság egy speciális hazai eset vizsgálatát követően arra figyelmeztette Magyarországot, hogy fordítson nagyobb figyelmet a családon belüli erőszak elleni intézkedések meghozatalára, különös tekintettel a távoltartásra (Gilányi 2007, 316–317).

A következő epizód 2006. február 16., ekkor fogadta el az országgyűlés július 1-jén hatályba lépett büntetőeljárású kényszerintézkedést. A frissített verzió minimum tíz, maximum harminc napig tiltotta el a bántalmazót, miközben továbbra is bírósági kompetenciaként határozta meg annak elrendelését. A Nők a Nőkért az Erőszak Ellen

(NANE) és a Habeas Corpus Munkacsoport élesen támadta az új jogszabályt. Kifogásolták többek között a büntetőeljárás kereteit, amely eleve kizárta azokat, akik fenyegetettségük okán nem mernek eljárást indítani. Felhívták a figyelmet arra is, hogy távoltartást csak az ellen rendelhet el a bíróság, aki ellen már folyt büntetőeljárás. Legalább ekkora problémát láttak az időfaktor képlékenységében, ugyanis nem volt leszögezve, hogy a bíróság mennyi időn belül köteles határozni, valamint hogy a harminc napon túlterjedő bírósági eljárással párhuzamosan a bántalmazás nagy valószínűséggel folytatódni, talán fokozódni fog. A tulajdonhoz való jog korlátozása már ekkor is a viták középpontjában állt, de a konkrétumok hiánya kapcsán a szaktárca úgy nyilatkozott: nem lett volna szerencsés különbséget tenni tulajdonos és nem tulajdonos között (Gilányi 2006, 33). Nem volt kidolgozott szociálpolitikai háttér a kiutasított személy elhelyezését illetőleg sem. A szakértők szkeptikusok voltak, hangsúlyozván a külföldön bevált igazgatási jellegű rendőri intézkedés előnyeit (Gilányi 2006, 34). Az idő mindenképpen őket igazolta, hiszen a „gyorsabb” védelmet garantáló távoltartás elrendelésének bírósági átfutása átlagosan hat hónapot vett igénybe.

Fából vaskarika?

A tavaly novemberi, Draskovics Tibor igazságügyi és rendészeti miniszterrel történt szakmai egyeztetés sikerrel kecsegtette a civileket, ennek ellenére a harmadik felvonás is csalódást eredményezett. A legújabb törvényt játszi könnyedséggel fogadta el az országgyűlés (347 igen, 4 tartózkodás és ellenszavazat nélkül), csakhogy a koncepció itt is teljesen eltért az eredetitől.

A szabad demokrata Sándor Klára vezette csoport eredetileg az osztrák modellt szerte volna átültetni a magyar jogrendszerbe, miszerint a rendőr minimum tíz, maximum húsz napra kitiltja a közös ingatlanból a bántalmazót, és ellenőrzi, hogy valóban betartja-e az előírtakat. Az áldozat számára az államilag finanszírozott, civil szakmai szervezetekből rekrutálódott Intervenciók Központok nyújtanak huszonnégy órán belül segítséget. Legalább ennyire fontos, hogy az átmeneti intézkedés meghosszabbítható három hónapra, vagy polgári peres eljárás esetén kihúzható az ügy lezárásáig. A civilek elégedettsége nyomban elszállt a szocialista módosító indítványok beépülésekor. Egyrészt átalakult a törvényjavaslat fogalomtára: az erőszak helyét a konfliktus, az elkövetőt és áldozatot két sérült ember vette át. Másrészt puhább megközelítést alkalmaztak az elkövetett erőszak értelmezése kapcsán: az „agresszor” eszerint lelki eredetű, szocializációs és személyiségbeli problémák foglya, az áldozat pedig életvezetési gondokkal küzd, melyre megoldásként tréningyszerű, illetve kötelezően alapuló párterápiát, családos csoportkonferenciát kínáltak. Összességében elmondható, hogy a külföldön alkalmazott emberi jogi szempontokat a konfliktuskezelő megközelítés váltotta fel.

A jogvédő szervezetek egyöntetűen bírálják a december 15-én elfogadott törvényt. Keserűen konstatálják, hogy a háromnapos rendőri eltiltásig tizenkét óra is eltelhet,

és keveslik a hetvenkét órás távortartást, amely véleményük szerint vajmi kevés a konkrét jogi lépések megtételéhez (a bíróság harminc napra hosszabbíthatja meg a kényszerintézkedést). Szakmailag az eddig ismeretlen „családvédelmi koordinációért felelős szerv” beemelését tekintik a legkevésbé elfogadhatónak, a csoportos családterápiával sem értenek egyet: szerintük nemhogy nem szolgálna a sértett védelmét, hanem az összezártság által további veszélynek tenné ki az áldozatot. Spronz Júlia, a PATENT (Patriarchátust Ellenzők Társasága) Jogvédő Egyesült elnöke, abban látja a probléma gyökerét, hogy a fenti megoldás egyszerre preventív és beavatkozó, ez pedig károszt eredményezhet a törvény alkalmazásakor. *„A jogalkotási hullámot meglövegolta a mediációs lobby”* – fogalmazott Spronz Júlia.

Tovább bonyolítja a helyzetet a köztársasági elnök alkotmányossági vétója. Sólyom László a törvényt 2009. január 5-én előzetes normakontrollra küldte az Alkotmánybírósághoz, arra hivatkozva, hogy a módosított jogszabály egyes szakaszai részben értelmezhetetlenek és alkalmazhatatlanok, részben pedig aránytalanul korlátozzák a tartózkodási hely szabad megválasztását. Az államfő képlékenynek ítélte az „együttélés nélkül bensőséges kapcsolatban álló személyek” megnevezést, arra utalva, hogy a bántalmazót abban az esetben is kitilthatják saját ingatlanából, ha az áldozat nem lakik ott. Hiába tette hozzá Sólyom, hogy aggályai ellenére a távortartás intézménye bővítésének, hatékonyabbá tételének pártján áll, azonnali támadások keresztüztébe került.

A szabályozás nemzetközi háttéréről

A problémakör komplex szabályozása országonként eltér, terjedelmi okokból csak a távortartás intézményéről ejtenék szót. A különböző modellek áttekintése előtt a családon belüli bántalmazással foglalkozó, legfontosabb nemzetközi egyezményeket veszem sorra.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete számos dokumentuma tartalmazza a kérdéskört, jogi kötelezettséggel bír például a CEDAW Egyezmény ratifikálása. A CEDAW Bizottság ajánlása kimondta, hogy diszkriminációnak számít a nemi alapon elkövetett erőszak, amely megakadályozza a nőket emberi jogaik és alapvető szabadságjogaik gyakorlásában. Ennek értelmében bárki a bizottsághoz fordulhat, akinek jogait a részes állam megsértette (Gilányi 2007, 302). (A cikk elején utaltam egy magyar esetre.)

Az Európai Unió szintűgy több ízben foglalkozott a kérdéskörrel. A nők elleni erőszakra szóló európai parlamenti állásfoglalás felszólítja az államokat, hogy tegyenek lépéseket az áldozatokkal kapcsolatba kerülő szervek alapos felkészítésére, építsenek ki menedékhálózatokat a hátrányos helyzetű nők megsegítésére. A dokumentum fontos eleme az áldozatok védelmének fenntartása, és a helyzet végleges megszüntetése. Kiemelendő még az Európai Tanács 2001. március 15-én született Kerethatározata, amely a sértettek büntetőeljárásbeli jogállásáról szól. Itt széles körben deklarálták a tagállamok kötelezettségeit, többek között a sértettek egyéni méltóságára, jogainak tiszteletben tartására vonatkozó bánásmódot (Gilányi 2007, 308).

Az Európa Tanács esetében két dokumentumot emel ki a szakirodalom: az ET Miniszteri Bizottságának Rec (2002) 5. sz. ajánlását, és a Parlamenti Közgyűlés 1582. (2002) sz. ajánlását. Előbbi szerint a tagállamoknak biztosítaniuk kell a családon belül bántalmazott nők számára előírt biztonságot, beleértve az elkövető bosszújától való védelmet. A dokumentum szól a rendőri beavatkozásról (távoltartás) is. Utóbbi olyan intézkedések megtételére kötelezi a tagállamokat, melyek mind az erőszakos eseményt követően, mind a hatósági eljárás során védelmet biztosítanak az áldozatok számára (Gilányi 2007, 309).

Mindenki másképp csinálja

A pionír európai országok az amerikai Duluth városról elnevezett modellt alapul véve alakították ki a családon belüli erőszak elleni politikájukat. A komplex megközelítést alkalmazó módszert elsőként Ausztria vezette be 1997-ben, ahol eleinte csak hét napra szólt az eltiltás. Svédországban a büntető törvénykönyv tartalmazza a „női integritás súlyos megsértése”, a családon belüli erőszak és a zaklatás fogalmát, csakúgy, mint Lengyelországban, ahol a családon belüli erőszakot önálló bűncselekményként deklarálták. Finnországban 1998 óta alkalmazzák a távolságtartást, melynek azonnali elrendeléséről 2005-től rendőr is határozhat. Ugyanez a helyzet akkor is, ha egy nagykorú gyermek bántalmazta a szüleit, hasonlóan a román szabályozáshoz. Finnországban maximum három hónapra tiltható el valaki otthonából (ez egyszer meghosszabbítható), és fontos, hogy az eljárást a bántalmazott akaratától függetlenül is megindítják. Grúziában a rendőri intézkedés után a bíróság huszonnégy órán belül átveszi az esetet, itt a bántalmazó hat hónapig nem közelítheti meg áldozatát száz méteren belül. Hiába tettek meg azonban minden óvintézkedést a grúz hatóságok, ha egy 2007-es országjelentés szerint az áldozatok többsége fél segítséget kérni. Ennek oka többek között a patriarchális grúz társadalom elvárásaitól való félelemben keresendő. Az állami felelősséget hangsúlyozó modellt adoptálta Bulgária, Ukrajna, és Albánia is. Utóbbi esetben a nők gazdasági kiszolgáltatottsága jelenti az egyik legsúlyosabb béklyót, itt az eltiltást akár egy évre is elrendelheti a bíróság.

A hazai vita jelenlegi állása

Hiába lett átgyúrva az eredeti jogszabály, a szabad demokraták harciasan kiálltak a legújabb formáció mellett, mi több, az első között támadták Sólyom László vétóját. Sándor Klára és Magyar Bálint cinizmussal vádolták az államfőt, aki szerintük a tulajdonhoz való jogot többre értékeli az emberi életnél. Hack Péter büntetőjogász ezzel ellentétben igazat adott az államfőnek, véleménye szerint Sólyom László jogosan fújtvészkürtöt a fogalmi kérdések tisztázására kapcsán, az új törvény ugyanis nem konkretizálja, pontosan mi idézheti elő, hogy valakit kitegyenek a lakásából. A köztársasá-

gi elnöknek formálisan igaza volt, de az indoklás üzenete, ideológiája elfogadhatatlan – így Sproncz Júlia, aki szerint az emberi jogok eljogászkodásának lehetünk szemtanúi. Érvelése azon alapult, hogy más országok hatásos módszerként alkalmazzák a szigorított távortartást, annak ellenére, hogy külföldi jogszabályok megfogalmazása sem tökéletes. A PATENT Jogvédő Egyesület elnöke a politikai vita kapcsán annak a személyes véleményének adott hangot, hogy alapvetően minden párt a patriarchális családviszonyok konzerválására törekszik.

Magyarország az elmúlt két évben több mint százan haltak meg családon belüli erőszak következtében. Az elhúzódozó alkotmányossági és szakmai viták rávilágítottak arra, hogy összetett problémával állunk szemben, amely azonnali megoldást kíván. Nem árt azonban szem előtt tartani, hogy „sok bába közt elvész a gyermek”. A cél a jogintézmény hatékonyságának növelése, ez viszont megkövetelné a traumatizált áldozatok szempontjainak előtérbe helyezését. Sólyom László véleményével eddig egyszer sem helyezkedett szembe a taláros testület, ez pedig további jogalkotási folyamatot vetít előre. A jogalkotónak ezúttal nem ártana a felmerült aggályokat is figyelembe véve, egyértelműen fogalmaznia. Nehogy a végén az a vád érje, hogy az emberi méltósághoz és az élethez való jogot teszi olcsó, politikai alkuk áldozatává.

A szerző az ELTE TÁTK politológia szakos hallgatója.

Irodalom:

Domokos Andrea, A távortartás bevezetése a magyar jogba, In: Közjogi tanulmányok – Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére, Aula Kiadó, Budapest 2006.

Gilányi Eszter, Távortartás – nemzetközi ajánlások és a magyar helyzet, In: Bűnügyi Tudományi Közlemények, Bíbor Kiadó, Miskolc 2007.

Gilányi Eszter, A távortartás mint új kényszerintézkedés (Beszámoló az Országos Kriminológiai Intézetben 2006. március 23-án megtartott kerekasztal beszélgetésről), In: Ügyészek Lapja, 2006/2.

Az országtanulmányok megtalálhatóak a Stop Violence Against Women oldalon: <http://www.stopvaw.org/>

A Habeas Corpus Munkacsoport Közhasznú Jogvédő Egyesület és a NANE sajtóközleménye: http://www.nane.hu/egyesulet/mediafigyelem/Tavoltartas_sajto_20060701_NANE_HCM.pdf

A NEMZETKÖZI PÉNZÜGYI RENDSZER BRETTON WOODS ÓTA – KUDARCSOROZAT VAGY SIKERTÖRTÉNET?

— Berényi Zoltán

A jelenlegi világgazdasági válsághelyzetben ismét reflektorfénybe kerültek olyan nemzetközi pénzügyi intézmények, mint a Nemzetközi Valutaalap vagy a Világbank. A nemzetközi pénzügyi rendszer e két jelentős intézményével, tevékenységével kapcsolatban létrehozataluk óta számtalan kritika látott napvilágot. A Nemzetközi Valutaalap nemzetközi pénzügyi világban betöltött szerepét néhány éve többek között Soros

György is bírálta: „*A jelenlegi válságok során a Nemzetközi Valutaalap – az adós országokra rákényszerített büntető feltételek miatt – maga is inkább a megoldandó probléma részének, mintsem a megoldáshoz vezető eszköznek bizonyult*”. Soros György 2008-ban ismét elmarasztalta a nemzetközi pénzügyi intézményrendszer kulcsfontosságú intézményeit: „*A szabályozással megbízott intézmények kudarcot vallottak. Azt gondolták, a kilengések véletlenszerűek és rendszertelenek, s hogy a piac mindig visszatér egyensúlyi állapotába. Teljesen elhibázott paradigmát tettek magukévá.*” Ezek meglehetősen kemény szavak. Ha lehetséges, súlyukat csak fokozza, hogy gazdájukat nehezen lehet elvakult antikapitalistának nevezni.

Az 1944-ben az USA egyik kedvelt üdülőhelyén, Bretton Woodsban rendezett találkozáson létrehozott nemzetközi pénzügyi intézményrendszert természetesen Soros Györgyön kívül mások is élesen kritizálták és kritizálják. A bírálók egyik csoportja azt állítja, a Bretton Woods-ban megszületett döntés eredményeként létrejött nemzetközi pénzügyi szabályozórendszer ma már eredeti feladatának betöltésére teljesen képtelen, s globalizált világunk gazdasági problémái nem kis mértékben éppen ennek köszönhetőek. Az ilyen irányú kritikák zöme elsősorban a Nemzetközi Valutaalap ellen irányul.

Tulajdonképpen miféle intézménynek tekinthető a Nemzetközi Valutaalap? Milyen feladat ellátására hozták létre? Több mint fél évszázados működése valóban kudarcok sorozata lenne? Nem eltúlzottak-e a Nemzetközi Valutaalappal, valamint a Világbankkal szemben megfogalmazott vádak?

* * *

Az alábbiakban azt az állítást kívánom érvekkal alátámasztani, miszerint tévedés a Nemzetközi Valutaalapot és a Világbankot azzal a váddal illetni, hogy a nemzetközi pénzügy világ e két legfontosabb szervezete sikertelenül próbálta és próbálja meg ma is betölteni a rá rótt szerepet. Napjaink globális pénzügyi válsághelyzetében ez az állítás valószínűleg meglepően hangozik, ám e rövid írás keretében arra kívánok rámutatni, hogy ezek a vádak igaztalanok: a két szervezet tényleges funkcióját tekintve rendkívül sikeres.

A Nemzetközi Valutaalap, illetve a Világbank létrehozatalának céljáról, betöltendő funkcióiról az intézmények hivatalos honlapjairól kaphatunk tájékoztatást. A Nemzetközi Valutaalap hivatalos honlapján a szervezet által betöltendő funkcióval kapcsolatban a következőt olvashatjuk: „*A Nemzetközi Valutaalap (The International Monetary Fund [IMF]) 185 ország által létrehozott szervezet, amely a globális monetáris együttműködés előmozdítása, a pénzügyi stabilitás biztosítása, a nemzetközi kereskedelem elősegítése, a foglalkoztatás magas szintjének megteremtése, a fenntartható gazdasági növekedés lehetővé tétele, valamint világszerte a szegénység csökkentése érdekében fejti ki tevékenységét*”. A Világbank hivatalos honlapján hasonló definícióval találkozhatunk: „*A Világbank világszerte a fejlődő országok számára a pénzügyi és technikai segítség életbevágóan fontos forrása [...] számukra alacsony kamatozású kölcsönöket, kamatmentes hiteleket és*

segélyeket nyújtunk olyan legkülönbözőbb kategóriába eső célokra, mint amilyen az oktatás, az egészségügy, a közigazgatás, az infrastruktúra, a pénzügyi- és magánszektor fejlesztése, a mezőgazdaság, valamint a környezetvédelmi- és természetierőforrás-gazdálkodás”.

Mindkét szervezet létrehozásáról az 1944 júliusában, Bretton Woods városában, 45 ország delegációjának részvételével tartott találkozón döntöttek. A résztvevők úgy látták, létre kell hozni egy olyan nemzetközi együttműködési keretrendszert, amellyel elkerülhető az 1930-as években általánosan alkalmazott protekcionista gazdaságpolitikák gyakorlatba való átültetésének megismétlődése. A konferencia résztvevői szerint ez az elhibázott gazdaságpolitika katasztrofális következménnyel járt, s egyenes úton vezetett a nagy gazdasági világválsághoz. A konferencia résztvevői úgy vélték, a „nagy gazdasági világválságként” elhíresült válság megismétlődése kizárható, ha olyan világgazdasági rendszer jön létre, amelynek keretében fokozatosan lebontásra kerülnek az árucikkek, a tőke, a szolgáltatások szabad áramlását korlátozó tényezők, s ha a világ államai fokozatosan leépítik mindezen gazdasági tényezők mozgását jól-rosszul korlátozó szabályozórendszerüket. A terítéken tehát megtalálhatjuk a liberalizálás és deregulálás jól ismert jelszavait. Ezekhez azonban még egy kimondatlan jelszó társult: az uniformizálás.

E folyamatok intézményes szabályozásának céljából a Bretton Woods-i találkozó résztvevői egyebek mellett két, globális jellegű – Nemzetközi Valutaalap és Világbank néven ismertté vált – bank létrehozataláról döntöttek. Az 1944 óta eltelt időszak alatt az alapító okiratban meghatározott feladatok ellátása érdekében mindkét intézmény igen aktív tevékenységet folytatott.

A Nemzetközi Valutaalap és a Világbank hitelkihelyezési tevékenységét szigorú elvárásokhoz kötötte végzi. Hitelt csak az az állam kaphat, melynek kormánya vállalja, hogy meghatározott ütemben, pontosan eleget tesz a hitelező pénzintézet által megfogalmazott elvárásoknak. Bármelyik intézmény nyújtja a hitelt, az ún. strukturális kiigazító csomag elnevezéssel illetett, az adott ország gazdasági bajainak orvoslását elősegítendő „reformcsomagok” teljesítését a hitelező intézet árgus szemekkel felügyeli. A hitel következő részletének folyósítására csak a szigorúan meghatározott feltételek teljesítése esetén kerülhet sor. Bizonyos tekintetben tehát a hitelfolyósítás feltételei az adott állam egyedi körülményeihez igazodnak. A hitelező bankok hitelfolyósítási feltételei annyiban viszont univerzálisak, hogy általában nagyon is hasonló elvárások teljesítése szerepel a listán.

Mi ezzel a gond? – kérdezheti bárki. Mivel a világgazdaság minden állammal szemben azonos kihívásokat támaszt, semmi különös nincs abban, hogy a hitelezők ennek megfelelően szabják meg a gazdasági fejlesztést előmozdítani hivatott feltételeiket. Első hallásra ez a válasz teljesen elfogadhatónak tűnik. Ha azonban részletesebben megvizsgáljuk, mit is követel általában a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank a hitelt kapó államoktól, az elvárások univerzális mivolta már más megvilágításba kerül. Lássuk tehát, milyen tételek szerepelnek a teljesíteni várt elvárások listáján:

- közszolgáltatások privatizálása,
- a vállalati profitadó csökkentése,

- a termékek, szolgáltatások és a tőke szabad áramlását akadályozó tényezők eltörlése,
- állami kiadások csökkentése, beleértve ebbe:
 - oktatásra fordítandó források csökkentését,
 - szociális kiadások csökkentését,
 - egészségügyi kiadások csökkentését,
 - állami feladatok ellátását végző intézményeknél dolgozók létszámának csökkentését.

A Nemzetközi Valutaalap és a Világbank több évtizedes hitelezési politikáján végigtekintve szembevetendő, hogy e két intézmény szinte kivétel nélkül, minden hitelt felvevő állam esetében úgy ítélte meg, oktatásra, egészségügyre, szociális célokra, közfeladatok ellátására az adott állam túlságosan sokat költ.

A hitelt kapott országok hosszú listáját áttanulmányozva azonban azt az egyáltalán nem meglepő tény állapíthatjuk meg, hogy az államok költségvetésükből GDP-jükhöz mérten egyáltalán nem azonos arányban költöttek ezen feladatok ellátására, illetve az ezen célokat szolgáló intézmények működtetésére. E tény ismeretében logikusan merül fel a kérdés: ha így áll a helyzet, akkor ennek ellenére a két „globális bank” miért követelte meg mindenütt, hogy az adott szintről alacsonyabb szintre csökkenjen ráfordítások? Miért követelik meg minden hitelt felvevő országtól, hogy költsön kevesebbet oktatásra, egészségügyre, közfeladatokat ellátó állami intézményrendszer működtetésére? Nem lehetséges, hogy amennyit például Pakisztán GDP arányosan az oktatásra költ, az éppenséggel kevesebb, mint amennyit például Argentína a GDP-je arányában áldoz e célra? S ha így áll a helyzet, nem éppen azt kellene esetünkben Pakisztán számára előírni, hogy többet fordítson ezen feladatok ellátására?

Felmerül tehát a kérdés: talán a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank jól fizetett szakértőinek figyelmét minden esetben elkerülték az államok között e tekintetben fennálló különbségek? Tudatlansággal lenne magyarázható, hogy irracionálisan uniform feltételeket támasztva határozták meg a hitelfolyósítás feltételeit? Az intézmények által foglalkoztatott szakmai gárda magas szintű felkészültségét, s az intézmények rendelkezésére álló óriási adatbázist figyelembe véve azonban a tudatlanságra építő magyarázat nagy valószínűséggel nem állja meg a helyét.

A hitelezési feltételrendszer szakmai érvekkel nehezen indokolható, uniformizáltsága mellett azonban az uniform feltételek tartalmának meghatározása is teljesen érthetetlen. E meghatározás ugyanis ellentmond a kihelyezett hitelek visszafizetése érdekében követendő stratégia logikájának.

A gazdaságfejlesztés érdekében támasztott, kötelezően végrehajtandó intézkedések sorát is megfontolás tárgyává téve tehát újabb, képtelen ellentmondásra bukkanhatunk. A két bank deklarálta azzal a céllal folytatja hitelezési politikáját, hogy a kölcsönt felvevő ország gazdasága megerősödjön, s képessé váljon a hitelek visszafizetésére. Nem új ismeret, de a mai, globalizált világgazdaságban talán még inkább érvényes szabályszerűség, hogy egy adott ország termékei annál versenyképesebbek a piacon, minél nagyobb hozzáadott értéket tartalmaznak. Ma már közhely, hogy a legjobb, legki-

fizetődőbb gazdaságfejlesztés a minél magasabb munkaintenzitású termék előállításának előmozdítása. A Világbank és a Nemzetközi Valutaalap hitelezési tevékenysége viszont – miként azt egyre több elemzés mutatja – nem a gazdaság fejlődéséhez, a szegénység csökkenéséhez, hanem éppen ellenkezőleg, gazdasági visszaeséshez, soha nem látott mértékű szegénységhez és nyomorhoz vezetett. Más szóval: ha azt feltételezzük, hogy e két intézmény akár katasztrofálisnak is nevezhető tevékenységének oka nem szakemberei felkészületlenségében rejlik, akkor a két intézmény meglehetősen lesújtó bizonyítványa csak egy dologgal magyarázható: tényleges tevékenységük nem a kölcsönök mielőbbi visszafizetését lehetővé tevő gazdaságfejlesztésre, hanem éppen a gazdaságfejlesztés társadalmi és kulturális környezetének „visszafejlesztésére” irányul. A Nemzetközi Valutaalap és a Világbank tehát a szegénység, a társadalmi különbségek növelésére, a megtakarítási lehetőségek szűkítésére, a hazai tőkeképződés megakadályozására, a hitelt felvevő ország még mélyebb adósságspirálba való taszítására, társadalmi struktúrájának szétzilálására, a megtakarítás, tőkeképződés ellehetetlenítésére, a termelés során munkával előállított érték adott ország gazdaságába történő visszaforgatásának megakadályozására, a vagyoni különbségek növekedésének, a társadalom kettészakításának elősegítésére, a „humán infrastruktúra” kulturális és anyagi reprodukciójának gyengítésére, ellehetetlenítésére törekszik.

Sikerrel vagy kudarcokkal terhelt-e tehát e két intézmény több mint fél évszázados működése? E rövid írás bevezetőjében úgy fogalmaztam, hogy a két szervezet tényleges funkcióját rendkívül sikeresen töltötte és tölti be. Természetesen tudatában vagyok annak, hogy a két bank deklarált, hivatalos feladatmeghatározása és tényleges tevékenysége közötti ellentmondás fényében ez az állítás nem tartható. Ebben a rövid cikkben ezért arra kívántam rámutatni, hogy különbséget kell tennünk e szervezetek *deklarált és tényleges* céljai között. Nem arról van tehát szó, hogy a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank által követelt reformok az esetek túlnyomó részében nem hozták meg a várt eredményeket - a két szervezet tevékenysége *nagyon is eredményes, csak éppen nem a deklarált célok elérésére irányul.*

(A szövegben szereplő valamennyi angol nyelvű forrásból származó magyar nyelvű idézet a szerző saját fordítása.)

A szerző egyetemi docens, a DE BTK Politikatudományi Tanszékének oktatója.

Irodalom:

Soros, George, To Avert The Next Crisis, Financial Times, January 1999, Idézi: <http://lists.essential.org/stop-imf/msg00000.html>

http://economictimes.indiatimes.com/News/Economy/We_need_a_Basel_III_for_a_new_order_Soros/articleshow/2942920.cms

<http://www.imf.org/external/about.htm>

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,pagePK:50004410-piPK:36602-theSitePK:29708,00.html>

IMF Structural Adjustment Programs – The globalization of poverty – 05 December 2005.: <http://www.doublestandards.org/sap1.html#bolivia>;

The Impact of IMF Structural Adjustment Policies: The Case of Hungary by Károly Lóránt: <http://www.doublestandards.org/gap1.html#Hungary>;

On the Wrong Track: A Summary Assessment of IMF Interventions in Selected Countries from Development Gap. January 1998: <http://www.doublestandards.org/gap1.html>

Structural Adjustment-a Major Cause of Poverty by Anup Shah: <http://www.globalissues.org/article/3/structural-adjustment-a-major-cause-of-poverty>;

<http://www.globalissues.org/article/26/poverty-facts-and-stats>;

IMF Programs Increase Poverty, Unemployment and Inequality in Latin America, Reflecting Worldwide Impact: http://www.developmentgap.org/worldbank_imf/IMF_Increases_Poverty.htm

William Easterly: The Effect of IMF and World Bank Programs on Poverty: http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID256883_code010208140.pdf?abstractid=256883&mirid=1

VÁLASZTÁSI KAMPÁNY ROMÁNIÁBAN: A BOMLÁS VIRÁGAI?

— Balogh Róbert – Barkóczy Balázs

Románia politikai rendszere 1989 decemberének utolsó heteiben olyan pályára került, amelyről néhány évig szinte mindenki úgy tartotta, hogy lényegileg azonos a többi volt szocialista ország által néhány hónappal korábban megkezdett úttal, s néhány évtizeden belül egészen bizonyosan Nyugat-Európába vezet. Ma, közel két évtizeddel a romániai forradalom után világosan látszik, hogy reménytelen vállalkozás Románia – vagy bármely más térségbeli állam – politikumának közelmúltját és jelenét az átmenet paradigmájával magyarázni. *„A modern állam alapvető jegyeinek – a független bíróság és közigazgatási rendszer – hiánya nem csak a szubsztantív demokrácia hiányát jelzi, de egyben azt is, hogy a román társadalom képtelen kilépni az átmenetből”* (Savin 2003).

Nem egy utat, sokkal inkább egy állapotot kell magyaráznunk, amely természetesen legkevésbé sem statikus, sőt, egyik legfontosabb lényegi eleme éppen a folytonos, kiszámíthatatlan dinamikájú változás.

A nyugati és román elemzők és megfigyelők között egy évtizeddel Iliescu regnálása után már nem csak abban a tekintetben alakult ki konszenzus, hogy *„a politikai és gazdasági reformok végrehajtására vonatkozó tudás és készség hiánya a szultánizmus rendszerének következménye, amely rendszer a reformokat nem csak elutasította, de valójában képes sem volt azok végrehajtására”* (Wagner 2004, 50), de abban is, hogy az 1990–96 közötti időszakban Iliescu elnök vezetésével valójában nem demokratikus átmenet, hanem neokommunista hatalomátvétel ment végbe. A fenti diagnózissal egyetértve kijelenthetjük ugyan, hogy a demokratizálódást jelenleg leginkább a közpolitikai tervezés és végrehajtás hiánya, a titkosszolgálatok és magánemberek túlzott befolyása, a tömegek és az elit közötti szakadék, valamint az a különös helyzet adja, hogy a politikai szereplők között nincs konszenzus az egyes szerepekből adódó kötelezettségeket és feladatokat illetően.

Másfelől azonban az okok feltárása és a politikai elit működésének megértése szempontjából fontosnak és hatékonyabbnak tartjuk az utóbbi években Liliana Pop és Cosmina Tanasoiu által – egymástól függetlenül – alkalmazott antropológiai megközelítést.

A rendszer bizonytalan jellegének kialakításában fontos szerepe van ugyanis a kommunizmus alatt létezett kettős, a formálistól élesen elváló informális valóságnak. „*A Párt ideológiája nyilvánvaló része volt a mindennapoknak, s az élet »normalitása«, sőt a fizikai túlélés is olyan informális gyakorlatoktól függött, amelyeket üldöztek. A formális, transzparens és koherens valóság hiánya a legfontosabb oka annak, hogy nehéz azt az érzetet kelteni, hogy létezik egy életképes demokratikus rendszer*” (Pop 2006, 26).

Pop a romániai politikai elittel kapcsolatban két jellegzetességre hívja fel a figyelmet. Egyrészt az egyes kérdések kezelésének módja a kommunista múlt és a forradalmi kultúra keveredésének eredményeként alakult ki. A heroikus mobilizáció, az új, észrevehetetlen ellenség képzete, valamint az indokolatlan, abszolút elvárások, a sikertelenség állandósuló érzete, s ezzel együtt egyfajta visszavonulás együttesen jelentik azt a környezetet, amelyben az egyes döntések gondolati kerete kialakul. Másrészt 2000-ig az ún. „*principled conviction*” határozta meg az Iliescu elnök befolyása alatt álló kormány és az Iliescuval szemben álló ellenzék (Demokratikus Konvenció) viszonyát. Ennek értelmében az együttműködést a priori el kell utasítani, hiszen a másik fél a morális veszélyt, a rossz irányvonalat testesíti meg. Iliescu a radikális változások veszélyességére és az egyedi román demokrácia értékére nézve látta elfogadhatatlannak azokat, akik nem értettek vele egyet, míg a Demokratikus Konvenció pártjai, de különösen annak vezető ereje, a Keresztény és Demokratikus Nemzeti Parasztpárt (PNTCD) a forradalom elrablóit látta az Iliescu párti korábbi NSF-tagokban. A kooperáció belső készletéből eredő tilalma a rendszerváltás viszonyai között olyan folyamatoknak adott teret, melyek nagyrészt magyarázzák mind a rendszer gyenge teljesítményét, mind kiszámíthatatlanságát.

Összességében a romániai politikai rendszer jelenlegi állapota a posztkommunista valóság olyan szélsőséges esetét példázza, amelyben lehetetlenné válik a hatékony kormányzás és a kiegyensúlyozott, kiszámítható állami működés. A hobbes-i értelemben majdnem tökéletes, állandósuló instabilitás és bizonytalanság azonban nem szükségszerűen jelenti azt, hogy a rendszer készen áll egy új szultán fogadására. Nem lehetetlen a szokásos politikáról (*politics as usual*) a normális politikára (*normal politics*) váltani.

A 2008-as választások hangulatát a fentieknek megfelelően leginkább az ország előtt álló régi kihívások: a korrupció elleni küzdelem és az igazságszolgáltatás reformjának fontossága *befolyásolhatták volna*. A két dolog annyiban függött össze egymással, hogy a Román Korrupcióellenes Igazgatóság (DNA) által kezdeményezett, magas rangú politikusokat, volt minisztereket és miniszterelnököt leleplező eljárásait a román bíróság és parlament rendre megakasztotta, sőt, a reformpárti és korrupcióellenes volt igazságügyi minisztert, Monica Macoveit 2007-ben felmentették hivatalából, és a DNA vezetőjének, Daniel Morarnak az eltávolítására is kísérletet tettek.

Elemzők eltérően nyilatkoztak arról, hogy milyen eredmény biztosítaná a törvényesség megerősítését és a korrupcióellenes harc következetes folytatását Romániában. Volt, aki a PSD hatalomba való visszatérésében látta a bírósági reformok folytatásának garanciáját (ennek ellentmond az a tény, hogy a DNA eljárást kezdeményezett a volt miniszterelnök, a PSD-s Adrian Năstase ellen is), míg mások a korrupcióellenességéről híres Băsescu fémjelzte PD-L választási sikerében. Annyi azonban már akkor is biztosan látszott, hogy bármelyik erő teljes győzelme nélkül hosszú törvényi csatározások elé néz az ország. Ugyanakkor az Economist Intelligence Unit arra figyelmeztetett, hogy egy esetleges szociáldemokrata kormányzat növelné az esélyét annak, hogy Romániát az Európai Bizottság ismét szankciókkal sújtsa. Maguk a bizottsági tagok is úgy nyilatkoztak, hogy az uniós csatlakozás után lelassult korrupcióellenes harc, valamint az azt akadályozó román bíróságok döntése akár a segélyek befagyasztásához vagy a bírósági döntések semmissé tételéhez is vezethet.

Az előző bekezdés kezdő mondatában szereplő feltételes mód nem véletlen. A korrupcióellenesség ugyanis nem, vagy csak áttételesen szerepelt a román pártok kampánytémái között, és a közös hallgatásnak meglett az eredménye: a választópolgárok ingerküszöbét a már sokszor unalomig rágott korrupció kérdése nem haladta meg. A PD-L ugyan még a korteshadjárat folyamán kijelentette, hogy parlamenti győzelme esetén a 2007-ben menesztett ügyészasszonyt helyezné vissza az igazságügyi miniszteri posztra, ez azonban csak egyszeri ígéret volt a főként szociális kérdésekre fókuszáló kampányban. A választók figyelmét a két legfontosabb téma: a nyugdíjak és a bérek emelésének mértéke kötötte le. Ugyanakkor a ciklus közbeni szakítás és a liberális kisebbségi kormány megalakulása eleve behatárolta a versengő pártok mozgásterét.

A kormányzó PNL a választások időpontjának kijelölésével egyetemben két bejelentést is tett: egyrészt azt, hogy november 1-jével általános nyugdíjmelés lesz, másrészt, hogy decemberig befejeződnek az árvízkarok utáni újjáépítések az országban. A korábban bejelentett 50%-os közalkalmazotti béremelés ugyan csak ígéret maradt, de a kisebbségi kormányból a parlamenti többség – a 9%-os gazdasági növekedésre hivatkozva – így is ki tudott csikarni egy 28%-os bércorrekciót a pedagógusok részére. Az a parlamenti többség, amely a bejelentések után populizmussal vádolta meg a kormánypártot, valamint azzal, hogy a kihirdetett nyugdíjmelés csupán választási haszonszerzés, mivel az infláció mértékét követi, és így már október 1-től folyósítható lenne.

A kormányzó párt – csakúgy, mint elődje 2004-ben – a ciklus sikereivel korteskedve remélt eredményt elérni. A PNL választási programjában proklamáltan vállalta azt a célt, hogy Romániát Európa hetedik gazdasági hatalmává teszi. A dinamikus üzleti környezet kialakítása mellett a tanügyi és egészségügyi fejlesztéseket, valamint az igazságügyi reformot és a korrupcióellenes harc folytatását tekintették prioritásnak. Az államfő nevével fémjelzett volt koalíciós társ, a PD-L szerint ugyanakkor az ország 2007-es uniós csatlakozása (és a kormányszakadás) után az emberek csalódtak, mert a tagság – a középszerű kormányzás miatt – nem azt hozta, amit tőle elvártak. A liberális demokraták ezért az európai életszínvonal mihamarabbi elérésével, a szociális

juttatások kiegészítésével (nyugdíjmelések, garantált nyugdíjalap bevezetése), valamint béremelések ígéretével kampányoltak. A PSD és a humanistákból konzervatívvá lett PC választási szövetsége egy 10 pontos cselekvési tervet dolgozott ki a győzelem esérére. Eszerint elsődleges feladat a bérek és a vásárlóerő emelése, a gazdasági dinamizmus megteremtése, az oktatás támogatása, infrastrukturális beruházások megkezdése, vagyis választóiknak nagyarányú társadalmi juttatásokat ígértek. Hogy mindezt mennyire gondolták komolyan, arra talán a párt miniszterelnök-jelöltjének, Mircea Geoanának a nyilatkozata adja meg a választ, aki szerint bármi lesz is a választás végeredménye „biztonsági öveinket, ha reálisan nézzük, legalább 12-18 hónapra be kell kötnünk”.

A kampány jellegét és minőségét Pászkán Zsolt tudatosan vállalt és racionális stratégiának tartja. A 2008-as év pártpreferenciát firtató kutatásai ugyanis mind arra jutottak, hogy Basescu pártja nem lesz képes önállóan többséget szerezni. A PD-L vezetői ezen adat ismeretében láthatólag a választások utáni időkre a PDS-szel kötött szövetséget, vagyis a nagykoalíciót tartották a legelőnyösebb forgatókönyvnek. Ebből következett aztán, hogy tartózkodtak a szociáldemokratákkal való szélsőséges és végletes konfrontációtól.

Az RMDSZ-nek története során először éppen 2008 őszén kellett szembesülnie azzal a helyzettel, hogy az egyik legnagyobb román párt, a PSD magyar nyelvű plakátokat és szórólapokat készített. Ez különösen a szórványban élő magyarok döntését befolyásolhatta. A rendelkezésre álló kisszámú empirikus vizsgálat arra enged következtetni, hogy habár vándorszavazó a romániai magyarok között igen ritkán akad, az interetnikus környezetben, illetve egyes családokban élő magyar anyanyelvű választók pártpreferenciájára valós hatást tud kifejezni egy román párttól magyar nyelven érkező üzenet (Székely, 2005). Az akció célja talán inkább a potenciális RMDSZ-szavazók elbizonytalanítása, mintsem a magyarok szimpátiájának elnyerése volt. A párt programjában mindenesetre semmilyen magyarokra vonatkozó pont nem szerepelt. Távlatosan mindamelllett izgalmas kérdés, hogy az etnikai falak leomlanak-e az erdélyi magyar és román politikum között. A folyamatnak vannak jelei, mint például a magyar Csibi Magor EP-képviselővé választása PNL-színekben vagy épp az RMDSZ román nyelvű szórólappjai. A PSD magyar megszólalása mindenesetre semmiképpen sem tekinthető alternatív, a román politikai elit részéről megjelenő magyarság-politikának, sokkal inkább kezdetleges negatív kampánynak.

Azt a környezetet, amelyben az RMDSZ-nek le kellett folytatnia kampányát részben azok a tényezők határozták meg, amelyekkel az országos román pártoknak is szembe kellett nézniük. A választási rendszer változása pontos helyzetfelmérést tett szükségessé. A szövetség szempontjából a parlamenti küszöb átlépése a választások előtti hónapokban az alternatív küszöb átlépésével tűnt valószínűbbnek. Számolni kellett a választók fáradtságával, fokozott érdektelenségével, hiszen a megelőző másfél évben az RMDSZ potenciális szavazótáborának is két alkalommal kellett az urnához járulnia. Hipotézisként fogalmazhatjuk meg, hogy a mozgósítás szempontjából külön nehézséget okozott, hogy az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, a Székely Nemzeti Tanács, illetve a részben ezen mozgalmakból kinövő Magyar Polgári Párt ekkorra már közel

egy cikluson át tartó működése, a folyamatos polémia szaporította a politikával kapcsolatos kudarcélményeket.

A szövetségnek a 2008-as parlamenti választásokon nem kellett szembenéznie az MPP-vel, ugyanakkor néhány fontos körzetben indult olyan független jelölt, akit az MPP támogatott.

Összességében elmondhatjuk, hogy az RMDSZ azon jelöltjei szerepeltek eredményesen, akik kampányukban a jelölt és a választók közötti valós és szimbolikus kapcsolat megteremtését tűzték ki elsődleges célként, miközben a fókusz mindvégig a fiatalokon maradt. Vagyis a siker kulcsa az volt, sikerült-e megtalálni a mediatizált és a személyes kampány közötti egyensúlyt, sőt a két forma közötti lehetséges kapcsolatot (lásd 24 órás kampány). Az RMDSZ választási oldala ebből szempontból előremutató, hiszen a <http://parlament2008.rmdsz.ro/> egy könnyen áttekinthető, tartalomgazdag, és ami a legfontosabb: első látásra is tetszetős honlap. A főoldal elegánsan viszszafogott, a párt hivatalos színeit hordozó dizájnja egy komoly és felkészült, a XXI. század digitális technikáival biztos kézzel bánni tudó politikai erőt feltételez.

Az RMDSZ szempontjából a kampány legfontosabb tanulságait egyrészt abban ragadhatjuk meg, hogy az MPP a szervezettség és a program szintjén tapasztalható gyengülése együtt jár a negatív és agresszív üzenetek túlsúlyba kerülésével. Másfelől az is egyértelmű, hogy az RMDSZ képes ugyan a szavazatok döntő többségének megszerzésére, a mobilizációhoz igen komoly, a jelenleginél is nagyobb energiát kell mozgósítania.

A választások tükrében úgy tűnik, hogy megszűnőben van a pártrendszer fluktuációja, hiszen új képződmény (PNG) nem volt képes bekerülni a parlamentbe. A PMR kiesése akár a nacionalizmus politikai erejét is jelezheti. Az egyes képződmények élén álló személyek nem kerültek ugyan a kampány középpontjába, ugyanakkor a kampány koordinálatlan jellege az állandósult, professzionális pártműködés hiányára utal. Ezen következtetéseket azonban csak feltételesen engedhetjük meg magunknak. Az egyéni jelöltek szerepének növekedése, illetve néhány erős ember váratlan és véletlenszerű kiesése magával hozhatja alternatív elit kialakulását az egyes pártokon belül, s ezzel ismét nőhet a belső szakadás esélye. Az üzenetek és a „totális kampányháború” feltűnő hiánya, valamint a nagykoalíció megkötése és a folyamat gyorsasága azt jelzik, hogy a háttérmegegyezések és taktikai megfontolások továbbra is fontosabb szerepet játszanak a formális struktúrákból kikövetkeztethető viszonyoknál.

A magyar kártya sem feltétlenül tűnt el, sőt ennek újbóli kijátszását az is elősegítheti, ha az RMDSZ csalódottságát és támogatottságának újbóli visszaesését a román-magyar szembenállás újabb szimbolikus deklarációjával fedi el (erre utalnak Markó Béla románveszélyt sejtető nyilatkozatai és a nagyenyedi kopjafaállítás). Az etnikai kérdés ugyanakkor könnyen kontraproduktív válnak, ami tovább szegregálhatja és gyengítheti a romániai magyarság politikai képviselőit. Végül soron pedig egy csalódott törzsszavazói bázisú párt még mindig jobb, mint egy „törvényen kívüli”.

A szerzők a Generáció2020 Egyesület munkatársai.

Irodalom:

Gallagher, Tom, *Theft of a Nation*, Hurst and Co., London, 2005.

Mungiu-Pippidi, Alina, *Democratization without Decommunization*, Romanian Journal of Political Science, 2005/1.

Pop, Liliana, *Democratising capitalism? The Political Economy of Post-communist Transformation in Romania, 1989–2001*, Manchester University Press, Manchester, 2006.

Savin, Adrian, *The Political Economy of Corruption in Transition and the Pressures of Globalization*, Romanian Journal of Political Science, 2003/1.

Stan, Lavinia, *The Opposition Takes Charge*, Problems of Post-communism, 2005/3.

Székely István Gergő, *A romániai magyarság választói magatartása* In: Bodó Barna (szerk.) *Romániai magyar évkönyv 2004-2005.*, Szórvány Alapítvány, Temesvár, 2005. pp. 49–91.

Wagner, Peter F.: *Sonderweg Romania?* In: Carey, Henry F. (szerk.), *Romania since 1989*, Lexington Books, 2004.

Tanasoiu, Cosmina, *Post-Communist Political Symbolism: New Myths – Same Old Stories*, In *Romanian Journal of Political Science*, 2005/1.

A SANGHAJI EGYÜTTMŰKÖDÉSI SZERVEZET – A KÍNA SZUPERHATALMI STÁTUSZÁHOZ VEZETŐ STRATÉGIAI ÚT?

Horváth Csaba

Kína gyors felemelkedése napjaink egyik legérdekesebb globális folyamata. Lassan már több mint egy évtizede folynak viták arról, hogy Peking milyen szerepet fog betölteni a XXI. századi globális rendszerben. Realista megközelítésből nyilvánvalónak tűnik, hogy egyetlen, szuperhatalmi reményeket tápláló állam sem állhat meg egymagában olyan befolyási övezet nélkül, amely biztosítja számára a szükséges stratégiai mozgásteret. Geopolitikai befolyási övezet építés terén Kína napjainkban első ránézésre meglehetősen passzívnek tűnik. Kérdés hogy Peking valóban olyan passzív-e, mint amilyennek tűnik, illetve ha mégsem, milyen irányba mutatnak ilyen jellegű tevékenységei?

Tizenkét évvel ezelőtt már Zbigniew Brzezinski is megállapította, hogy a Kína szuperhatalmi reményeire leselkedő veszélyek közül az egyik legnagyobbat az ország energiahordozókban való relatív szegénysége jelenti. *A nagy sakktábla* című művében hat olyan lehetséges problémát sorolt fel, amelyek gátat vehetnek Kína szuperhatalommá emelkedésének.

– Gazdasági lelassulás: az 1990-es évek első felére jellemző gyors gazdasági növekedés fenntartható-e a rákövetkező két évtizedben?

– Függőség az energia- és élelmiszerimporttól: Kína gyors gazdasági felemelkedése keltette igényeket az ország saját élelmiszertermelése és energiahordozó-kitermelése képtelen kielégíteni, így hosszú távon mindkét erőforrást tekintve importra szorul majd.

– A fegyverkezési verseny csapdája: ha Kína túlságosan hamar, gazdasága teherbíró-

képességén felül kezd fegyverkezési versenybe az USA-val, akkor a Szovjetunió 1980-as évekbeli csődjéhez hasonlóan ez gazdasági összeomlást eredményezhet.

– Polgárháborús konfliktus lehetősége a gazdasági felvirágzás győztesei és vesztesei között (mind földrajzi térségek, mind pedig társadalmi rétegek tekintetében).

– A politikai berendezkedés kataklizmaszerű összeomlása.

– Keményvonalas kommunista fordulat (Brzezinski 1997, 219–225).

Brzezinski könyvének megjelenése óta tizenkét év telt el, és ma azt láthatjuk, hogy a kudarc hat lehetősége közül ötöt a jelek szerint Kína sikeresen kiküszöbölt: A gyors gazdasági növekedést az azóta eltelt időszakban is sikerült fenntartania. Peking szintén nem kezdett gazdasága teljesítőképességét meghaladó mértékű fegyverkezésbe sem. Polgárháború sem tört ki a gazdasági egyenlőtlenségek miatt. A politikai rendszer pedig mind a kaotikus összeomlást, mind pedig a bezárkózás csapdáját elkerülte, és jelenleg a legjobb úton halad a lassú és fokozatos, tekintélyelvű átmenet Brzezinski által leírt lehetősége felé (Brzezinski 1997, 223).

Azt láthatjuk tehát, hogy Kína esélyei a szuperhatalmi státuszra jóval nagyobbak most, mint 12 évvel ezelőtt voltak, hiszen hat lehetséges veszélyből ötöt sikeresen elkerült. A hatodik veszély, az energiaiimporttól való függés azonban ma is fennáll, és a globális szénhidrogénkészletek szűkülése, valamint Kína további gyors gazdasági növekedése hosszú távon csak erősíthetik ezt. 2006-ban az Egyesült Államok befolyási övezetének legbelső körében a Kanadát, Mexikót és magát az USA-t magába foglaló NAFTA-ban az egy főre eső kőolaj-kitermelés összevontan 1,46 tonna, az Oroszországot és gazdasági érdekszféráját tömörítő Eurázsiai Gazdasági Közösségben pedig 2,67 tonna volt, addig az EU összesített értéke csak 0,21 tonna, Kínáé 0,14 tonna, Indiáé pedig csak 0,03 tonna (Earth Trends: Energy and Resources).

A befolyási övezet építésében tehát Kína számára a legfontosabb feladatnak az látszik, hogy a gazdasága működtetéséhez szükséges energiaiimport forrásait biztos befolyása alá vonja. Geopolitikailag is elérhető közelségben leginkább Közép-Ázsia, valamint a Délkelet-Ázsia országait tömörítő ASEAN jelenthet megfelelő forrást. Ez a két térség ráadásul amúgy is éppen Kína lehetséges regionális befolyási övezetével esik egybe (Brzezinski 1997, 228–229). Az ASEAN esetében viszont ez az USA-val, Közép-Ázsia esetében pedig Oroszországgal jelenthet súlyos érdekellentétet. Ez azért is veszélyes, mivel évtizedek óta Kína riválisának számít India is, Peking Dél-Ázsiát illetően hagyományosan a Pakisztánnal való baráti viszonyra koncentrált (Brzezinski 1997, 226–227). Az USA-val, Oroszországgal és Indiával egyszerre szembekerülni viszont stratégiai rémálom lenne Kína számára. Olyan helyzetbe kerülne, mint II. Vilmos császár Németországa az I. világháború előtt: egy olyan, meggondolatlan hirtelenséggel feltörő új nagyhatalom, amely ellen szinte az összes többi jelentős stratégiai szereplő összefog. Erősen kontraproduktív, sőt, majdhogynem öngyilkos politika lenne tehát Peking számára, ha azonos időben próbálná meg érdekszférájába vonni Közép-Ázsiát és Délkelet-Ázsiát is.

Ennek a forgatókönyvnek egy célszerűbb alternatíváját jelenthetné, ha míg kelet felé Kína megpróbálja érdekszféráját kiterjeszteni az ASEAN országokra, addig nyu-

gat felé Közép-Ázsia megszerzése helyett egy kínai-orosz szövetség létrehozására koncentrálna. Egy ilyen forgatókönyv gazdasági szempontból logikus lenne mindkét ország számára, hiszen a sűrűn lakott, gazdaságilag dinamikus, nyersanyagokban viszont szegény Kína, illetve a ritkán lakott, de energiahordozókban, ipari nyersanyagokban és mezőgazdasági lehetőségekben gazdag Oroszország gazdasági éppen kiegészítenék egymást. Stratégiai szempontból ugyanakkor egy szövetséges Oroszországot a háta mögött tudva Kína a délkelet-ázsiai térség feletti befolyásért sokkal magabiztosabban vállalhatná az Egyesült Államokkal való vetélkedést.

Az utóbbi évtized eseményeit áttekintve azt láthatjuk, hogy körvonalazódni is látszik egy ilyen irányú tömörülés, mégpedig a Sanghaji Együttműködési Szervezet, az SCO formájában. A szervezet előképét az 1996-ban elindított „Sanghaji ötök” együttműködés jelentette, amely ekkoriban még csak határ menti biztonságpolitikai együttműködésre irányult, és Kazahsztánt, Kínát, Kirgizisztánt, Oroszországot és Tadzsikisztánt foglalta magába. Az ötök együttműködéséből 2001-ben alakult meg az SCO, melybe ekkor Üzbegisztán is belépett. A szervezet céljait, alapelveit és intézményrendszerét rögzítő chartát 2002-ben írták alá a hat tagállam képviselői. A szervezet céljai között a stratégiai együttműködés mellett a gazdasági kooperáció is szerepel (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2003). A szervezet jelenleg tehát hat tagállamból, Kazahsztánból, Kínából, Kirgizisztánból, Oroszországból, Tadzsikisztánból és Üzbegisztánból áll. Teljes jogú tagság elérésére az utóbbi években Irán és Pakisztán tett komoly erőfeszítéseket (Weitz 2007). Egy Iránnal és Pakisztánnal kiegészült SCO már az ázsiai kontinens nagy részét lefedő egységes tömböt alkotna, melynek meghatározó hatalmát Kína, a másodhegedűst pedig Oroszország jelentené.

Az SCO kiépítésével párhuzamosan Peking intenzív energetikai expanziót is folytat a térségben. Kína és Kazahsztán már 1997-ben egyezményt kötött egy olajvezeték építéséről, és az első szállítások 2005-ben meg is indultak. Kína még ebben az évben megvásárolta a kazah nemzeti olajtársaságot is (Fishelson 2007). Emellett olaj és gázvezetékek építéséről Oroszországgal és Türkmenisztánnal is megállapodás született (Pao 2007).

A Brzezinski által 12 évvel ezelőtt sorra vett hat lehetséges buktató közül Kína ötöt eddig sikeresen elkerült. A hatodik, egyetlen fennmaradó lehetséges buktató elkerülésének lehetőségeit vettük számba fentebb. Ezek közül pedig a Peking számára legcélszerűbb forgatókönyv egy olyan lehetséges doktrína irányába mutat, melynek kivitelezése talán már meg is kezdődött az SCO égisze alatt. Kérdéses persze, hogy Moszkva milyen mértékig lesz hajlandó a Kínával való együttműködésre. Oroszország hajlandósága egy valóban elmélyült együttműködésre akkor lenne a legnagyobb, ha Moszkva konfrontatív doktrínát követne nyugat felé. Ebben az esetben Ukrajna, a Kaukázus térsége, a Baltikum és a Balkán miatt Oroszország feszült viszonyba kerülne a NATO-val, így nem lenne más lehetősége, minthogy a Kínával való kapcsolat szorosabbra vonásával enyhítsen nyugati irányú elszigeteltségén. Ha tehát folytatódik a NATO és Oroszország közti viszony elhidegülése, az Moszkvát nagy valószínűség-

gel a Pekinggel való kapcsolatok és az SCO elmélyítésére fogja ösztönözni, döntő segítséget szolgáltatva ezzel Kína szuperhatalmi reményeihez. Így tehát a NATO–orosz kapcsolatok elhidegülésének elsőszámú haszonélvezője Peking lehet.

Kína szuperhatalmi reményei tehát döntő részben múlhatnak az Oroszországgal való kapcsolatokon. Egy baráti orosz–kínai viszony az SCO elmélyítését jelentené, hosszú távon pedig jó eséllyel az SCO bővítését Iránnal, Pakisztánnal és esetleg a Kína befolyása alá kerülő ASEAN országokkal. Ha az SCO révén a háta mögött Kína egyszerre biztosítja magát egy baráti Oroszországgal, illetve többé-kevésbé saját befolyási övezetébe vont, biztonságos közép-ázsiai energiaforrásokkal, akkor a délkelet-ázsiai, valamint az ázsiai–csendes-óceáni térségben jelentősen megnő a mozgásteret az USA-val szembeni vetélkedés terén.

Az Oroszországgal való összefogás hiányában viszont, ha Peking egyszerre próbálna vetélkedni Moszkvával a Közép-Ázsia, és Washingtonnal a Délkelet-Ázsia feletti befolyásért, az igen bizonytalan tenné szuperhatalmi reményeit. Mind a délkelet-ázsiai, mind pedig a közép-ázsiai kőolaj- és földgázforrások feletti befolyás bizonytalan lenne, így megmaradna sebezhetősége energiahordozók terén. Egy ellenséges orosz–kínai viszony ugyanakkor nagy valószínűséggel egy Kína-ellenes indiai–orosz–amerikai „antant” létrejöttéhez vezetne. Nyilvánvaló, hogy a két lehetőség közül csak az elsőben lehet Kínának reménye egy szuperhatalmi státusz elérésére, hiszen egy ilyen „antanttal” szemben nem képviselhetne egy súlycsoportot. Az SCO elmélyülése, illetve Pakisztánnal és Iránnal való kiegészülése Indiát valószínűleg így is az USA-val való együttműködésre ösztönözné. Egy olyan nemzetközi rendszer azonban, ahol egyik oldalon egy kínai–orosz, míg a másik oldalon egy amerikai–indiai kettős áll, még mindig sokkal kiegyensúlyozottabb, és előnyösebb lenne Kína számára, mint ennek alternatívája, az említett „antanttal” szembeni magányos manőverezés. Nagy hatalmi ambíciói szempontjából tehát Kína elsőszámú stratégiai és gazdasági érdekének tűnik az SCO megerősítése és elmélyítése.

Ugyanakkor, ahogy egy baráti Oroszországgal a háta mögött Peking magabiztosabb lehet a délkelet-ázsiai térség feletti befolyásért az USA-val folyó vetélkedésben, úgy Oroszország NATO-val szembeni diplomáciai manővereit is magabiztosabbá teheti, ha egy baráti Kínát tudhat maga mögött. Ahogy pedig Kína számára stratégiai rémálom lenne szembekerülni egy amerikai–orosz–indiai együttműködéssel, úgy Oroszország sem engedheti meg magának, hogy egyszerre folytasson konfrontatív politikát a NATO-val és Kínával szemben is.

Úgy tűnik tehát, hogy Kína szuperhatalmi reményeinek megvalósulásához az SCO-n keresztül vezet az út. Az SCO elmélyítésének ugyanakkor meglepően jelentős hatásai lennének Kelet-Európa országaira, így hazánkra is: Európa és Oroszország energetikai kapcsolatát napjainkig a kölcsönös függés jellemezte. Jelenleg az európai országok függenek ugyan az Oroszországból érkező energiainporttól, de Oroszország is függ az ennek ellentételezéseként Európából befolyó pénztől. Ha viszont Oroszország Kínába is ugyanolyan mennyiségben exportál majd energiahordozókat, mint Európába, akkor az Európából befolyó fizetéstől való függése jelentősen lazul, míg a kelet-euró-

pai országok függése az orosz energiahordozóktól mit sem változik. Az SCO elmélyülése tehát az európai szénhidrogén üzlet terén nagymértékben növelheti Oroszország mozgásterét, és szűkítheti a kelet-európai országokét.

A szerző az ELTE TÁTK politológia és az ELTE BTK történelem szakos hallgatója.

Irodalom:

- Brzezinski, Zbigniew, A nagy sakktabla (1997), magyar fordítás: Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999.
- Earth Trends: Energy and Resources: http://earthtrends.wri.org/searchable_db/index.php?theme=6
- Fishelson, James: From the Silk Road to Chevron: The Geopolitics of Oil Pipelines in Central Asia; The School of Russian and Asian Studies, 2007. In: http://www.sras.org/geopolitics_of_oil_pipelines_in_central_asia
- Pao, Gavin, China's Pipeline Diplomacy; Asia Sentinel, 2007. In: http://www.asiasentinel.com/index.php?option=com_content&task=view&id=686&Itemid=32
- Shanghai Cooperatin Organization, Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2003. In: <http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/sco/t57970.htm>
- Weitz, Richard, SCO fails to solve it's expansion dilemma. Central Asia – Caucasus Analyst, 2007. In: <http://www.cacianalyst.org/?q=node/4697>

KETTŐS MÉRCE: IZRAEL A LIBERALIZMUS CSAPDÁJÁBAN

Grünhut Zoltán

Azzal, hogy az Iránból és Szíriából pénzelt Hamasz terrorszervezet 2007 júniusában százak halálával járó polgárháború útján átvette a Gázai-övezet feletti teljes politikai és katonai hatalmat, Dél-Libanon után új bástya került – közvetlenül Izrael szomszédságában – az iszlamisták kezébe. A Mahmúd Abbász palesztin elnök által vezetett rivális csoport, a Fatah embereinek lemészárlását és kiűzését követően, a Hamasz tovább folytatta Izrael ellen szent háborúját. Naponta rakéták tucatjai csapódtak be a zsidó állam déli területeire, miközben a terroristák sorozatos merényleteket hajtottak végre az izraeli-gázai határt elválasztó kerítés mentén. A palesztin fegyveresek számtalan alkalommal támadtak olyan átkelőkre is, melyeket Izrael kifejezetten a Gázai-övezetben élő lakosság édesvízzel, földgázzal, üzemanyaggal, valamint élelmiszer- és gyógyszersegélyekkel való ellátása érdekében nyitott.

2008 nyaráig akció–reakció formájában követték egymást a terrormerényletek és a katonai válaszcsepások, s bár Izraelben egyre többen követeltek nagyarányú megtorlást, mégis a tárgyalásos megoldás hívei diadalmaskodtak: a felek féléves fegyverszünetet kötöttek. A megállapodást nyilvánvaló taktikai okok miatt fogadta el a Hamasz, mely az egyre szorítóbb helyzetben még nem állt készen egy esetleges fegyveres összecsapásra. A gázai terrorszervezet jól tudta azt is, az átmeneti tűzszünet nemcsak a fel-fegyverkezésre ad lehetőséget, de a rakétatámadások folytatására is, hiszen Izrael úgy-

sem vállalja magára a megállapodás egyoldalú felrúgását, míg a nemzetközi közösség mindig is szó nélkül viseltetett a terrorizmus e fajta megnyilvánulásai ellen. Ily módon a féléves fegyvernyugvás csak papíron létezett, a Hamasz valójában egyetlen napra sem hagyott fel az erőszakkal, miközben a gázai–egyiptomi határ mentén illegális alagutak tucatjain keresztül özönlött a fegyver, a kábítószer, illetve minden egyéb, a terrrorszervezetet gazdagító csempészárú. Izrael tartva magát a tűzszüneti egyezményhez nem átfogó katonai művelettel, hanem Gáza blokád alá vételével reagált, melyet a nemzetközi közvélemény – egyáltalán nem meglepő módon – súlyos jogsértésként aposztrofált, hiszen a nyugati, liberális világ kormányzatai és állampolgárai különösebb felháborodás nélkül vennék tudomásul Párizs, Brüsszel, Berlin, avagy London sorozatos rakétázását...

December 19-én lejárt a fegyvernyugvás, de már jóval azt megelőzően egyre intenzívebbé váltak a támadások Izrael déli területei ellen. Az előző fél év történései alapján a jeruzsálemi politikai és katonai döntéshozók belátták, hogy sem a tárgyalások, sem Gáza elszigetelése nem vezethet eredményre, s bár egy esetleges fegyveres beavatkozástól úgyszintén nem vártak hosszútávon kamatoztatható fejleményeket, nem sok más alternatíva maradt. Ily módon kezdődött meg a gázai terrorinfrastruktúrát időlegesen meggyengíteni szándékozó hadművelet diplomáciai és katonai előkészítése. Hírszerzési információk, illetve az elkészült politikai helyzetelemzések egyaránt azt sugallták: minden szempontból kedvezőek a körülmények. A Hezbollah beavatkozásától, s ily módon a konfliktus kétfrontossá válásától ezúttal nem kellett tartani, hiszen Irán és Szíria még nem tudta oly módon felfegyverezni előretolt libanoni és gázai bástyáit, hogy azok saját pozícióik kockáztatása nélkül háborúba bocsátkozhassanak. Szintén kedvező lehetőséget kínált a Hamasszal rivális Fatah nem múltó boszszúvágya, mely már a 2007-es annapolisi izraeli–palesztin békecsúcson is felszínre került, amikor Mahmúd Abbász nyíltan hangot adott azon követelésének, miszerint a gázai iszlamistákat meg kell gyengíteni. Habár a jeruzsálemi döntéshozók arra nem számíthattak, hogy a többségében Fatah-szimpatizánsokból álló palesztin rendvédelmi szervek Izraellel szövetségre lépve gondoskodnak a Palesztin Autonomia nagyobbik területi hányadát kitevő Nyugati Part rendjéről, mégis okkal bízhattak a Gáza elvesztésébe beletörődni nem akaró Mahmúd Abbász passzív jóváhagyásában. Persze a hadművelet megindításához az Egyesült Államok beleegyezését kellett elsődlegesen bitósítani, s Izrael e téren is jól kalkulált. A Bush-adminisztráció utolsó gesztusaként felajánlotta vétőjogát az ENSZ Biztonsági Tanácsban, ezzel tulajdonképpen zöld jelzést adott, míg a megválasztott Barack Obama csupán annyit kért: beiktatásáig záruljanak le a harcok. Nem mellékesen kihasználható alkalmat jelentett az Európai Unió élén esedékes elnökségi váltás, mely diplomáciai lépéshátrányba kényszerítette az Uniót, továbbá Izrael okkal számíthatott Egyiptom és Jordánia passzivitására is, mivel mindkét ország, tartva az iszlamizmus térnyerésétől, bizakodóan várta a Hamasz meggyengülését.

Az első háborús napok történései alapján kételyek nélkül feltételezhető, hogy hasonló tervezettséggel zajlott a hadművelet katonai előkészítése is. Jelen írás terjedelmi

okok miatt nem vállalkozhat az összecsapás valamennyi említésre érdemes momentumának felidézésére, így a továbbiak inkább a többnyire érintőlegesen tárgyalt, de talán mégis hangsúlyos összetevőkre koncentrálnak. Így például arra, hogy a nemzetközi közösség vajon miért nem tiltakozott a gázai–egyiptomi határszakasz lezárása ellen, mely alapjaiban lehetetlenítette el a palesztin civil lakosság távozását a háborús övezetből. Kairó diplomáciai szerepvállalását világszerte bátor, a rendezés iránti őszinte törekvésként jellemezték, de azt már senki sem firtatta az arab szolidaritás miatt nem olyan erős, hogy Egyiptom menekülteket fogadjon be. Szintén a felületesen tárgyalt kérdések közé tartozott az a tragédia, amikor az izraeli hadsereg lebombázott egy olyan ENSZ-működtetésű iskolát, ahova civilek – főként nők és gyerekek – menekültek a harcok elől. Az eset kapcsán kerekedett nemzetközi felháborodás döntő szereppel bírt a háború diplomáciai és közéleti-társadalmi megítélésében, Izrael a rá nehezedő nyomás hatására napi háromórányi humanitárius tűzszünetet hirdetett, a Hamasz azonban e periódusokra sem hagyott fel a támadásokkal. De vajon az iskolabombázás véletlen tragédia, vagy kitervelt cselszövés volt? Aligha valószínű, hogy Izraelnek kifejezett szándékában állt volna ártatlan civileket legyilkolni, hiszen pontosan a lakosság megkímélése okán került sor a magas veszteségi kockázattal járó szárazföldi beavatkozásra. Sokkal reálisabb az a feltevés, miszerint a Hamasz terroristái élőpajzsként használták a félelemtől megdermedt nőket és gyerekeket, hiszen számtalan bizonyíték van arra, hogy az iszlamista fegyveresek önmaguk védelme érdekében Fatah-tagokat és feltételezett kollaboránsokat hurcoltak a bázisaikra, ahol aztán maradásra kényszerítve őket eltörték a lábaikat. Akármi is történt, az iskolai tragédia mindenképpen a Hamasznak kedvezett, hasonlóan a 2006-os kánai incidenshez, melyet akkoriban a Hezbollah tudott meggyőző módon saját céljaira felhasználni. Az élőpajzs alkalmazásának vádjá azonban nem kapott kellő figyelmet, s a háború hetei alatt árulónak bélyegzett palesztinok kivégzése sem került a címdalakra, holott a Hamasz terroristái egyes becslések szerint legkevesebb kétszáz embert gyilkoltak meg. A média mindösszesen annyit közölt: a kettős állampolgárok számára Izrael beutazási engedélyt adott, de hogy erre miért került sor, az már feledésben maradt.

A nagypolitika színpadán történetekkel kapcsolatban talán kevesen tudják, hogy a gázai hadjárat okán több állam – köztük Katar, Mauritánia és Venezuela – is megszakította diplomáciai kapcsolatát Izraellel, míg a korábban mérsékelt Törökország nyíltan anticionista verbális offenzívába fogott. Az ankarai változás intő jel lehet az Egyesült Államok és az Európai Unió számára is, mivel úgy tűnik, Recep Erdogan török miniszterelnök országa növekvő gazdasági és társadalmi gondjait az iráni mintához hasonló, iszlam fundamentalista Nyugat-ellenességgel igyekszik orvosolni. Barack Obama kifejezett kéréséhez tartotta magát a jeruzsálemi kormányzat, beiktatási ünnepségére az utolsó izraeli katona is elhagyta Gázát, Mahmúd Abbász kívánsága azonban már nem teljesült ilyen egyértelműen, melynek a palesztin államfő egyik beosztottján keresztül adott hangot, mondván Izrael nagy hibát követ el, ha nem veri tönkre végérvényesen a Hamasz infrastruktúráját.

S valóban kérdéses, hogy az „Öntött ólom” hadműveletnek milyen távlati eredmé-

nyei lehetnek. Tény, hogy a Hamasz mind humán, mind eszközi értelemben jelentős veszteségeket szenvedett el, de hogy terrortevékenységevel ennek ellenére nem áll szándékában felhagyni, azt az egyoldalú izraeli tűzszünet óta végrehajtott merényleteivel bebizonyította. Az iráni segítség is adott, hiszen Teherán saját bejelentése szerint minden eszközzel azon lesz, hogy gázai szövetségesét újra felfegyverezze, immáron nagy hatótávolságú rakétákkal is. Egy ciprusi felségjelű hajót már feltartóztattak, azzal gyanúsítva, hogy hadianyagokat szállít Iránból a Hamasz számára, s bizonyított a csempészalagutak újbóli megnyitása is. Csak Szaúd-Arábia egy milliárd dollárt költ a helyreállításokra, a források felett azonban ki más rendelkezne, mint az övezet egyetlen hatalmi tényezője, a Hamasz. Az újra beáramló segélyekből először a terrorszervezet milicistái, illetve rokonaik részesülnek, minek okán a civil lakosság érdekében folytatott újjáépítés valójában a Hamasz társadalmi szerepének rehabilitációját szolgálja. A nyugati világ persze mindezzel tisztában van, de sem az iszlám országok akaratával, sem a saját liberális értékrendjével nem mer szembemenni, még akkor sem, ha tudja, mindezzel egy örök körforgást tart fenn. Félő, hogy egyre többen gondolkodnak Daniel Bernhardhoz, Franciaország korábbi londoni nagykövetéhez hasonlóan, aki 2001-ben nagy felháborodást kiváltva nyilatkozta: *„a világban jelenleg tapasztalható problémák mind a kis szaros (sic!) izraeli állam miatt vannak. Miért kell az egész világnak rettegnie a III. világháború kitörésétől miattuk?”* ('Anti-Semitic' French envoy under fire, BBC) Talán vészjóslóan hangzik, de a nyugati világ mind kevésbé áll ki Izrael mellett, inkább nyomást gyakorol rá újabb területfeladások érdekében, s elítéli, ha a sorozatos terrortámadásokra, fenyegetésekre megelőző katonai csapással válaszol az eredménytelen tárgyalások helyett.

De vajon közismert-e az izraeli-palesztin reláció pontos kontextusa? Avagy a gázai háború kapcsán is megfogalmazott sablonos vélemények olyan szétmállóban lévő liberális eszméken alapszanak, mint amilyen az egyenlőtlen küzdelem esetén a gyengébbikkel való kötelező szolidaritás, illetve a látszólagos elnyomóval szembeni erkölcsi tiltakozás? Az Izraelt elítélők talán nem az oly nagyra becsült nemzetközi normákat, demokráciaimádatukat dobják sutba, amikor a zsidó államot háborús bűnökkel vádolva védelmünkbe veszik a megtámadott felet, melynek valamennyi, nemcsak kilőtt, de birtokolt rakétája terrortevékenység címén jogsértésnek számít? Vajon meddig terjedhet még ez a kettős mérce, mert bár a nemzetközi közösség mértéktartó része rendszerint nem szokta firtatni Izrael önvédelemhez való jogát, csak éppen arra nem ad magyarázatot, hogy a nemzetközi jogot semmibe vevő terrorszervezetek ellen, melyek fenntartások nélkül teszik ki a befolyásuk alatt élő lakosságot háborús konfliktusoknak, miként lehet liberálisan eljárni? Miközben Izrael a nyugati világ állandó kritikájával szembesül, a másik oldalnak nincsenek betartandó kötelezettségei. Persze hogyan is várhatnánk el terrorszervezetektől azon normák betartását, melyek szerint nemcsak erőszakos megnyilvánulásaik, de létezésük is jogsértésnek számít. Merthogy ellenük fellépni egyre kevésbé engedik Izraelt, vélhetően csupán idő kérdése, hogy a Palesztinai Felszabadítási Szervezethez hasonlóan a Hamasz és a Hezbollah, mint teret nyelő iszlamista mozgalmak létezését is törvényesnek ismerje el a világ.

Ezen, Izraelt létezésében veszélyeztető folyamatok nemcsak kormányzati szinten zajlanak, sőt, állami szintű legitimitásukat éppen a társadalmi beágyazottságuk adja. A háborúellenesség, világbéke-pártiság, továbbá a mindenkit megillető szabadság és egyenlőség eszméivel felvértezett, ma már divatideológiának számító posztmaterializmus, valamint a globalizációellenes újbaloldaliság, illetve a környezetvédelem tárgykörétől elszakadó, előbbi értékvilággal azonosuló zöldgondolkodás mind-mind egy kialakulóban lévő, nem kimondottan rasszista célzatú, de konzekvensen anticionista érvrendszer részei. A gázai hadjárat kapcsán e gondolatok hívei tüntetések, tiltakozások, segélygyűjtések, valamint blokádfeltörési kezdeményezések formájában már komolyan hallatták hangjukat, s fellépésüket a nyugati világ muzulmánjai is hathatósan támogatták. A két társadalmi csoport egymásra találása Izrael-ellenes demonstrációk egész sorozatát indította el, látszólag a tűz alá vett palesztinok védelmében, de akaratlanul is a Hamasz terrorszervezetének érdekeit szolgálva. Vajon ez a békepárti tábor a New York-i, a madridi és a londoni merényletek után is az utcákat róttá a bevándorló muzulmánokkal, avagy csupán túl gyorsan pereg a történelem homokórája?

A szerző politológus, a PTE Interdiszciplináris Doktori Iskola hallgatója.

Irodalom:

Abu Toameh, Khaled, Hamas confirms executing Fatah collaborators, In: Jerusalem Post, 2009. január 22.

Abu Toameh, Khaled, PA official: Israel made big mistake, In: Jerusalem Post, 2009. január 23.

'Anti-Semitic' French envoy under fire, In: BBC, 2001. december 20.

Keinon, Herb, Gaza rebuilding may legitimize Hamas, In: Jerusalem Post, 2009. január 19.

Turkey chooses sides, In: Jerusalem Post, 2009. január 9.

TÖRTÉNELMI GYÖKEREK ÉS ÖNRENDELKEZÉS A GRÚZ–OSZÉT–ABHÁZ–OROSZ KONFLIKTUSBAN

— **Horváth Csaba**

A tavaly augusztusi grúz–orosz háború a 2008-as év egyik jelentős világpolitikai eseménye volt. Következésményei beárnyékolják a NATO és Oroszország viszonyát, és jelentősége a Kaszpi-tengeri szénhidrogén lelőhelyek hozzáférhetősége szempontjából is tagadhatatlan. A világpolitikai összefüggések mellett azonban a konfliktus morális jellegű vitákat is kiváltott azt illetően, hogy a háború során Oroszország követett-e el agressziót Grúziával szemben, vagy éppen Grúzia sértette-e meg Dél-Oszétia (és Abházia) önrendelkezési jogát? E kérdés vizsgálatára a konfliktus helyi gyökereinek történelmi háttere kínál kapaszkodókat.

A török, perzsa és kurd történelemmel szorosan összefonódó Örményország és Azerbajdzsán történelmi szerepének részletes tárgyalása szétfeszítené e cikk kereteit, valamint kevésbé kapcsolódik szorosan a jelenlegi konfliktus gyökereihez, ezért ebben

a cikkben csak Grúzia és az észak-kaukázusi térség etnikai konfliktusainak történeti áttekintésére szorítkozom.

A jelenlegi konfliktusban főszerepet játszó mindkét népcsoport, az oszétok és az abházok nyelvi-etnikai kötődései is a ma Oroszországhoz tartozó észak-kaukázusi térséghez kapcsolódnak. Az észak-kaukázusi térség számos kis nép településterületeire oszlik. A XIX. század elején a cserkeszek voltak a régió legnagyobb lélekszámú és politikailag is legjelentősebb népe, akik akkoriban a hegylánc nyugati felének északi előterét lakták, egészen a Kubán folyóig. A cserkesz nyelvek az észak-kaukázusi nyelvcsalád nyugati ágába tartoznak, és a XIX. századi cári tisztogatásokat túlélte töredékeik ma három kisebb csoportra oszlanak: az adigékre, a kabardokra, és a tulajdonképpeni cserkeszekre. A XIX. század elején a cserkesz népcsoportok közé ékelődve élt két kicsiny, török nyelvű etnikum, a karacsajok és a balkárok, miután őket viszonylag megkímélték a század végének cári kitelepítési akciói, ma demográfiaiailag azonos súlyú szomszédait jelentik a megmaradt cserkesz töredékeknek. A cserkesz népcsoportok és a karacsaj-balkárok keleti szomszédai az iráni nyelvű oszétok, tőlük keletre pedig a cssecsenek és az ingusok településterülete fekszik. Cssecsenföldtől keletre, Dagesztánban sok kis és különféle népcsoport területe fekszik egymás szomszédságában. A dagesztáni népek nagy része – a cssecsenekkel és az ingusokkal együtt – az észak-kaukázusi nyelvcsalád keleti ágába tartozik (Ethnologue). Ez a nyelvterületi struktúra lényegét tekintve ugyanilyen volt már a XIX. század elején is, az azóta történt legjelentősebb maradandó változást a cserkesz népcsoportok Törökországba űzése és területük oroszokkal való betelepítése jelentette a XIX. század végén (Shenfield 2008).

A Kaukázus túloldalán a grúzok nyelvi-etnikai szempontból az önálló dél-kaukázusi nyelvcsaládba tartoznak, a jelenlegi konfliktusban főszerepet játszó két nemzetiség közül pedig az abházok a cserkesz népcsoportoknak a Kaukázus gerincétől délre települt ágát képviselik. Hasonlóképpen a többségében a Kaukázus északi oldalán élő oszét népnek a hegyek túloldalán letelepült kisebb ága adja Dél-Oszétia lakosságát (Ethnologue). Vallási tekintetben a grúzok és az oszétok keresztények, az összes többi említett népcsoport pedig muzulmán. Miután a térségtől délre a keresztény Bizánc szerepét a muzulmán Oszmán Birodalom vette át, északon pedig a muzulmán tatárok helyét a keresztény Oroszország, ez a struktúra geopolitikailag teljesen a visszájára fordult. A Kaukázus északi lejtőin élő muzulmán törzsek egy keresztény nagyhatalommal találtak szembe magukat, a déli oldalon pedig a keresztény grúzok a muzulmán törökökkel kerültek szembe. Ez a fordított helyzet bizonyos értelemben még két tűz közé is szorította az érintett népcsoportokat. A muzulmán észak-kaukázusi törzsek a keresztény orosz nagyhatalom és az ugyancsak keresztény Grúzia közé szorultak, míg Grúzia a hegyesség túloldalán ugyanilyen helyzetbe került: egyik oldalán a muzulmán oszmán-török nagyhatalom, míg másik oldalon az ugyancsak muzulmán észak-kaukázusi törzsek.

Ez a sajátos geopolitikai helyzet a magyarázata annak, hogy mikor az oroszok a XIX. században hozzáláttak a Kaukázus térségének tényleges meghódításához, e hódítás lépcsőfokai első ránézésre földrajzilag logikátlannak tűnő sorrendet mutatnak. Mikor a Kaukázus déli oldalán, az oroszoktól távolabb fekvő Grúzia orosz fennható-

ság alá került, az Oroszországgal közvetlenül szomszédos észak-kaukázusi törzsek még sikeresen őrizték önállóságukat, és mikor pár évtizeddel később az oroszok már a mai Törökország területén vittek véghez hódításokat, e törzsek még akkor is elkeseredetten ellenálltak.

A grúz–oszét konfliktus érdekessége, hogy az orosz hódítás idején mindkét nép a kaukázusi térségnek az oroszokkal többé-kevésbé együttműködő entitásai közé tartozott. Az oszétok a túlnyomórészt muzulmán észak-kaukázusi népek közé ékelődő egyetlen keresztény népcsoportként szívesen fogadták az oroszokat, a XVIII. század végén tehát a mai Észak-Oszétia lett az Orosz Birodalom által elsőként beolvasztott terület az Észak-Kaukázusban (Történelmi Világtalasz, 52). A Bagratida-ház vezette keresztény Grúz Királyság hasonló dilemmával került szembe, amelyet hasonlóképpen oldott meg: XIII. György grúz király 1801-ben a muzulmán török és perzsa birodalmak közé szorulva nem látva más kiutat, behódolt az oroszoknak (Conflict, cleavage, and Change in Central Asia and the Caucasus, 156–201). A jelenlegi konfliktus szempontjából ironikus, hogy az egyetlen útvonalat, amelyen keresztül az ellenséges muzulmán észak-kaukázusi térségen át az orosz haderő megközelíthette Grúziát, a már korábban beolvasztott észak-oszét területek jelentették.

A XIX. század közepére bizarr geopolitikai helyzet állt elő: a Kaukázus déli oldala már orosz fennhatóság alatt volt, az Észak-Kaukázusban azonban továbbra is ellenálltak a cserkeszek és a csecsenek, e területen keresztül csak a mai Észak-Oszétia jelentett szárazföldi orosz utánpótlási útvonalat a meghódított Azerbajdzsán és Grúzia felé. Az orosz területek által ilyen módon körbekerített észak-kaukázusi törzsek ellenállásának felmorzsolása a XIX. század második felében következett be. A térségben a cserkeszek voltak a legnagyobb lélekszámú nép, ők tartottak ki legtovább, de végső vereségüket követően ők jártak legrosszabbul. A cári vezetés úgy döntött, hogy a kérdés gyökeres megoldásaként Törökországba telepíti ki az egész cserkesz népet. Ezt a döntést elfogadta az érintett oszmán vezetés is, hogy ha már az általa támogatott észak-kaukázusi muzulmán népek ellenállása el is bukott, akkor legalább így növelje Anatóliában a muzulmán alattvalók részarányát az akkor ott még több milliós népességet kitevő keresztény görögökkel és örményekkel szemben. A vereséget követően a cserkesz népesség hozzávetőlegesen 90%-a tűnt el ősei földjéről. Ezen néptömegnek csupán nagyjából fele jutott el Törökországba, másik felét az orosz hadsereg mészárolta le, illetve az út viszontagságainak esett áldozatául. Ezen események előtt a Kubán folyótól a Kaukázus gerincéig terjedő teljes területet cserkeszek lakták. Ma e vidék népessége döntően orosz, a cserkesz lakosság helyben maradt 10%-ának lezármazottai ennek csak töredékét teszik ki (Shenfield 2008).

A cserkeszek kitelepítéséhez kapcsolódóan jött létre az abháziai grúz többség is. A cserkeszekhez nyelvilag is közelálló, ugyancsak muzulmán abházok jelentős része is Törökországba menekült az orosz hódítók elől, még ha nem is olyan döntő arányban, mint ahogy ez a cserkeszek esetében történt. A megirtult abház népesség közé aztán grúzok, örmények és oroszok települtek, így jött létre Abházia mai tarka etnikai képe, ahol is az abházok 1989-ben már csak a lakosság 18%-át tették ki.

Az abház és a dél-oszét konfliktus számos fontos jellemzője tehát a XIX. századi orosz-cserkesz konfliktusban rejlik. Erre az időszakra vezethető vissza a keresztény oszétok hagyományos oroszbarátsága a náluk erősebb, harcias, muzulmán cserkeszek fenyegetésével szemben. Az abháziai grúz többség pedig a cserkeszek végső vereségéhez kapcsolódóan jött létre.

Az orosz hódítással szembeni grúz nemzeti ellenállás valójában a régió többi részének orosz meghódításával párhuzamosan erősödött fel. Ahogy az orosz hódítás előrehaladt, úgy vált egyre elhanyagolhatóbbá az a Grúziát fenyegető török és perzsa veszély, melyhez képest a XIX. század elején az orosz uralom még a kisebbik rossznak tűnt.

Azerbajdzsán, Grúzia, és Örményország az orosz polgárháborút kihasználva 1918-ban függetlenné vált. Függetlenségüknek azután a szovjet Vörös Hadsereg 1920–21-es bevonulása vetett véget, és a Szovjetunió 1922-ben mindhárom országot annektálta. A függetlenség e rövid időszakában Grúzia Oroszország felőli északi határa stabil volt, a korábbi cári kormányzóságok rögzített határát követte, az új állam tehát magába foglalta Abházia és Dél-Oszétia területét is. Ugyanekkor viszont délen komoly területi viták merültek fel Grúzia és Örményország között, melyek végül a fegyveres összeütközésig fajultak.

A mai grúz-oszét konfliktus kezdetei 1989-re tehetőek. Ekkorra váltak tömegessé a Zviad Gamszahurdia nevével fémjelvezhető függetlenségpárti grúz megmozdulások. A dél-oszét politikai elit azonban a függetlenségpárti grúz többséggel szemben a Szovjetunióon belül maradás mellett állt ki, amely ellentét 1989-re fegyveres összetűzésekhez vezetett. Moszkva természetesen ezt ki is használta, és már ekkor a dél-oszétok oldalán avatkozott a konfliktusba. Abházia elszakadására hasonló körülmények közt került sor a nacionalista és Moszkva-barát erők közti grúz polgárháború során, 1993-ban (Conflict, cleavage, and Change in Central Asia and the Caucasus, 156–201).

Ha az önrendelkezés szempontjából közelítjük meg a kérdést, ebből a szempontból gyökeresen eltérő feltételek közt kezdődött az abház, illetve a dél-oszét konfliktus. A Szovjetunió felbomlásakor konszenzus jött létre a nemzetközi közösségben azt illetően, hogy a világ a Szovjetunió tagköztársaságainak önrendelkezési jogát ismeri el. Mivel sem Dél-Oszétia, sem pedig Abházia nem volt önálló szovjet tagköztársaság, így a jelenlegi nemzetközi jogi konszenzus szerint a teljes függetlenségre vonatkozó önrendelkezési jog egyiküket sem illeti meg. Morális szempontból azonban lényeges különbség lehet, hogy Dél-Oszétiában 1989-ben az oszétok a lakosság 66,2%-át tették ki. Ugyanekkor Abházia esetében egészen más a helyzet. 1989-ben a lakosságának mindössze 18%-a volt abház, viszont 48%-ot tettek ki a grúz nemzetiségűek. A népesség fennmaradó hányadán nagyjából egyenlő arányban osztozott 14%-nyi örmény és 14%-nyi orosz (Conflict, cleavage, and Change in Central Asia and the Caucasus, 156–201). Ezeket az arányokat tekintve a dél-oszétiai helyzettel szemben Abházia elszakadása morális szempontból is nehezen értelmezhető az önrendelkezési jog gyakorlásaként, hiszen az abházok és az oroszok részaránya együttesen sem érte el a terület lakosságának még az egyharmadát sem. Az önrendelkezés mint morális kérdés felől megközelítve a kérdést tehát ebben az esetben az elszakadásról a terület népesség-

gének abház (és orosz) kisebbsége döntött a helyi grúz többséggel szemben. A visszaszámosítást súlyosbítja, hogy míg az abházok teljes lélekszáma nem éri el a 95.000 főt, addig az Abháziából azóta elűzött grúzok száma nagyjából 200.000 főre, tehát a teljes abház népesség duplájára tehető (Wikipédia).

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a történelmi hátteret, és az önrendelkezés kérdését tekintve a helyzet meglehetősen ellentmondásos. Népeségarányokat tekintve a háború előtti etnikai arányok Dél-Oszétia esetében morálisan igazolhatják az önrendelkezést, míg Abházia esetében nem. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy mindkét terület elszakadása orosz ösztönzésre és támogatással történt a Szovjetunió szétesésének időszakában.

Ezekkel az előzményekkel Abházia és Dél-Oszétia speciális esetet képvisel a szeparatista régiók sorában, hiszen önállósága kikiáltására úgy került sor, hogy egy naghatalom, a Szovjetunió ezzel próbált gátat szabni egy tagköztársasága, Grúzia függetlenségi törekvéseinek. A Dél-oszétiai harcok kezdetekor, 1989–1991-ben tehát paradox módon az oszétok nem egy függetlenségi törekvést képviseltek, hanem a Szovjetunió iránti lojalitást a grúz függetlenségi mozgalommal szemben. Ebből a szempontból tehát Dél-Oszétia egy olyan speciális kategóriába tartozik, amelybe rajta kívül például az egykori Krajinai Szerb Köztársaság, valamint a mai is fennálló Boszniai Szerb Köztársaság sorolhatóak. Ezek esetében a horvátországi és boszniai szerbek önrendelkezési jogát Belgrád a horvát és bosnyák függetlenségi törekvések fékezése céljából támogatta. Ennek tükrében a 2008-as háború leginkább arra hasonlít, mintha a Krajina felszámolására irányuló 1995-ös horvát hadműveletekre válaszul Milosevics átfogó háborút indított volna az akkor már négy éve független Horvátország ellen.

A szerző az ELTE TÁTK politológia és az ELTE BTK történelem szakos hallgatója.

Irodalom:

Conflict, cleavage, and change in Central Asia and the Caucasus szerk: Karen Dawisha and Bruce Parrott, Cambridge University Press, 1997.

Ethnologue-Languages of the World: <http://www.ethnologue.com/>

Lang, David Marshall, Independent Georgia, In: Ethnic Conflicts, Border Disputes, Ideological Clashes, Terrorism, In: http://www.conflicts.rem33.com/images/Georgia/Lang_9a.htm

Shenfield, Stephen D. : The Circassians – A forgotten genocide, In: http://www.circassianworld.com/A_Forgotten_Genocide.pdf

Történelmi Világtalasz, Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1991

Wikipedia: Ethnic cleansing of Georgians in Abkhazia (2009.01.29), In: http://en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_cleansing_of_Georgians_in_Abkhazia

NEMZETI SZOCIALIZÁCIÓS PROBLÉMÁK A RENDSZERVÁLTOZÁS UTÁNI MAGYARORSZÁGON

Turbucz Dávid

Ernest Renan szerint a nemzetet a közös emlékek, s a jövőről alkotott közös terv határozza meg. „*A nemzet – írta a XIX. század végén – lélek, szellemi alapelv. Ezt a lelket, ezt a szellemi princípiumot két dolog alkotja, amely azonban voltaképpen egy. Az első a múltban gyökerezik, a másik a jelenben. Az egyik: az emlékek gazdag örökségének közös birtoklása, a másik: a jelenlegi megegyezés, vágy arra, hogy közösen éljünk, annak a szándéka, hogy a továbbiakban is kamatoztassuk az osztatlanul kapott örökséget*”. Majd hozzátette: „*közös dicsőséggel rendelkezni a múltban, közös akarattal a jelenben, nagy közös tetteket véghezvinni a múltban, azt akarni, hogy a jövőben is nagy cselekedeteket hajtsunk végre – íme egy nép létének alapfeltételei. [...] Megosztani a múlt dicsőségét és keserveit, hasonló programot megvalósítani a jövőben; annak tudatával rendelkezni, hogy egykor közösen szenvedtünk, örültünk, reménykedtünk – ez az örökség többet ér, mint a közös válm és a stratégiai követelményeknek megfelelő határok: ezt ugyanis a fajok és nyelvek sokfélesége ellenére mindenki megérti. [...] A nemzet tehát egyetlen roppant szolidaritás, melynek lényeges alkotóelemét jelentik azok az áldozatok, amelyeket őseink hoztak és azok, amelyeket mi vagyunk készek a jövőben meghozni. Feltételezi a múltat, de a jelen foglalat, ama kézzelfogható tény következtében, hogy valamennyien világosan kifejezzük szándékunkat: folytatni kívánjuk a közös életet. Egy nemzet léte (elnézést a metaforáért) mindennapos népszavazás, mint ahogy az egyéni léte az élet folytonos igenlése” (Renan 1995, 185–186).*

A nemzeti szocializáció és a nemzeti identitás

Az állampolgári kultúra, mint a múlttal, a jelennel és a jövővel kapcsolatos ismeretek, értékek, normák és vélemények együttese, a politikai szocializáció során alakul ki (Szabó 2005, 35). A politikai szocializáción keresztül a társadalmi-politikai rendszer szervezeten és intézményesen ad át az új generációknak kész világképeket, valóságértelmezéseket, hogy egyrészt továbbörökítse bennük magát, másrészt biztosítsa az állampolgárok lojalitását (Somlai 1997, 21–22). Mindennek eredményeképpen jön létre az egyén politikai személyisége, kialakul a politikához való viszonya, politikai világképe.

E folyamattal (is) összefüggésben teremődnek meg a kollektív identitások (Szabó 2000, 28–36). A nemzeti szocializáció, „*a nemzeti saját csoport és a nemzeti idegen csoportok létrehozó*” tudás elsajátítását (Csepeli 2002, 22–23), a nemzeti identitás kialakulását jelenti. A felnövekvő nemzedékek identitása és világképe a nemzeti szocializációban közvetített – ideális esetben társadalmi és politikai konszenzuson alapuló – tartalmak, minták, személyes tapasztalataik alapján formálódik. Társadalmi konszenzus esetén a szocializációs ágensek nem írják felül egymás hatásait, és nem is köz-

vetítenek ellentétes tartalmakat, azaz a nemzeti tudat, érzésvilág közel homogénnek tekinthető. A szocializációhoz hasonlóan a nemzeti szocializáció is egész életen át tart, de a gyermek- és az ifjúkor ennek (is) kitüntetett szakasza, miután ez az időszak kedvez a kognitív elemekre támaszkodó identitás kiépülésének (Csepeli 2002, 20–29). A politikai rendszer esetleges gyökeres átalakításakor a társadalom nagy része rákényszerül a reszocializációra, amely számos szocializációs probléma forrásává válhat (Szabó 2005, 28–30).

Ebből kiindulva – a vonatkozó magyar szakirodalom kutatási eredményeire támaszkodva – igyekszünk megvilágítani a nemzeti szocializációval kapcsolatos, meglehetősen összetett aktuális problémákat.

Történelmi örökségünk

Magyarországon a rendszerváltozás után teremtdött meg az értékek pluralizmusán alapuló, demokratikus, optimálisnak tekinthető nemzeti szocializáció lehetősége, amelynek addig hiányoztak a feltételei. A szocializáció fent vázolt modelljének problémái így sajátos történelmi utunkból, társadalom-fejlődésünkben következnek (Szabó 2000, 31–32).

A XX. század a magyarság számára a „*kollektív sérelmek, veszteségek, szörnyűségek társadalmi feldolgozásának, valamint a politikai és a társadalmi felelősséggel való szembenézésnek*” az elmaradásáról vagy elégtelenségéről szólt (Szabó 2000, 29). Számos fontos és meghatározó kérdésben (nemzeti szimbólumaink, magyar őstörténet, Trianon, a Horthy-korszak, a két világháború, a magyarországi zsidóság sorsa, 1956, Kádár-rendszer, rendszerváltozás) így máig nem alakult ki társadalmi konszenzus. Magyarországon az elmúlt században kilencszer változott meg hosszabb-rövidebb időre a politikai hatalomgyakorlás módja. Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása és a polgári demokratikus forradalom (1918) után a Tanácsköztársaság (1919), a Horthy-korszak (1919–1944), a nyilaskeresztes időszakot (1944–1945) követően a koalíciós időszak (1945–1948/49), a Rákosi-korszak (1948/49–1956), az 1956-os forradalom és a Kádár rendszer (1956–1989), majd a rendszerváltozás (1989–1990) következett. A múlt átértelmezésében értelemszerűen a tartósan fennálló rendszerek szerepe meghatározó. Miután egymás tagadására épültek, folyamatos reszocializációra kényszerítették a társadalmat, amelyek a politikai, állampolgári változások mellett a határváltozásokkal, és a határon túlra került magyarság kisebbségi jogainak meglétével vagy hiányával (pl. a kollektív bűnösség elve a második világháború után) is összefüggésben nemzeti identitásváltást eredményeztek (Szabó 2000, 31–32, 226). Az alapvető politikai és társadalmi változások során – az új norma megteremtése céljából – a politikának és az állampolgároknak minden esetben tisztázniuk kellett a múlthoz való viszonyukat, felül kellett vizsgálniuk addigi identitásukat, amely – különösen az idősebb generációk részéről – természetesen egyáltalán nem tekinthető egyszerű folyamatnak. Ha ráadásul mindezen változások gyorsan zajlanak le, akkor a társadalom tu-

datában egymásra rakódnak, egymással összekeverednek a korábbi és az újabb értékek. Az új normák internalizálásához, a régiek újraértelmezéséhez mindenképpen időre – illetve társadalmi konszenzusra, nyugodt politikai viszonyokra, elfogadásra – van szükség (Szabó 2000, 17, 35–36). Mindezen körülmények azonban a jelenkori magyar történelemben nem vagy csak részlegesen álltak rendelkezésre. Sajátos jelenségként említhető meg továbbá a kettős szocializáció jelensége az államszocializmus időszakában, amely az intézményes és a nem formális szocializáció párhuzamosságát jelenti (Szabó – Falus 2000, 384).

A rendszerváltozás után – amely ezúttal békésen zajlott le – a magyar politikai elitben nem volt meg az a szándék, hogy a múltunk alapvető kérdéseinek – különösen a történelmi sérelmek, konfliktusok – értelmezésére, és magának a nemzet fogalmának definiálására, a nemzethez való tartozás kritériumának meghatározására sor kerüljön, amelyre mindenképpen szükség lett volna egy konszenzuson nyugvó szocializációs modell kialakításához (Csepeli 2002, 124–129; Szabó 2005, 99). A szándék hiányának megállapítása viszont csak a vizsgált kérdés egyik oldala, ugyanis szükséges leszögezni, hogy a kellő történelmi távolság sem segítette elő ennek eddigi megvalósulását. A konszenzus megteremtésének elmaradása miatt a politikai szereplők így rendre aktuálpolitikai kérdésként kezelték a nemzettel összefüggő alapvető kérdéseket, amire talán a legmeghatározóbb példa a kettős állampolgárságról szóló 2004. december 5-i népszavazás, s azt megelőző kampány volt. Ma a történelmi és nemzeti tudatunk – mindennek köszönhetően – egyértelműen túlpolitizált (Lányi 2001, 267–268). Megjegyzendő, hogy a magyar történelem kiegyensúlyozott értékelésének hiánya – a fentiekkel természetesen összefüggésben – nemcsak a közelmúlttal kapcsolatban vetődik fel (magyar őstörténet, államalapítás, Szent Korona-eszme), ami azt jelzi, hogy a nemzeti tudatunk „mélyebb” rétegeinek értelmezésében is egymással vitatkozó, a történet-tudomány eddigi eredményeit elvető markáns elképzelések élnek a magyar közgondolkodás meghatározott szegmenseiben. A megnevezett kérdésekben így „*nem alakultak ki olyan történelmi evidenciák, amelyek a köznapi tudat számára is megbízható kiinduló alapot tudnának nyújtani a nemzetről való gondolkozásnak*” (Szabó 2005, 97–98). A nemzeti problémákhoz való viszony mindennek köszönhetően az elmúlt 18 évben meghatározó politikai témává, politikai önmeghatározássá vált.

Nemzeti szocializációs ágensek

A fentiek fényében érthető, hogy a nemzeti szocializáció ágensei gyakran egymással ellentétes, egymást kioltó üzeneteket közvetítenek. Vegyük sorra ezeket:

a) A *család* a szocializáció alapegysége. Szerepe – miután a gyermekkor meghatározó jelentőségű – kiemelkedő. Nem kétséges, hogy érzelmi kötöttségük miatt az elmúlt század meghatározott eseményeihez kapcsolódó családtörténetek, a családi identitásminták meghatározó szerepet játszanak a nemzeti identitás kialakulásában, fejlődésében, miután az általában abszolutizált, megélt élmények átöröklődnek (Csepeli

2002, 30–31), így az állampolgárok önazonosságának részévé válnak. Az sem felelhet, hogy a mögöttünk hagyott évszázad során a családi szocializáció keretei között – amely elkülönült az intézményesült szocializációtól – éltek tovább olyan identitásminták, amelyek a korábbi politikai rendszerben, például a Horthy-korszakban voltak hivatalosak (Szabó 2005, 92).

b) Az *iskola* jelentőségét a rendszerűsége, formalizáltsága, szakmaisága, a tankötelezettség és az iskoláskor fejlődés-lélektani sajátosságai növelik. Az iskolai szocializáció a történelem, az irodalom oktatásával, a nemzeti ünnepek megünneplésével és a nemzet fogalmának tisztázása terén játszik kiemelkedő szerepet (Szabó 2005, 28–29). Az önkormányzati/állami, az alapítványi, illetve az egyházi iskolák szerepe, az általuk közvetített tartalom – a múltban és a jelenben gyökeredző értékrendszerbeli különbségek miatt – eltérő lehet, s természetesen rendkívül meghatározóvá válhat a nemzeti szocializáció szempontjából a tanárok szerepfelfogása is (Csepeli 2002, 32–33).

c) A *politikai szervezetek (pártok), közösségek* által folytatott identitáspolitika szintén megkerülhetetlen tényező a nemzeti identitás kialakításában, s magában a demokratikus politizálásban is. Ennek során az identitáspolitikusok a múlt egy meghatározott időszakát, személyiségét – miután mást nem nagyon tehetnek – a saját értékrendszerüknek, az aktuális érdekeiknek megfelelően értelmezik, illetve abszolutizálják az érzelmi azonosulást, a közösségteremtés céljának megfelelően (Romsics 2008, 267–269).

d) Az *egyházak* az általuk képviselt értékrendszer képviselőjében markáns álláspontot jelenítenek meg a (nemzeti) szocializáció egyik ágenseként.

e) A *média* által sugárzott történelmi ismeretterjesztő műsorok erősíthetik és módosíthatják is az iskolában tanultakat, ennek köszönhetően sokféle történelemképpel rendelkező közösségek jöhetnek létre. A politikai aktorok identitásformáló tevékenységét a média értelemszerűen felerősíti. A média ezentúl a nemzeti érzés ápolásában szerepet játszó közvetítő közeg is – például sportesemények, olimpia esetében (Romsics 2008, 269–270; Szabó 2005, 29, 33–35). Az információs társadalom világában az internetnek köszönhetően megváltoztak a nemzeti identitás kialakulásának és fennmaradásának a feltételei, amely korlátlan lehetőségeket nyitott meg a nemzeti szocializáció számára. Mindez egyszerre tekinthető hasznosnak, mert a nemzeti kultúra továbbörökítésének egyik eszközévé vált, illetve károsnak, mert bármilyen adattartalom feltölthető a világhálóra (Csepeli 2002, 162–169).

f) Az *ifjúsági szervezetek, kortárs csoportok* szerepe akkor lehet meghatározó, ha politikai, vallási vagy nemzeti értékek mentén szerveződnek.

A nemzeti ünnepek megünneplése a nemzeti azonosságtudat egyik meghatározó tényezője. A történelemoktatással együtt a történelmi emlékezet forrásaiként tartja őket számon a szakirodalom. Alapvetően kettős „arcuk” van, azaz egyrészt elválaszthatatlanok a megidézett eseménytől, másrészt a jelenhez való viszonyunktól is. A múltat az ünnepek során általában összekötjük a jelenrel, s megpróbáljuk kiolvasni belőle a mának szóló üzenetet (Szabó 2005, 30). A nemzeti ünnepek (a közös együttlét, a nemzeti szimbólumok intenzív jelenléte miatt) szerepet játszanak a nemzeti közös-

ség kohéziójának formálásában: erősítésében és gyengítésében egyaránt. Mindez az ünnep tartalmával kapcsolatos társadalmi egyetértés mértékén múlik. Magyarországon a konszenzus hiányát jelzi, hogy a történelmi emlékezés alkalmait – az aktuálpolitikai csatározás részeként – látványos politikai megosztottság kíséri. Ezen túl az ünnepek többségével kapcsolatos társadalmi tradíciók sem kristályosodhattak még ki. Ez a megállapítás legkevésbé március 15-e és október 6-a esetén igaz, annak ellenére, hogy ezen ünnepek kisajátítására is törekedtek a korábbi politikai rendszerek (Gerő 2004, 163–174), mert ezekkel kapcsolatban a családi szocializáció hatásai a legerősebbek, így minden politikai fordulatot és politikai manipulációt túlélve megőrizték érzelmi töltésüket; megítélésükben tehát nincsenek viszonylag nagy és végletes társadalmi különbségek. A rövidebb múltra visszatekintő ünnepek (október 23.) esetében viszont csak remélni tudjuk, hogy minél előbb megkezdődik majd egy ki-kristályosodási folyamat (Szabó 2005, 31).

Külön is szükséges megemlíteni az iskolai ünneplés kérdéskörét. A történelmi események bizonytalan közgondolkodásbeli értelmezése miatt az iskolák nem támaszkodhatnak általánosan elfogadott, a szocializációban továbbadott konszenzuson nyugvó értelmezési mintákra, hiszen egyrészt a szülők és a tanárok nemzedéke gyakran egészen más ünnepek szellemében szocializálódott, másrészt az iskolák önállóságának ellenére a felülről szabályozott, a politikai elvárások mentén lebonyolított ünnepek hagyománya mélyen rögzült. További probléma, hogy az iskolai ünnepek a tapasztalatok szerint formálisak, sablonosak (az érzelmi töltésüket ugyanis hamar elveszítik), a diákok pedig csak töredékes ismeretekkel rendelkeznek (Szabó 2005, 29–32).

Összegzés

A szocializációs ágensek történelmi örökségünknek köszönhetően egymást felülíró hatással rendelkeznek, egymásnak ellentmondó üzeneteket közvetítenek. Mindez – mint láttuk – érthető, megmagyarázható. Az, hogy a magyar pártok, politikai elkötelezettséggel rendelkező közösségek saját identitásuk – a politikai ellenfelektől történő elhatárolódás jegyében történő – építése során kitüntetett szerepet adnak történelmi időszakok, személyek értelmezésének, egyáltalán nem tekinthető a demokratikus politizálásban szokatlannak. Legalábbis egy határon belül. *„A jobb- és baloldali múltképek identitásépítő versengése egy bizonyos pontig érthető”* – állapítja meg Romsics Ignác. *„Nem érthető és nem elfogadható azonban – folytatja –, ha egymás diszkreditálására, kizárására, sőt megsemmisítésére törekszenek. Ennek tartós fennállása lehetetlenné teszi a köztársaság identitásának tartós rögzítését, megfoszt a nemzeti múlt átélésének közös élményétől, hitelteleníti a történelemoktatást, s mindezek révén tartósan roncsolja a nemzet más, külső tényezők által is gyengített kohézióját”* (Romsics 2008, 273–274).

Az identitáspolitikán túl, részben azzal, illetve a vázolt történelmi okokkal összefüggésben egy további konkrét problémát is szükséges megnevezni. Nevezetesen azt, hogy hiányzik a magyar társadalomból az önreflexió és az önkorrekció képessége, a

reális önismeret. Trianon esetében például a Horthy-korszakban kialakult értelmezési keretek határozzák meg – túlnyomórészt – ma is az erre fogékony közbeszédet (Ablonczy 2007, 62–64; Zeidler 2001, 164, 243). A reális önismeret, a múltunkkal kapcsolatos – folyamatos (!) – önkorrekcióra való képesség, azonban csakis egy hosszabb szocializációs folyamat eredményeként jöhet létre (Pataki 2008, 4–5). A jelenlegi túlpolitikizált közéletünkben, amelyben a minimális konszenzus nyomai is alig fedezhetőek fel, ennek esélye meglehetősen alacsony. Végezetül, azt mindenképpen szükséges hangsúlyozni, hogy egyáltalán nem a „teljes nézetazonosság” megteremtését tartjuk megvalósítandónak (Gyurgyák 2007, 539). Ez természetesen lehetetlen is lenne. Annak belátása azonban nem, hogy „másik oldal” is a nemzet részét alkotja, még akkor is, ha identitása, az általuk vallott értékek, történelemszemléletük különbözik is a „miénktől”. Ez lehet talán az első lépés a magyar társadalom reális önismeretének megteremtése, majd az emlékek közös átélése felé.

A szerző az ELTE TÁTK politológia szakos hallgatója.

Irodalom:

- Ablonczy Balázs, Trianon-problémák, In: Kommentár, 2007/4. sz., pp. 57–67.
- Csepeli György, A nagyvilágon e kívül... Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon 1970–2002, Jószyveg Műhely Kiadó, Budapest, 2002.
- Renan, Ernest: Mi a nemzet? In Bretter Zoltán – Deák Ágnes (szerk.), Esmék a politikában: a nacionalizmus, Tanulmány Kiadó, Pécs, 1995, pp. 171–187.
- Gerő András, Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX–XX. századi történetéről, PolgART, Budapest, 2004.
- Gyurgyák János, Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története, Osiris, Budapest, 2007.
- Lányi Gusztáv, A „múlt” szerepe a politikai rendszerváltásban, In: Lányi Gusztáv Rendszerváltás és politikai pszichológia. Rejtjel, Budapest, 2001, pp. 264–273.
- Pataki Ferenc, Visszapillantás 2006 őszére. Az események társadalom-lélektani tényezői, Demos, Budapest, 2008.
- Romsics Ignác, Identitáspolitiká és történelem, In: Történelem, történetírás, hagyomány. Tanulmányok és cikkek, 2002–2008. Osiris, Budapest, 2008, pp. 267–274.
- Somlai Péter, Szocializáció. A kulturális átörökítés és a társadalmi beilleszkedés folyamata, Corvina, Budapest, 1997.
- Szabó Ildikó – Falus Katalin, Politikai szocializáció közép-európai módra. A magyar sajátosságok, In: Magyar Pedagógia 2000/4. sz., pp. 383–400.
- Szabó Ildikó, A pártállam gyermekei. Tanulmányok a magyar politikai szocializációról, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2000.
- Szabó Ildikó, Rendszerváltás és nemzeti tematika, In: Politikatudományi Szemle 2005/2. sz., pp. 89–110.
- Szabó Ildikó, Nemzeti identitás és politikai szocializáció, In: Confessio 2005/3. sz., pp. 26–36.
- Szabó Ildikó, A nemzet fogalmi konstrukciója a Fidesz diskurzusaiban 1998 és 2006 között, In: Politikatudományi Szemle 2007/3. sz., pp.129–158.
- Zeidler Miklós, A revíziós gondolat, Osiris, Budapest, 2001.

RECENZIO

Papp Dénes

Fareed Zakaria: The Post-American World
(Penguin Books, 2008)

Fareed Zakaria a Newsweek International Indiában nevelkedett, majd a Harvardon doktori címet szerzett szerkesztője. 2008 nyara óta a CNN heti rendszerességgel jelentkező GPS nevű külpolitikai műsorát vezeti, ahol vendégként szerepelt többek között Barack Obama, Tony Blair, George Soros, vagy Veng Csia-pao kínai miniszterelnök.

Könyvének címe megtévesztő lehet: a szerző alapvetően arra az álláspontra helyezkedik, hogy a XXI. századot nem Amerika háttérbe szorulása fogja jellemezni, pusztán a „többiek felemelkedése”. Ez nem jelenti azt, hogy belátható időn belül több szuperhatalom alakulna ki, a szerző inkább egy, a mainál demokratikusabb, dinamikusabb, ám továbbra is erős aszimmetrikus interdependenciával jellemezhető nemzetközi rendszert prognosztizál. Zakaria korunkról felvázolt képe meglehetősen pozitív és bizakodó. Pozitívan értékeli az egyébként változatos kimenetelű demokratizálódási folyamatokat és a globális egyenlőtlenségek csökkenéséről beszél. A harmadik világ szegényebb államainak sorsával azonban nagyon keveset foglalkozik. Nekik a XXI. században sem jósol meghatározó szerepet, lévén világgazdaságilag szinte elhanyagolhatóak.

A könyv egyik vezérmotívuma, hogy az Egyesült Államoknak át kell értékelnie jelenlegi kül- és belpolitikai stratégiáit, hogy eredményesen illeszkedhessen be egy olyan világba, ahol bizonyos szempontok szerint az első számú állam marad (például haderejét tekintve), ám nem bír akkora előnnyel mindenki máshoz képest, mint az előző században. Zakaria szerint Amerikának döntenie kell: vagy olyan nemzetközi szabályrendszert alkot, amelyhez maga is igazodhat, vagy pedig elfogadja, hogy minden állam – akár az egyetemes humanitárius elvek kárára is – saját érdekeit tartja majd szem előtt. Komolytalannak tűnhet ugyanis Abu-Ghraib, Guantánamo vagy a CIA „fokozott kihallgatási technikái” árnyékában kritizálni a kínai politikai foglyok kezelésének visszasságait, netán a megelőző csapás kizárólagos jogát követelni, megtagadva azt mindenki mástól.

A szerző ellenzi az átalakuló világ leendő nagyhatalmaitól való elzárkózást és határozottan kiáll amellett, hogy tilos ellensúlyokat keresni Kína vagy Oroszország növekvő hatalmával szemben. Ezen államok térnyerése azonban jelentős feszültségforrás is egyben. Példának okáért Afrikában számos állam diktatórikus vezetése kifejezetten Kína-barát politikusokból áll. Kína ugyanis elsősorban gazdasági szinten értelmezi afrikai kapcsolatait, ritkán felvállalva a humanitárius következményeket. Ez a fajta megközelítés azonban Zakaria szerint nem lehet feszültségforrás (már csak azért sem, mert az Egyesült Államok is hajlamos hasonlóra), helyette sokkal szerencsésebb lenne

az eltérő szemléletek békés közeledése. Úgy véli, érdemes lenne az új világrend stabilitásának fenntartásában érdekeltté tenni más nagyhatalmakat is, bizonyos globális kihívások (pl. a klímaváltozás) ugyanis nem várhatnak addig, amíg minden állam maga próbál megoldást találni – sikertelenül. A közös erőfeszítések ellenben az államközi viszonyokat is javíthatják.

Talán a legfontosabb visszatérő motívum a műben, miszerint a jelen súlyos problémái közül több is elkerülhető lenne, ha az Egyesült Államok (és tágabb értelemben a nyugati világ) inkább a nagyobb jelentőségű, ám kevésbé szem előtt lévő dolgokkal foglalkozna. Zakaria rámutat arra, hogy el kell fogadnunk, nem élhetünk teljes biztonságban. A szerző különösképp nehezményezi a terroristáktól való félelem mértékét, szeptember 11. óta ugyanis egyetlen terrorcselekmény sem valósult meg az Államokban, egyetlen komoly Amerika-ellenes konspirációra sem derült fény, sőt, a hírhedt alvó sejtek közül sem fedeztek fel egyet sem a kontinensen. A terroristák bizonyos értelemben mégis sikert értek el: cselekedeteik valóban terrorizáló hatásúak voltak, a szeptember 11-ét követő intézkedések (pl. a Patriot Act) pedig számos nem várt kellemetlenséget okoztak. Csak az amerikai kormány 1000 milliárd dollár felett költött az iszlám terrorizmus megfékezésére (kétes hatásfokkal), míg a közel-keleti társadalmakkal kiépített diplomáciai kapcsolatok, párbeszédék támogatásai elhanyagolható szinten maradtak.

Mindazonáltal Zakaria szerint sem az arab ultrakonzervatívok, sem az éhínséggel küszködő Észak-Korea, sem a populista Hugo Chávez nem fogják meghatározni a közeljövő globális tendenciáit. Ezt a szerepet inkább a szabad piaci politika terjeszkedésének, a kereskedelmi kapcsolatok intenzívebbé válásának, illetőleg a demokritizációnak tartja fenn. A legfontosabb országok pedig ennek fényében nem Irán vagy Irak, hanem Kína és India.

Kína Amerika kihívójaként jelenik meg: az atomfegyverek világában nem kell háborútól tartania, melynek hála békés körülmények között lehetősége nyílik példátlan tempójú gazdasági fejlődés elérésére. Ennek azonban gátja lehet a környezetszennyezés elviselhetetlen szintje, illetve a politikai destabilizáció. Utóbbi lényege, hogy a politikai vezetés a gazdasági fellendüléssel párhuzamosan rákényszerülhet a demokritizációra, ami kétes eredményekhez vezethet. Destabilizációs fenyegetés jeléül szolgálhat, hogy a központi kormányzat az adóbevételek mintegy fele felett rendelkezik (a viszonylag gyengének tartott amerikai szövetségi kormányzat esetén ez 70%), a gazdasági életet pedig a decentralizált fejlődés jellemzi.

A kínai politikai rendszer jövőjét illetően több forráskönyv is felvázolásra kerül. Létrejöhét olyan „demokritácia”, ahol egy párt dominál, netán XX. századi olasz (DC)

vagy japán mintára (LDP) évtizedeken át a kormány része, a stabilitás pedig ezáltal fennmarad. Kisebbségi valószínűséggel kialakulhat egy valódi politikai váltógazdaság, ma még nem látható politikai erővel, ahol az irányítás végképp kicsúszik a Kommunista Párt kezéből. A legnagyobb veszélyt Kína számára Zakaria szerint pont ez az elképzelés jelenti, mely a fejlődés lelassulását is magával hozhatja. Már ma is sok energiát fordítanak a társadalmi stabilitás fenntartására, az egyet nem értők elnyomására, ez pedig a bizonytalanság jele lehet. Zakaria némileg túlozva felveti, hogy ha a párt tart egy olyan szervezettől, amelynek tagjai időnként összegyűlnek és légzőgyakorlatokat végeznek (Falun Gong), akkor lehet is félnivalója.

Ha Kína a feltörekvő vetélytárs, akkor India a jövőbeli erős szövetséges: habár egyre jobban lemarad Kínától – és egyesek szerint a világ gyorsan leszakadó területei közé tartozik – mégis csak a legnagyobb népességű demokrácia, hatalmas piac, atomhatalom, valamint – a munkaerő-kiszervezésnek hála – harmadik szektora gazdasági fejlettségét meghazudtolóan erős. A hagyományos geopolitikai szemlélet szerint India természetes egyensúlya lehet a kínai térnyerésnek, gazdasága azonban lassan fejlődik. Ennek egyik fő oka, hogy India talán legnagyobb erőssége, a demokratikus berendezkedése nem teszi lehetővé a kínai fejlődési modell lemásolását. Ott előfordulhat, hogy egy gyártelep kedvéért kitelepítsenek egy falut vagy egy gyermekes családpolitikát vigyenek sikerre, a hasonló kísérletek viszont Indiában nem kívánt következményekkel jártak. Zakaria ugyanakkor India előnyének tartja, hogy már nem kell a demokratizáció buktatóival szembenéznie, hiszen túl van azon. Attól sem kell tartania, hogy egy szélsőséges csoport venné át a hatalmat: a pártok, pártszövetségek magukban jelenleg is alig képesek stabil többséghez jutni, a szélesedő, több százmillió közeposztály pedig segít józan politikát folytatni.

A demográfiai viszonyok sem maradnak ki az elemzésből: a munkaképes korú lakosság számának alakulása századunk egyik meghatározó tendenciája lehet, ugyanis előreláthatóan Kínától Németországig csökkenni fog a 2,1-es reprodukciós szintet gyakran meg sem közelítő gyermekvállalási ráta. Kulcsfontosságú lesz tehát a bevándorlók integrálása: nélkülük valószínűleg sem a jólét, sem a növekedés nem tartható fent. Zakaria érvelése szerint az Egyesült Államok a bevándorlók sikeres integrációja révén egyre versenyképesebb lehet, és megőrizheti világelső pozícióit – bizonyos területeken. Egy főre vetítve még mindig több mérnököt képeznek, mint bármely más államban. A lakosság szakképzettsége messze meghaladja a fejlődő világbeliekét, és ez még hosszú ideig így is marad, legfeljebb a különbségek lassú csökkenésére lehet számítani.

A szerző optimistán ír a kulturális globalizációról is, ennek kapcsán azt vallja, hogy a világ nem nyer egységes nyugati arculatot, mindazonáltal egyre nyugatibb lesz. Megállapítja, hogy nincs nem nyugati út: egy állam sem tudott ettől radikálisan eltérő modernizációs utat eredményesen bejárni, az emberek többsége pedig – véleménye szerint – inkább a nyugati jellegű modernitásra vágyik. Zakaria a fentiek mellett azt is elismeri, hogy immáron számos állam polgárai megélhetik a maguk sajátos modernitását és nem kell elvándorolniuk a jólét eléréséhez. Ez azt jelenti, hogy a világ

a kulturális változatosság új formái felé haladhat, de a nyugati ember számára egyre otthonosabb lesz. Jó példák erre a világszerte elterjedt öltözködési stílusok, árucikkek, illetve üzleti eljárások.

Azt hiszem, Fareed Zakaria művében egy meglehetősen emberbarát jövőképet vázolt fel. Számos népszerű mítoszt próbál eloszlatni, valódi gazdasági adatokra és megfigyelni vélt tendenciákra épített jóslatai pedig megfontoltnak és visszafogottnak tűnnek. Amennyiben valóban így alakulna át a világ, az sokunk számára nagyon kellemes lehetne. Látható, hogy Zakaria szemléletére jelentős hatással voltak az olyan gondolkodók, mint Manuel Castells vagy Martin Wolf. Előbbihez hasonlóan komoly szerepet tulajdonít az államoknak a fejlődő kapitalista gazdaságok sikereiben, utóbbi szerzőtől pedig azt a gondolatmenetet veszi át, mely szerint tőke és munkaerő helyett az ötletek és az energiahordozók válhatnak századunk kulcs-erőforrásává. Ezekben pedig az Egyesült Államok sem szűkülökdi.

A szerző a DE-BTK politológia-pszichológia szakos hallgatója.

INTÉZMÉNYEK ÉS VÁLTOZÓ VILÁGUNK: A *WEST EUROPEAN POLITICS*

Balogh Róbert

A Taylor and Francis Group által 1978 óta kiadott *West European Politics* immár több mint 30 éves múltra tekint vissza. Ez idő alatt annak ellenére is kontinensünk egyik legjobban használható politikatudományi folyóiratává vált, hogy a hivatalos impact factoros rangsorokban előfordul lényegesen magasabban jegyzett európai kiadvány is (British Journal of Political Science). A 93 indexált politikatudományi folyóirat között a *West European Politics* a 35., impaktfaktora 0.708. Ez más szóval azt jelenti, hogy a folyóiratban megjelenő cikkek mintegy 70%-ára hivatkoznak más jegyzett folyóiratok szerzői.

A szerkesztők között találjuk a jelenleg a firenzei European University Institute-ban dolgozó Peter Mairt, aki egy másik folyóirat, a *Party Politics* oldalain korszakalkotó tanulmányt írt a pártok ún. kartelleseése kapcsán, valamint két német orientációval rendelkező kutatót. A tanácsadó testület felvonultatja a jelenlegi európai politikatudomány legjobbjait, többek között itt találjuk Thomas Pognutke, Wolfgang C. Müller, Herbert Kitschelt, Stefano Bartolini, Martin Bull és Vernon Bogdanor nevét is (a listán magyar név is szerepel Greskovits Béla személyében).

A tavalyi jubileumi számban olvasható elemzés szerint a mindenkori szerkesztőséget elsősorban az institucionalizmus vezérelte. Ennek megfelelően a megjelent tanulmányok többsége kvalitatív módszert használó esettanulmány a politikai rendszerek változása, illetve a közpolitikai váltások intézményes kereteivel összefüggésben (Immergut-Anderson 2008). Ebből következően a folyóirat érvényességét a nevében hor-

dozott regionális korlátok mellett az intézményes kereteit fokozatosan levetkőző, s azt valami sokkal bizonytalanabb és spontánabb politikai valóságba lépő világ teheti kérdésessé. Ha végigtekintünk a 2000-es évek cikk-kínálatán, azt látjuk, hogy az intézményi fókusz változatlan maradt ugyan, a felvetett témák azonban a legkevésbé sem egy leíró „old school” irányába vezetnek.

Az évente megjelenő öt (2004 előtt négy) számból egy-kettő rendszeresen tematikus szám.

Ezek többsége egy-egy ország politikai rendszerének dilemmáit tárgyalja, az utóbbi években több alkalommal az Európai Unió került közép pontjába. Az országelemzések koránt sem a *core* országokra korlátozódnak. 2001-ben Svájc, 2005-ben Görögország és Norvégia, 2006-ban

Belgium, míg 2007-ben Olaszország kapott kiemelt figyelmet. A tematikus számok nem egysíkúak, a kiemelt államok életének számos aspektusát vetik fel.

A politikai gazdaságtan, az alkotmányos berendezkedés, a közpolitika és a pártrendszer egyaránt szerepet kapnak a 8-10 szakkikk között. A nem *special issue*-ként megnevezett számokban is szinte kivétel nélkül felfedezhető egy-egy téma dominanciája.

A leggyakrabban a pártok szerepével és stratégiáival, a szélsőjoddal, valamint a bevándorlással kapcsolatos írások tűnnek fel. A *special issue*-kban meglehetősen kevés, egyéb számaiban viszont számos recenziót közöl, a rovat külön szerkesztőt kapott. A folyóiratok „Review” rovataival kapcsolatban gyakori vád, hogy alapvetően az impaktfaktor kozmetikázását szolgálja. A *West European Politics* szerkesztői összességében óvatosan bánnak a rovat méretével és folyóiraton belüli súlyával.

Felépítéséből következően a *West European Politics* igen fontos információs bázis az *area studies*-ban, illetve az európai politikai rendszer kihívásain belül a pártok, a szélsőjoddal, illetve az Európai Unió hatásának vizsgálatában érdekelt kutatók, vagyis egy meglehetősen széles kör számára. Ez már önmagában is presztízst biztosító tényező, illetve fontos erény a XXI. század elején, a hiper-specializált szakfolyóiratok korában. A folyóiratra Magyarországon egyetlen állami felsőoktatási intézmény sem fizet elő, a számos hazai egyetemi és megyei könyvtárból elérhető EBSCO Academic Search Premier adatbázisban viszont teljes eléréssel szerepel.

A szerző a Generáció2020 Egyesület munkatársa.

Irodalom:

Immergut, Ellen M. – Anderson, Karen M., Historical Institutionalism and West European Politics, In *West European Politics* 2008/1–2.

ELMÉLET VAGY GYAKORLAT? KREATIVITÁS ÉS FÜGGETLENSÉG? VÁLASZKERESÉS AZ AGYTRÖSZTÖK ITTHONI MŰKÖDÉSÉRE

Interjú G. Fodor Gáborral

„A Századvégnél egy tudatos, középtávú koncepció keretein belül olyan kérdésekkel és problémákkal foglalkozunk, amelyek a létező politikai térben, létező politikai problémákhoz, és létező politikai szereplőkhöz kötődnek. Fontos hangsúlyozni, hogy a Századvég független intézmény és nem pártalapítvány, amelyből az következik, hogy olyan szakmai jellegű anyagokat tud készíteni, amelyek potenciálisan bármely politikai szereplő számára hasznossá válhatnak.”

G. Fodor Gábor politológus, a Századvég Politikai Elemzések Kutatási Központ kutatási igazgatója, illetve az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Politikatudományi Intézetének adjunktusa. 2003-ban Schlett István témavezetésével védte meg disszertációját politikatudományból. 2007-ben a Magyar Politikatudományi Társaság az év legjobb politikatudományi publikációjáért Schlett Istvánnal együtt Kolnai Aurél-díjban részesítette.

PH: Sokan próbálkoztak már azzal, hogy definiálják az agytröszt (think tank) fogalmát. Ön szerint lehetséges-e egy mindenki által elfogadható fogalom meghatározás, és ha igen, akkor ezt miként tenné meg annak tükrében, hogy a Századvég kutatási igazgatójaként egy ilyen intézmény élén áll?

G. F. G.: A definíciós kísérletekre a szakirodalomban számos példát találhatunk. Ám más kérdés, hogy miként is működik egy agytrösztnek nevezett intézmény valójában. Véleményem szerint a gyakorlat a fontos. A Századvégnél egy tudatos, középtávú koncepció keretein belül olyan kérdésekkel és problémákkal foglalkozunk, amelyek a létező politikai térben, létező politikai problémákhoz, és létező politikai szereplőkhöz kötődnek. Fontos hangsúlyozni, hogy a Századvég független intézmény és nem pártalapítvány, amelyből az következik, hogy olyan szakmai jellegű anyagokat tud készíteni, amelyek potenciálisan bármely politikai szereplő számára hasznossá válhatnak. Így válhat aktuális kérdéssé adott esetben a korrupció – amellyel kapcsolatban éppen kutatás folyik az intézményünkben –, a reform, illetve az állammal kapcsolatos kérdésfeltevések. Tehát szakpolitikai és szakmai munkát folytat egy ilyen típusú intézmény.

PH: Törvényszerű-e az, hogy a közvélemény akarva-akaratlanul elhelyezi az egyes kutatóintézeteket a képzeletbeli bal-jobb skálán? Hogy tud egy kutatóintézet, alapítvány ez ellen védekezni?

G. F. G.: Válaszomban két példát szeretnék illusztrációképpen felhozni! Az egyik nap felhívtak az MTI-től, hogy nyilatkozzam a miniszterelnök közjogi javaslataival kapcsolatban. Megpróbáltam kikerülni a megkeresést, ám a hölgy, aki felhívott, azt mondta, hogy mindenképpen szükséges lenne nyilatkoznom, mert politikai egyensúlyra törekszenek, s ezért a paletta mindkét oldaláról meg akarnak szólaltatni szakembereket. Nos, ezt kikértem magamnak, ugyanis a Századvég egy független intézmény. Azt el kell ismerni, hogy intézetünk határozottan konzervatív, a nemzeti értékek mellett elkötelezett, de nem pártlogika alapján működik. A másik egy mulatságosabb történet: szintén nem olyan régen felhívtak egy szervezettől, hogy vitát szeretnének rendezni az Európai Unió értelméről. Mivel Bencsik András nem fogadta el a meghívásukat, arról érdeklődtek, hogy beülnék-e a helyére, mint olyan, aki kifejt egy euroszeptikus álláspontot. Azonnal visszakérdeztem, hogy hol olvasott tőlem olyan írást vagy más megnyilatkozást, amely sorokban ilyen véleményen volnék. A válasza az volt, hogy sehol, és úgy érvelt, hogy mivel én a Századvégnél dolgozom, ez bizonyára azt jelenti, hogy euroszeptikus vagyok. Tehát működnek azok leegyszerűsítések, melyekre a kérdésben is utalás van, és szerintem ez ellen tiltakoznia kell minden jóérzésű embernek.

PH: Ahogy említette, a Századvég Alapítvány egy független intézmény. Mi alapján határozza meg kutatási igazgatóként azokat a kérdéseket, problémákat, amelyekkel foglalkozik az intézet? Milyen rendezőelv érvényesül a témaválasztáskor?

G. F. G.: A Századvég sokkal nagyobb szabadságot tud biztosítani a kutatási témákat tekintve, mint egy akadémiai intézmény, ahonnan én is bekerültem ide. Lehet, hogy ellenmondásos, amit mondok, de szerintem a Századvég által folytatott munka kevésbé átpolitizált, mint az MTA Politikai Tudományok Intézete, mely komoly öregkori betegségekkel küszködik. Ezzel szemben egy alapítvány, melynek természetesen meg kell élnie, azaz meg kell teremtenie a működéséhez elengedhetetlen forrásokat, jóval nagyobb teret tud engedni az egyéni kreativitásnak. Ez megmutatkozik abban, hogy egyrészt foglalkozhatunk tudományos kérdésekkel, melyeknek eredetileg egy akadémiai intézetben vagy egy egyetemen lenne a helye, másrészt pedig foglalkozhatunk stratégiai kérdésekkel, amikkel inkább stratégiai intézetek foglalkoznak. Fentiből következik, hogy abban a tekintetben szerencsés helyzetben vagyunk, hogy részben az én ízlésemnek és problémaérzékelésemnek megfelelően határozódnak meg a politikai elemző központ feladatai. Ebben természetesen Stumpf István és Giró-Szász András is fontos feladatot vállal és segítségemre van, hogy meghatározzuk, mi a fő csapásirány, amelyet vizsgálnunk kell; s ahogy már mondtam, nagy szabadságot élvezünk.

PH: Jelenleg több párhuzamos kutatás is folyik a Századvégben. Korábban úgy fogalmazott egy személyes beszélgetésünk alkalmával, hogy Magyarország egyik legnagyobb problémája a korrupció. Ennek szellemében indult el a nyár folyamán egy kutatás az intézményben. Hogy halad a munka ebben a kérdésben?

G. F. G.: Fel kellett tennünk a kérdést, hogy hová futhat ki ez a kutatás. Reményeink szerint első körben születik majd egy korrupciós kronológia, mely felsorolja

a legfontosabb magyarországi korrupciós ügyeket, másodsor pedig létrejön egy korrupciós tanulmány, mely jelentés- és helyzetleírásként is értékelhető lesz. Tudjuk, hogy érzékeny témáról van szó, de hangsúlyozom, nem oknyomozó riportot folytatunk. Definíciós és módszertani problémákkal küszködünk egyelőre, és világossá kell tennünk magunk számára, hogy a megvalósításnak milyen korlátai lehetnek.

PH: Valóban érzékeny témáról van szó. Ki a címzett? A politikai elit vagy a társadalom?

G. F. G.: Itt kell visszakanyarodnunk az első kérdéshez. Újra fel kell tenni azt a kérdést, hogy mi is az, hogy agytröszt. Egyfelől, nyilvánvalóan címzettek a politikai aktorok, de látva a jelenlegi viszonyokat, komoly visszacsatolást nem várhatunk. Aki szerényen közelít ehhez a kérdéshez, az látja, hogy ezek az anyagok a jelen politikai erőterben komoly eredményt nem váltanak ki. Pontosan emiatt azt kell mondanom, hogy fontosabb célközönségnek minősül a társadalom, a nyilvánosság.

PH: Egyéb terv a jövőre nézve?

G. F. G.: Dolgozunk a kollégákkal a rendszerváltás húsz évének mérlegén, ami egy rövidtávú projekt, s úgy tervezzük, hogy már tavasszal előállunk vele. Célunk, hogy agytröszt intézményként mi is mérleget vonjunk a húsz év történései felett, és téziseket fogalmazzunk meg azzal kapcsolatban, hogy valóra vált-e a rendszerváltók álma.

PH: Úgy tudom, hogy Önnek nagyon fontos – a sportban használatos divatos kifejezéssel élve – az utánpótlás kérdése. Mennyire tud kiemelni hallgatókat a Századvég az egyetem falai közül?

G. F. G.: Két pozíciót kell szétválasztanunk egymástól. A fő munkahelyem az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Politikatudományi Intézete, ahol magukkal a hallgatókkal foglalkozom egyetemi kereteken belül, a Századvég pedig egy agytröszt intézmény, amely félig piaci szereplő, de közéleti-politikai térben mozog. Természetesen a riválisaihoz hasonlóan lehetőséget tud kínálni a hallgatóknak gyakorlati és ösztöndíjprogramokkal, de határozottan világossá kell tenni, hogy egészen más működési módot jelent, mint az egyetemi padsor. Ez nem az egyetem folytatása más eszközökkel, hanem egy másik világ, más elvárásokkal, más tempóval, más problémaérzékeléssel. Nagyon jó dolog a politikatudományi véna, szükség van rá – meggyőződésem szerint –, továbbá szükség van egy fogalomkészletre, problémalátásra. Tehát azt akarom ezzel mondani, hogy más típusú képességeket is megkíván egy ilyen intézmény, és önmagában nem elegendő egy kiváló egyetemi diploma.

Az interjút Bándi Tamás, az ELTE ÁJK politológia szakos hallgatója készítette.

THE HERITAGE FOUNDATION

Papp Dénes

A Heritage Foundation az elmúlt bő három évtized során az amerikai politika egyik legbefolyásosabb szereplőjévé vált. A szervezet 1973-as megalakulását követően rövid idő alatt képes volt stabil profilt kialakítani, s helyét megtalálva szélesebb fejlődésnek indult.

Ebben a folyamatban kulcsszerepet töltött és tölt be elnöke, a rendkívül ügyes adománygyűjtő és szervező Edwin Feulner, aki annak idején egy maroknyi lelkes emberrel indította el kezdeményezését, ma pedig egy több mint 200 alkalmazottat számláló think tank vezetője. A fejlődést jól szemlélteti, hogy az alapítvány anyagi alapjait Feulner ráhatására az alapító tag és sörmágnás Joseph Coors fektette le, napjainkban viszont több százezer magánember, valamint nagyvállalatok, illetőleg neves politikai alapítványok támogatására is számíthatnak.

Feulner vezetése alatt az aktuálpolitikai elemzések és a konkrét, gyakorlatorientált javaslatokkal bíró tanulmányok hatására hamar nagy figyelem fordult a szervezet felé. Az elveik kifejtése és az elméleti jelentőséggel bíró tartalmak mellett határozott állásfoglalások is megjelentek az alapítvány gondozásában, ami az újdonság erejével hatottak. Azóta is mintegy napi rendszerességgel jelennek meg aktuális problémák, viták kapcsán jelentéseik és publicisztikáik, melyek számos republikánus képviselő és szenátor asztalára jutnak el. Ezekben az összetett kérdéseket olyan módon egyszerűsítik le, hogy azt rövid idő alatt át lehessen látni – a Heritage Foundation álláspontja, megoldási javaslata pedig jellemzően világos és határozott. Pontosan ezek miatt volt a think tank három évtizede különleges: sajátos hangvétele és lobbicsoportokat megszégyenítő elszántsága ugyanis élesen elválasztotta más korabeli szervezetektől, melyek igyekeztek valamiféle objektivitást fenntartani vagy legalábbis kerülni a nyílt állásfoglalást egy-egy politikai döntés mellett.

Kiadványaikban sajátos módon keveredik a komoly hangvételű, megalapozott érvelés azzal a típusú hangzatos, élcélődő retorikával, amellyel a *Fox News* műsoraiban vagy a *National Review* cikkeiben találkozhatunk. Teljesen hétköznapi, hogy egy, az atomenergia fényes jövőjéről szóló kiadványban Obama „hollywoodi barátait” és a „balos hippiket” becsmérelje a szerző. Mindemellert léteznek komolyabb, sokkal hivatalosabb nyelvezetű publikációik is. Bár arányuk meglehetősen kicsi, hatásuk azonban jelentős: például a Reagan elnök megválasztása után közzétett *Mandate for Leadership* az új kormány számára olyan átfogó és részletes javaslattömeget kínált, amely részletei éveken át fel-felbukkantak a kabinet döntéseiben. Valahol itt találhatóak azon hagyomány gyökerei, mely szerint a republikánus politikusok igen szorosan együttműködnek az alapítvánnyal.

A szervezet szinte rendíthetetlenül kiállt és áll ki még ma is Reagan, valamint George W. Bush elnökök politikai döntései mellett (idősebb Bush megítélése árnyaltabb). Pél-

dának okáért: 1982-ben valószínűleg az ő biztatásukra tartott ki Reagan a „gonosz birodalom” kifejezés mellett, ugyanis az alapítvány a nagy vihart kavart beszéd után támogató nyilatkozatai mellett egy vaskos tanulmányt is közzétett a szovjet bűnökről, „gonosztettekről”. Különösen sokat foglalkoztak az olyan kulcsfontosságú doktrínák, stratégiák népszerűsítésével, mint az 1980-as években meghatározó szerepű SDI („csillagháborús terv”) vagy a szeptember 11-ei eseményeket követő terror elleni háború. Mindemellett véleményt fogalmaznak meg minden Amerika számára releváns földrajzi és politikai területről, Tajvan elismerésének kérdéséről a minimálbér emelése körüli vitáig.

Nem csak a külpolitikára összpontosítanak tehát: legalább olyan fontosak a gazdaságpolitikával és a mindennapi élettel kapcsolatos állásfoglalásaik, kutatásaik is. A Heritage Foundation szakértői által adott gazdasági tanácsokat alapvetően neoliberais vagy neokonzervatív megnevezéssel szokás illetni. Kiállásuk a szabadpiaci elvek és a dereguláció mellett egyértelmű, továbbá pártolják a nagyobb mértékű állampolgári felelősségvállalást és a kisebb államot. Magyarországon feltehetőleg arról a rangsorról ismerik őket a legtöbben, amelyet a hasonló irányultságú Wall Street Journal szakértői segítségével állítanak össze a világ országainak gazdasági szabadságáról. Ebben nem meglepő módon meglehetősen kritikusan nyilatkoznak az állami szerepvállalásról és minden, a teljesen szabad áru- és tőkeáramlást gátló tényezőről. A rangsorra és más, ahhoz hasonló elemzésekre is jellemző a tömörség és az egyértelmű véleménynyilvánítás. Nem törekednek arra, hogy teljes körű tájékoztatást és megtámadhatatlan tényeket tárjanak a nagyközönség elé, inkább az a céljuk, hogy könnyen feldolgozható információk és állásfoglalások sokaságát prezentálják.

Erkölcsei kérdésekben is inkább a hagyományos republikánus szavazókhöz hasonlóak: ellenzik az abortuszhoz való jogot, az azonos neműek házasságát, az oktatási rendszerben alkalmazott pozitív diszkriminációt, s hangsúlyozzák a vallásosság, illetőleg a hitalapú kezdeményezések nélkülözhetetlenségét. Nem kérdéses számukra, hogy a „hagyományos értékeknek” komoly szerepet kell játszaniuk az amerikaiak életében.

A Heritage Foundation megítélése a fentiek fényében talán egyáltalán nem meglepő módon vegyes. A stabil republikánus szavazók, a „hagyományos értékeket vallók” általában meglehetősen pozitív értékelésben részesítik, míg a Demokrata Párt szimpatizánsai és az amerikai értelemben vett liberálisok inkább rosszallóan tekintenek rá. Elég csak megfigyelni, milyen hiteles forrásként támaszkodik az alapítvány közleményeire a markánsan jobboldali média (pl. Fox News, The USA Today), s mennyire szkeptikusan közelíti meg azokat a másik oldal (pl. MSNBC, The Washington Post). Véleményem szerint ez jelentős részben annak is köszönhető, hogy a szervezet gyakran egészen magabiztosan, minden rugalmasságot nélkülözve áll ki bizonyos döntések és javaslatok mellett, ezek pedig az elmúlt évtizedekben igen közel álltak a Republikánus Párt vezető politikusai által képviselt irányvonalhoz.

A párt és az alapítvány összefonódása egyértelmű: az elvi egyezéseken túl érthető módon rengeteg párttag található a támogatók és a tagok között is. Médiakapcsolatoknak sincsenek híján: a kuratórium tagja Steve Forbes (a *Forbes* magazin kiadója és

főszerkesztője, aki 1996-ban indult a Republikánus Párt elnöki jelöléséért) és több konzervatív irányultságú helyi lap főszerkesztője, tulajdonosa is. Kevésbé közvetlen kapcsolatok is léteznek: példának okáért a neokonzervatív *National Review* lényegében minden számában foglalkozik az alapítvánnyal, annak állásfoglalásait pedig hiteles és súlyos forráshoz illően találja. Ami a televíziót illeti, a *Fox News* kamerái mindig készen állnak, ha a szervezet egy szakértője ki szeretné fejteni véleményét valamely aktuálpolitikai esemény kapcsán.

A jobboldali médiával való sikeres együttműködés lehetővé teszi, hogy kijelentéseik igen széles tömegekhez juthassanak el. Ebben a folyamatban pedig segítségül hívják az internet adta lehetőségeket is. Erről a több száz YouTube-üzeneten és a népszerű közösségi portálokon, ismeretségi hálózati oldalakon való megjelenésen túl az is árulkodik, hogy az internet és a technológia fejlődését fontos ügyként kezelik, rendszeresen jelentetve meg jelentéseket és rövid elemzéseket. A MyHeritage.org címen szimpatizánsaik és tagjaik szorosabb kapcsolatának elősegítése érdekében kísérletet tettek egy saját közösségi portál létrehozására is, ami nem precedens nélküli: az internet gyerekkorában az egyik legbefolyásosabb politikai oldallá vált konzervatív portál, a Townhall.com is az alapítvány kezdeményezésére jött létre (még ha azóta gazdát is cserélt).

A konzervatív nézőpont propagálására tehát számos eszközt igyekeznek megragadni. Mégis kérdéses, mennyire lesznek képesek megszólítani a más politikai nézőpontot magukénak vallókat, retorikájuk és gyakran ellentmondást nem tűrő, egyértelmű kijelentéseik ugyanis inkább a már meglévő és stabil bázisukhoz szólnak. Szerencsésükre mindez mégsem jelent komoly problémát: egyes céltudatos lobbicsoportokhoz hasonlóan elsősorban azokat igyekeznek meggyőzni és támogatni, akik eleve az övékéhez hasonló álláspontot képviselnek. A képviselők, szenátorok, kormánytagok megnyerése pedig mindig is kiemelt fontosságú volt, így feltehetőleg nem véletlen, hogy időnként személyzetük tagjai és közvetlen tanácsadói között is fellelhetőek a szervezet beosztottjai, szakértői.

A Heritage Foundationre jellemző gondolkodásmódot kutató politológusok számára érdekes forrás lehet a 2001-ben a konzervatív Hoover Intézet gondozásába került szaklap, a *Policy Review* is. Ebben ismert és legalább a republikánus oldalon népszerű szerzők (Bob Dole, Peter Berkowitz) cikkei mellett meglehetősen vitatott megítélésű politikusok (George Allen) és médiaszemélyiségek (Tucker Carlson) írásait is olvashatjuk – mind szigorúan elvi, mind pedig egészen hétköznapi kérdésekben. Az alapítvány honlapjáról is elérhető cikkek és jelentések ugyancsak minden érdeklődő számára betekintést engednek abba a szemléletbe, mely az elmúlt nyolc év során oly jelentős mértékben meghatározta az amerikai kormányzást.

Bár a szervezet jelentősége Obama elnöksége alatt minden bizonnyal csökkenni fog, továbbra is fontos tényező marad az amerikai politikában. Az ellenzék elkövetkezendő útkeresése során jó eséllyel nem mond majd le a hagyományos értékekre épülő politizálásról, abban pedig minden amerikai think tank közül a Heritage Foundation a legilletékesebb.

A szerző a DE BTK politológia-pszichológia szakos hallgatója.

FiPoli '08

Kárpát-medencei
Fiatal Politológusok Konferenciája

MŰHELY / FiPoli '08

TÁRSADALOM & POLITIKA KÖZÉP-EURÓPÁBAN

Debrecen–Nagyvárad, 2008. november 20–22.

Kárpát-medencei Fiatal Politológusok Konferenciája (FiPoli)

2008 tavaszán merült fel elsőként az ötlet, hogy a Debreceni Egyetem politológus hallgatói, túllépve az egyetemi és a városi kereteken, valamivel nagyobb fába vágják a fejszéküket. Nem is adódhatott volna erre jobb lehetőség, mint a FiPoli. Az időpont még kellően távol volt ahhoz, hogy kapkodni kezdjünk, viszont vesziesen közel ahhoz, hogy azt mondhassuk: rendben, majd később visszatérünk rá. Nem utolsósorban ezzel ki lehetett iktatni a Budapest tényezőt, nevezetesen, hogy minden a fővárosban történik, ami kicsit is kapcsolatos a politikával, politológiával (üdítő kivételt jelentett ez alól a Pécssett megrendezett POLI2008), hiszen a FiPoli-nak hagyományosan vidéki helyszínek adnak otthont.

A szavakat tettek követték és rövid egyeztetés után, nyáron hivatalossá vált, hogy Miskolc és Szeged után, 2008-ban Debrecen adhat otthont a rendezvénynek. A téma-választást elsősorban az indokolta, hogy így, tematikusan és több szempontból megközelítve ritkán kerülnek elő a térség kérdései. Ezen kívül szerepet játszott a debreceni Politikatudományi Tanszék hosszú évekre visszanyúló jó kapcsolata a nagyváradi hallgatókkal, hiszen több határon túli előadó meghívása szerepelt a terveink között, ekkor azonban még szó sem volt komolyabb együttműködésről.

A Partiumi Keresztény Egyetem bevonása szeptember elején merült fel, ami magával hozta a konferencia három napossá bővítését. Ez jelentősen megnövelte az előttünk álló feladatokat, de bizonyára mindenki emlékszik még a mottóra: Merjünk nagyot álmodni!...

Mertünk. November 20-án, csütörtökön két busz indult útnak a debreceni vasútállomástól Nagyvárad felé. Kora délután a városháza dísztermében Bíró Rozália alpolgármester köszöntötte a megjelenteket. Lia Pop, a Nagyvárad Egyetem tanszékvezetője vállalta, hogy személyesen jár közben azért, hogy a román politológia fontosabb szereplői részvételükkel megtiszteljék az eseményt.

Ez olyan jól sikerült, hogy a felkért előadókon túl nyolc oktató érkezett az ország különböző egyetemeiről. Lia Pop előadásában az átalakuló román választási és pártrendszer sajátosságait vizsgálta, különös tekintettel arra, milyen változásokat hozhat a politikai rendszerben az új választási szisztéma bevezetése. Érdekes kérdés, hogy lezártnak tekinthető-e a parlamentarizmust, illetve a félelnöki rendszert támogató erők küzdelme.

Szóba került továbbá a román politikai kultúra milyensége és változása a rendszer-váltás óta eltelt csaknem két évtizedben. Az előadásnak különös aktualitást adott,

hogy egy hét volt hátra a romániai választásokig, ahol Lia Pop jelöltként indult. Ezután egy újabb előadás, majd rövid vita következett a hallgatóság bevonásával. A programon senki nem vezett el a bábeli zűrzavarban, mivel az román nyelven zajlott angol vetítéssel és magyar szinkrontolmácsolással. A városnézés után az erdélyi magyar belpolitika került terítékre, ezúttal

már más helyszínen, a Partiumi Keresztény Egyetem dísztermében. A meghívottak Szász-Alpár Zoltán, Székely István és Tonk Márton voltak, a moderátori szerepet pedig Bognár Zoltán töltötte be. Egyáltalán nem meglepő módon a középpontban az RMDSZ állt. Eltérő álláspontokat hallhattunk arról, hogy van-e esély a nemzeti liberális–RMDSZ kormánykoalíció fenntartására (azóta tudjuk, hogy ez nem valósult meg).

A választásoktól elvonatkoztatva sem lényegtelen kérdés, hogy erősítette vagy gyengítette a magyar közösség politikai reprezentációját az RMDSZ monopol képviseleti státusának megszűnése.

A közös vacsorát egy rendhagyó produkció követte. Felméri Péter stand up comedy-jében tekintettel volt a közönség összetételére, így nem hiányzott belőle politika sem. Új aspektus-

ból ismerhettük meg a kolozsvári alvilágot és a román–magyar „diplomáciát” is. A hazaút során nyert egy óra meggyőzte a résztvevőket, hogy nincs még késő a napot könnyedebb légkörben folytatni, immár Debrecen belvárosában.

Mindenképpen komoly elismerésnek tartjuk, hogy a Debreceni Egyetem mellett a Hajdú-Bihar Megyei Közgyűlés is érdemesnek tartotta a FiPoli-t arra, hogy részesevé, egyik házigazdájává váljon a rendezvénynek. Ennek megfelelően a megyeháza impozáns Árpád termében kerülhetett sor a délelőtti szekcióra. Az eseményt Szólláth Tibor, a Megyei Közgyűlés alelnöke nyitotta meg, amelyen az egyetem vezetése is képviseltette magát. A Politológiai Párbeszéd Társasága részéről Holdonner Róbert László alelnök, a Politológus Hallgatók Országos Egyesülete képviselőjében pedig Andorka Miklós elnökhelyettes köszöntötte a vendégeket.

A beszélgetés címe: a kisebbségi magyar közösségek és a többségi államhatalom viszonya a Kárpát-medencében, moderátora pedig Szabó Tibor, a DE BTK Politikatudományi Tanszékének vezetője volt. Legnagyobb aktualitással a szlovák–magyar viszony,

vélte vagy valós sérelmek miatt bekövetkezett megromlása bírt. Románia EU-csatlakozása sokakban tovább erősítette azt a félelmet, hogy a nemzeti kisebbségek ügye egyre kisebb relevanciával bír az európai ügyek rangsorában. Mindenesetre megállapítható, hogy a kisebbségi magyar közösségek új identitásformáló körülményekkel

kénytelenek szembesülni. Kétségtelen, hogy a téma szakértőit sikerült meghívni – Öllös Lászlót, a felvidéki Fórum Intézet vezetőjét, Toró T. Tibort, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács alelnökét, Tóth Mihály kárpátaljai jogászt, valamint Hegedűs Dánielt, az ELTE TÁTK oktatóját –, mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy a hallgatóság és a sajtó is ekkor mutatta a legélénkebb érdeklődést. A hozzászólások sorának csupán az idő szűkössége szabott határt, de aki úgy érezte, hogy még maradt számára megválaszolatlan kérdés, csatlakozhatott az előadókhoz és ebéd közben választ kaphatott.

Az európai és közép-európai identitás problémáival folytatódott a konferencia, immár az egyetem falain belül. A témát a PPKE és a DE oktatói kísérelték meg körüljárni. Balázs Zoltán és Horkay Hörcher Ferenc elsősorban az átalakuló Európára, illetve az ezáltal generálódó új jelenségekre koncentrált. Murányi István legújabb szociológiai kutatásai eredményeit felhasználva, az egyetemisták szemszögéből vizsgálta a kérdést, míg Szabó Tibor sokat merített a dél-amerikai tanulmányútja során szerzett friss tapasztalataiból is.

A következő szekció „családiasra” sikerült, hiszen „csak” két előadó volt, Hamburger Judit és férje, Szilágyi Imre, akik mindketten a Magyar Külügyi Intézet munkatársai. A téma a visegrádi együttműködés múltja, jelene és jövője volt. Kiderült, hogy az elsöre kissé furcsának ható analógiák a balkáni államokkal nem is olyan légből kapottak. Ezen kívül érdekes szempontok merültek fel azzal kapcsolatban, hogy a visegrádi négyek versenytársai, ellenfelei, vagy inkább sorstársai egymásnak.

Ezek után tartotta közgyűlését a Politológus Hallgatók Országos Egyesülete, ahol az elnökség tagjai beszámoltak az elmúlt hónapok eseményeiről, valamint a soron következő feladatokról. A tagok elfogadták az év pénzügyi beszámolóját, majd megszavazták a következő költségvetést. A nap szakmai részének zárásaként Birkás Antal

beszélgetett Boross Péter egykori miniszterelnökkel, aki egy rendhagyó történelemórát tartott Közép-Európa elmúlt húsz évéről. Érthető okokból itt a kilencvenes évek elején szerzett tapasztalatai domináltak. A jelenkori belpolitikáról és politikai kultúráról lesújtó képet festett, mind az előadásban, mind az azt megelőző szűkebb körű beszélgetésen hangot adott csatlódságának. (Azóta ezt tettekben is

megnyilvánult, hiszen január közepén lemondott parlamenti mandátumáról.) Nem akarta azonban, hogy ez a hangulat jellemezze az este további részét, így sokkal vidámabb hangnemben mondott pohárköszöntőt és nyitotta meg az állófogadást.

A nap zárásaként az Aquaticum Mediterrán Élményfürdő kizárólag a konferencia résztvevői számára állt rendelkezésre, éjfélig biztosítva ezzel az önfelédtkikapcsolódást.

A szombati napon már a hallgatóké illetve a fiatal kutatóké volt a főszerep, akik a Debreceni Akadémiai Bizottság székházában kétszer három szekcióban mutathatták be kutatási eredményeiket. Sok debreceni hallgató használta ki a hazai pálya előnyét, rajtuk kívül a Corvinusról érkezett a legtöbb pályázat, nagy örömünkre nem csak politológus hallgatók részéről.

A napot és egyben a konferenciát lezáró plenáris beszélgetésen a nemzetpolitika aktualitásai kerültek sorra. A meghívottak Szabó Tibor, a Határon Túli Magyarok Hivatalának korábbi elnöke, Takács Viktória Ágnes a Miniszterelnöki Hivatal szakmai tanácsadója, Bakk Miklós, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem tanszékvezetője voltak, valamint Öllös László, aki már a második napot töltötte a FiPoli vendégként. Az előadók Nagy Vilmos Márton moderálása mellett többek között olyan kérdésekre kerestek választ, hogy hová tűnt a kilencvenes évek Európájának érzékenysége a magyar kisebbség ügyek iránt, illetve van-e lehetőség egy új nemzetpolitikai paradigma kidolgozására. Mennyiben igaz az a feltevés, hogy Magyarország az európai uniós csatlakozás ellenére is egy társadalomlélektani szempontból csalódott és gazda-

ságilag kilátástalan ország képét mutatja, miközben folyamatosan új kihívásokkal kénytelen szembenézni? Szóba került továbbá a szlovák részről azóta is napirenden tartott Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma.

Bízunk benne, hogy mindenki értékes gondolatokkal és élményekkel töltözve távozott Debrecenből és megerősítést nyert abban, hogy érdemes részt vennie az ilyen, és ehhez hasonló rendezvényeken. A legnagyobb elismerést talán néhány olyan momentum jelentette, amelyek a nagyközönség előtt nem is ismertek. Kevesen tudják, hogy Tóth Mihály Kijevből utazott a Hajdúságba, vagy azt, hogy Bakk Miklós inkább késő éjszaka érkezett, minthogy lemondja a részvételt.

Talán nem szerencsés, ha egy ilyen beszámolót a rendezvény főszervezője készít el, hiszen a szubjektumot sosem lehet teljes mértékben kiiktatni, mindazonáltal remélem, hogy aki eljött, pozitív képet formált magában, aki nem, az pedig kedvet kapott hozzá, hogy 2009 novemberében részese legyen a kárpát-medencei fiatal politológusok következő konferenciájának.

(Írta Ugyan Gábor, a FiPoli'08 főszervezője)

ELNÖKI KERINGŐ – INTERJÚ A PHE ELNÖKSÉGI TAGJAIVAL

Interjú Andorka Miklóssal

Andorka Miklós a Pannon Egyetem hallgatója. 2008 óta a PHE elnökhelyettese, pályázati ügyekért felelős elnökségi tagja.

PH: Messziről indulva: mesélj magadról, hogyan kerültél kapcsolatba a PHE-vel?

A. M.: 2004-ben nyertem felvételt az akkori Veszprémi Egyetemre, angol–nemzetközi tanulmányok szakra. Egy év után úgy éreztem, hogy a nemzetközi tanulmányok az a szak, amelyben jobban el kívánok merülni, ezért abban az évben „be is fejeztem” az angol szakos pályafutásomat. 2006-ban megválasztottak a szakomon HÖK-képviselőnek, ebben a tisztségben egy évig tevékenykedtem, majd 2007 tavaszától egy évig a Bölcsészettudományi Kar Hallgatói Önkormányzatának elnöke voltam. A BTK HÖK elnöki megbízatásom lejárta után elfogadtam a Kar vezetése által felkínált lehetőséget, és 2008 májusa óta kommunikációs referensként tevékenykedem az azóta már névváltoztatáson átesett Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karon. 2007 őszén Piltmann Ákos szaktársammal felvettük a kapcsolatot a Politológus Hallgatók Országos Egyesületével, és valójában a mi belépésünkkel került fel Veszprém és a Pannon Egyetem a PHE térképére. A nemzetközi tanulmányok

szak mellett az azóta indult társadalmi tanulmányok alapszak is bekapcsolódott a veszprémi PHE életébe, és a 2009 szeptemberében induló politológia alapszakkal kiegészülve biztos vagyok benne, hogy egy – létszámában és aktivitásában is – dinamikus fejlődő Helyi Alapszervezet jön létre Veszprémben.

PH: A PHE 2008. áprilisi közgyűlésén megválasztottak az elnökség tagjának. Első reakciók?

A. M.: Rendkívül meglepett a dolog, hiszen nem sokkal a közgyűlés előtt keresett meg Gulyás Tibi, hogy jelölne elnökségi tagnak, és örülne, ha belevágnék. Hogy őszinte legyek, nem nagyon kellett győzködni, hiszen akkor Veszprém még csak fél éve volt tagja a PHE-nek, és úgy véltem, ennél jobb alkalom nem kell ahhoz, hogy a Pannon Egyetemet ténylegesen is a rendszer részévé tegyük. Megválasztásom előtt két héttel köszöntem le a kari HÖK-elnöki pozícióról, úgy éreztem, nincs is jobb lehetőség a hirtelen rám szakadt rengeteg szabadidőt kihasználni, mint egy országos szakmai szervezet keretei között.

PH: Az elnökségen belül az elnökhelyettes, pályázati ügyekért felelős elnökségi tag tisztséget kaptad meg. Pontosan milyen feladatokat látsz el? A pályázatok jelentik a legfontosabb forrásokat?

A. M.: Elnökhelyettesként a feladatom az elnök akadályoztatása esetén az Egyesület vezetésének és az elnök feladatainak ellátása. Eddig ez nem volt jellemző, hiszen Gulyás Tibor személyében az Egyesületünknek rendkívül aktív elnöke van, akit az eddigi teljesítménye alapján nehéz is lenne helyettesíteni. Pályázati ügyekért felelős elnökségi tagként hozzám tartozik minden pályázati lehetőség, a felkutatástól a megíráson keresztül a megvalósításig. Be kell látnunk, az eltelt egy évben sajnos ez neurálgikus pontnak bizonyult. Az elmúlt év ráment arra, hogy kibogozzuk a PHE hivatalos iratainak, jogosultságainak és eddigi képviselőinek „gordiuszi csomóját”, ami miatt gyakorlatilag lehetetlen volt eredményes pályázati tevékenységet folytatnunk. Jelenleg folyik az Egyesület közhasznúvá nyilvánítása, s a folyamat lezárultával a jelenleginél hatványozottan több pályázati lehetőség nyílik meg előttünk. Ugyanakkor szerencsésnek is mondhatjuk magunkat, hiszen eddig minden rendezvényünk megvalósult országos „nagy pályázat” elnyerése nélkül is, ám ez nem azt jelenti, hogy a jövőben ne kellene törekednünk arra, hogy minél több pályázati forrást hozzunk be a PHE életébe. Annak mindenképp örülnék, ha egy év múlva, a mandátumunk lejártá után a bennünket követő elnökség már egy bejáratott rendszert vehetne át.

PH: Apropó pályázat. Hogy áll a Disputa?

A. M.: A Disputa 2009 vitavetélkedőt mindenképp megvalósítjuk, bár jelen pillanatban úgy tűnik, nem olyan keretek között, ahogy azt először terveztük. A Disputa megvalósítására beadott EU-s pályázatunk rajtunk kívülálló és előre nem látható okok miatt nem nyert. Ettől függetlenül a vetélkedőt megszervezzük. Az időpont és a helyszín jelenleg a legnagyobb kérdés, hiszen alkalmazkodnunk kell olyan bejáratott, és nagy sikerű rendezvényeinkhez, mint a POLI Konferencia, a Nyári Egyetem és Tábor, a Brüsszeli tanulmányút vagy a FiPoli. Azt mindenképp látnunk kell, hogy egy alig 3 éves egyesület tekintetében a már eddig is megvalósult események rend-

kívül példamutatóak. Meglátásom szerint lassan a szervezet teljesítőképességének határához érünk, ahol el kell majd dönteni, hogy a mennyiség vagy a minőség a fontosabb. Eddig – úgy érzem – minden PHE-s rendezvény maximálisan megfelelt az amúgy sem alacsony elvárásoknak, és természetesen ezért a jövőben is megteszünk mindent!

PH: Nemzetközi tanulmányok szakos hallgatóként jó példája vagy az egyesület nyitottságának. Tudod kamatoztatni ezt a tudásod az elnökségi teendőid során?

A. M.: A PHE mára valóban a „fiatal társadalomtudósok közössége” lett. Véleményem szerint ez mindenképpen szerencsés folyamat, hiszen így mind több – a téma iránt érdeklődő – hallgatót tudunk elérni országszerte. Az elnökségen belül, valóban én vagyok a példája ennek a nyitásnak, ám nem hiszem, hogy emiatt én bármivel is több vagy kevesebb lennék a többiekhez képest. Ha van valami, amit tudok kamatoztatni az elnökségi munkám során, akkor az a Hallgatói Önkormányzat vezetésében szerzett tapasztalatom. Sokszor beszélünk már erről Gulyás Tibivel, hogy valószínűleg ez az oka annak, hogy kettőnk közül általában én vagyok a gyakorlatias, ő pedig az elméleti ember, de ez szerintem így van jól. Én néha visszarántom a földre, ő pedig sokszor kapacitál, hogy engedjem kicsit szabadjára a szakmai képzelőerőm. A már említett gyakorlatiasságom és a maximalizmusom miatt is egyre inkább úgy tűnik, hogy az elnökségen belül én vagyok az örök elégedetlen ember. Ezek az elégedetlenkedések természetesen sohasem túl komolyak, már csak azért sem, hiszen jelen pillanatban az egyesületet történetének egyik, ha nem a legjobban működő elnöksége vezeti.

PH: Milyen célokat látsz az Egyesület számára elérhetőnek?

A. M.: A jelenlegi viszonyok azt mutatják, hogy a PHE-nek a jövőre nézve egy körülbelül 150 fős stabil tagsággal érdemes számolnia. Természetesen annak csak örülünk, ha ez a szám növekszik, ám abban az esetben még nagyobb feladat hárul az ügyvivőkre és az Ügyvivő Testületre, hiszen minél nagyobb egy tagság, annál nehezebb összetartani és mozgósítani a tagokat. A jövőre nézve, természetesen fontos a minél több és jobb szakmai program létrehozása, vagy az új tagok bevonása, de részemről sokkal inkább elérendő célnak tartom, hogy a Politológus Hallgatók Országos Egyesülete kilépjen az országos ismertség színterére! Ez több okból is fontos: egyrészt, ha egy konferenciánknak nagyobb sajtóvisszhangja van, a következő alkalommal a résztvevők száma is növekszik, másrészt egy nagyobb médianyilvánosság előtt zajló rendezvényünk támogatására könnyebb támogatókat, szponzorokat találni, nem is beszélve az Egyesület hírnevéről! Erre kiváló alkalom lehet az idei POLI Konferencia, hiszen a feldolgozandó téma, a meghívandó előadók, és az EP-választás kampányidőszaka mind-mind egymást erősítve tehetik lehetővé, hogy akár nagy, országos médiumoknak is érdekes legyen a rendezvény. Ebben a kérdésben a szervezőkre nagy felelősség hárul, de ismerve őket, meg fogják oldani ezt is, mint sok minden mást. Ha ez vagy ennek egy része megvalósul a mandátumunk végéig, én a magam részéről elégedett leszek.

Vörös Zoltán a Pécsi Tudományegyetem politológia szakos hallgatója. 2008 óta a PHE titkára.

PH: Meséj magadról pár szóban! Az Egyesülettel hogyan kerültél kapcsolatba?

V. Z.: Politológiai tanulmányaimat 2005-ben kezdem meg a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, elsődlegesen a kül- és biztonságpolitika, valamint a politikai rendszerek iránt érdeklődök. A kurzusok mellett más kihívásokat is keresem, így találtam rá – a PHE-nek köszönhetően – a jelenleg is munkahelyemül szolgáló IDResearch Kft.-re, ahol egy fiatal, szintén politológiát végzett csapatba kerültem.

Az Egyesülettel először a miskolci elnökségválasztó közgyűlés előtt találkoztam, ekkor léptem be a PHE-be, és hamarosan az – ebben az időszakban döcögősen működő – Ügyvivő Testület póttagja lettem.

PH: A PHE 2008. áprilisi közgyűlésén megválasztottak az elnökség tagjának. Meglepett?

V. Z.: Az Egyesületen belül viszonylag magas a pécsiek aránya, a pécsi közgyűlésen ez hatványozottan igaz volt, így jelölésem után nem volt izgulnivalóm. A jelölést ugyanakkor nem fogadtam volna el, ha nem láttam volna benne kihívást és megoldandó feladatokat. Az új elnökség – véleményem szerint – igen aktívan állt neki a kihívásoknak, és igyekszik megszilárdítani azokat a kereteket, amelyek között a PHE még hosszú ideig működhet, és a megválasztott vezetők mind élni kívánnak a beléjük vetett bizalommal.

PH: Az Elnökségen belül a titkári elnökségi tisztséget kaptad meg, ez milyen feladatokkal jár?

V. Z.: Az elnökségen belül én felelek a kommunikációért, az iratokért és a tagsági ügyekért. Az üléseken én vezetem a jegyzőkönyvet, én küldöm ki az e-maileket, frissítem a honlapot és kézben tartom a tagsági ügyeket.

PH: Kommunikáció? Milyen kommunikációs csatornákra gondolsz?

V. Z.: Az Egyesület egyik legfontosabb alapja a kommunikáció. Gondolok itt mind a belső, mind a külső kommunikációra. A belső kommunikáció, azaz a tagok és érdeklődők informálása kapcsán elsősorban az eddig is igénybevett, ám most nagyobb intenzitással használt csatornákra, azaz a honlapra és a levelezőlistára támaszkodunk. A www.phe.hu-n igyekszünk meghirdetni minden helyi programot, minden olyan lehetőséget, mely a tagság érdeklődését felkeltheti. Az Egyesület tervei között szerepel egy olyan adatbázis létrehozása is, melynek segítségével a helyi rendezvények helyszínén kedvezményes szállást tudnánk nyújtani az érdeklődő tagoknak. A honlapon más változások is történtek: az áprilisi közgyűlés óta megtartott elnökségi ülések jegy-

zőkönyve mind megtalálható és letölthető, így világosan nyomon követhető az Egyesület élete a közgyűlések közötti időszakban is. A külső kommunikáció ugyanakkor lényegesen összetettebb feladat, amely elsősorban az általunk szervezett programokhoz és azok meghirdetéséhez kapcsolható.

PH: Ezek szerint elég sok tennivalód akad. És – mint tudom – vőlegényként is meg kell állnod a helyed. Milyen hatással van a magánszférádra ez a sok feladat?

V. Z.: Hat éve vagyok együtt a menyasszonyommal, aki szintén Pécssett tanul francia–német szakon, így a közös időtöltések megszervezése nem okoz annyi problémát. Szerencsémre mind az egyesületi, mind a munkahelyi feladataimban támogat, így a zsúfoltabb napok sem okoznak gondot.

PH: Hogyan látod, jó úton halad az Egyesület?

V. Z.: Véleményem szerint az Egyesület megfelelő úton halad, a rendezvényeink már jól bejáratottak, és nemcsak a hallgatók, hanem az előadók részéről sem telhet el tavasz POLI, ősz FiPoli nélkül – ami igen nagy szó. A PHE jövője csak rajtunk, a fiatal társadalomtudósok munkáján és aktivitásán múlik. Mondhatnánk, hogy az alapok állnak és már a falakat is felhúztuk, de a 2008-as évihez hasonló, tartalmas és színvonalas programok megszervezése továbbra is áldozatos szerepvállalást és nem kevés munkát kíván majd.

Interjú Nyerges Ádámmal

Nyerges Ádám a Szegedi Tudományegyetem politológia szakos hallgatója, 2007 óta a Szegedi Politológus Hallgatók Egyesületének (SZTEP) elnöke. 2008-tól a PHE szakmai ügyekért felelős elnökségi tagja, a POLITIKA.hu felelős szerkesztője.

PH: A tisztségeid alapján ideális tagja vagy a PHE-elnökségnek, de közelebről mit is takar a szakmai ügyekért felelősi pozíció, mivel foglalkozol a PHE-ben?

Ny. Á: Ez a pozíció igen sokrétű. Tulajdonképpen mindenre figyelni kell, és adott esetben mindenbe bele kell szólnom – a szakmai szempontokat figyelembe véve, ami komoly szakmaiságot és szakmai felkészültséget igényel. Ezeken kívül én lettem a „mumus” is az Egyesületben, mivel az Egyesület működéséhez szükséges szabályozásokat nekem kellett létrehozni, és azokat különböző viták során megvédeni és elfogadtatni az érintettekkel. Ugyanakkor egy szervezet – különös képen egy országos hatókörű szervezet – esetében ezek elengedhetetlenek a hatékony és megfelelő működéshez. A pozícióhoz automatikusan kapcsolódnak további tisztségek is, mint a POLITIKA.hu felelős szerkesztői vagy a POLI bizottsági, illetve FiPoli bizottsági tisztségek, mivel ezek előkészületei során is elengedhetetlen a szakmaiság. A POLITIKA.hu-n belül

még a forrásokkal, és néhány további kérdéssel is foglalkoznom kell, s mindez nem kevés feladatot jelent.

PH: Milyen a kapcsolat a szegedi és az országos szervezet között? Ki „követett” kit?

Ny. Á.: Előbbi az utóbbit. A PHE tényleges működését 2006-ban kezdte meg, míg a SZTEP 2007-ben indult. Igazából megelőzve a PHE mostani törekvéseit – miszerint minden képzési helyen alapszervezetet kell létrehozni – egy helyi szerveződés jött létre, ami függetlenül működik a PHE-től, és egy most születő együttműködési megállapodás fogja formalizálni a két szervezet viszonyait, azaz a SZTEP – mint ahogy eddig is – ez után is el fogja látni a PHE helyi szintű feladatait, új kihatása az Ügyvivő Testületi jelenlétünkre lesz. A kapcsolat tulajdonképpen ambivalens: szoros együttműködés, de mégis különállás jellemzi.

PH: Mik a terveid a jövőre nézve, vannak-e esetleg új projektek az asztalon?

Ny. Á.: A jövőnket mindig az aktuális történések által határozzuk meg, így az ember tulajdonképpen mindig, minden pillanatban a jövőjét tervezi, alakítja, módosítja. Új projektként tervezünk egy olyan kiadványt, mely tartalmazza az egyesületben részt vevő képzési helyek hálóterveit, a hallgatói mobilitás elősegítése érdekében, valamint a POLITIKA.hu egyfajta online verzióján is dolgozunk, amely a politikát más megközelítésbe helyezve elemzéseket, hozzászólásokat tartalmazna. További terv: a tanulmányi kirándulási lehetőségek bővítése, azaz, hogy ne csak egy brüsszeli tanulmányutat szervezzünk, hanem több és más helyszíneket, szakmai intézményeket érintőket is.

„TÉVÉ-POLITOLÓGUSOK” VS. „KÖZEMBEREK”

Interjú Hosszú Hortenziával

„A »tévé-politológusok« nagy része vagy nem politológus, aki pedig az, azoknak a nagy része nem rendelkezik doktori fokozattal, vagy ha igen, akkor nem politikatudományból. Úgyhogy azt gondolom, ebből a halmazból nem szerencsés következtetéseket levonni a »szakma« tekintetében.”

Hosszú Hortenzia a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett politológia diplomát, majd az ELTE, a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kara, az indiai Jawaharlal Nehru University, valamint a tokiói National Graduate Institute for Policy Studies hallgatója.

A Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájában védés előtt álló doktorjelölt, míg a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Karán doktoranda. 11 évet dolgozott a Miskolci Egyetem oktatójaként, emellett az Országgyűlés Hivatalában, valamint a Miniszterelnöki Hivatal STRATEK főosztályán. Jelenleg az MTA Politikatudományok Intézetének kutatója.

PH: Egy korábbi interjújában úgy fogalmazott, hogy „a munkaadók még nem tudják, hogy hol alkalmazhatják sikeresen” a végzett politológusokat. Mit gondol, az utóbbi időben változott ez a helyzet Magyarországon?

H. H.: Mindenképpen. Nemcsak abban a tekintetben változott kedvezően a helyzet, hogy több elhelyezkedési lehetőség nyílt meg a végzett politológus hallgatók előtt, hanem abban is, hogy már a munkaadói oldalon is megfogalmazódnak látszanak olyan igények, elvárások, amelyek jobban illeszkednek a bolognai folyamatban megszerezhető szűkebb szakterületekre fókuszáló MA diplomákhoz.

PH: Több külföldi egyetemnek is a hallgatója volt. Ezek az intézmények adnak-e, és ha igen, mennyiben adnak többet a hallgatóknak, mint az itthoni képzések?

H. H.: Igazságtalan lennék, ha azt mondanám, hogy többet adnak. Inkább úgy kellene fogalmaznom, hogy más adnak. De ez a „másság” nem a lexikális tudásban, hanem inkább világlátásban, léptékekben, intellektuális frissességben fogható meg.

PH: Mindig is nagy hangsúlyt fektetett a fiatal politológusok gyakorlati képzésére. Ön úgy látom, hogy a hazai politikatudomány még mindig inkább leíró, semmint hipotetikus, elemző, vagy gyakorlatias. Ön mit gondol erről?

H. H.: Most is azt gondolom, hogy a képzésnek a munkaadói szempontokra is érzékenynek kell lennie, hiszen az elsődleges célunk, hogy végzett diákjaink megfeleljenek a munkahelyi elvárásoknak, magas színvonalon és felkészülten végezzék a munkájukat, és ez gyakorlati ismeretek átadása nélkül nem megy. A politikatudománnyal szemben ezt azonban nem fogalmaznám meg elvárásként, és nem is érzem hiányát.

PH: Mennyire várható el a politológustól, hogy a napi politika történéseit elemezve egyfajta „független” pozíciót vegyen föl? Nem olyan ez egy kicsit, mint megkövetelni az irodalomtanártól, hogy ne legyen kedvenc költője? Persze, lehet, hogy erőltetett az analógia, de a tárgyilagosság álcája mögött mintha sokszor éppen a lényeg sikkadna el – a politikai döntések, megnyilatkozások értékelvű elemzése.

H. H.: A politológustól mint tudóstól, akit kötnek szakmája etikai szabályai, elvárható, hogy amikor elemez, akkor a lehető legtárgyilagosabban, a témára fókuszálva, lehetőleg empirikus adatokat felsorakoztatva fogalmazza meg a véleményét. Amennyiben az emócióinak is teret kíván adni, akkor a saját nevében nyilatkozzon, mint „közember”. Persze, néha nehéz elkülöníteni a két látásmódot, de azt hiszem a kollégáim nagy része tökéletesen tisztában van a határvonallal, még akkor is, ha néha átlépi azt.

PH: Hogyan látja, a társadalom elfogadja a szakmát és hitelt ad neki vagy még mindig van egyfajta ódzkodás a politológusokkal szemben? A gyakori médiaszereplések negatív vagy inkább pozitív irányba befolyásolják az emberekben rólunk kialakult képet?

H. H.: A „tévé-politológusok” nagy része vagy nem politológus, aki pedig az, azoknak a nagy része nem rendelkezik doktori fokozattal, vagy ha igen, akkor nem politikatudományból. Úgyhogy azt gondolom, ebből a halmazból nem szerencsés következtetéseket levonni a „szakma” tekintetében.

PH: És a politikusok hogyan tekintenek a szakmára? Hiszen nekik érdemi előnyük, hogy napról-napra a gyakorlatban „csinálják” azt, amiről mi „csak beszélünk”.

H. H.: Gondolom, mindenki számára világos, hogy a „csinálás” néha következményeit tekintve kevésbé tudatos magatartás, mint „beszélés”...

PH: Ha már a médiánál tartottunk: mintha az újságírók vélt vagy valós megnyilatkozásai alapján két táborba, egy jobb- és egy baloldali csoportra osztották volna a politológusokat. Mennyiben autentikusak az ilyen felosztások, és mennyiben szolgálják az érdemi szakmai viták kialakulását?

H. H.: Azt gondolom, hogy ideológiáról, identitásról nem lehet vitatkozni: tisztelni, meghallgatni, elfogadni lehet, de kívülről megváltoztatni nem. Szakmai vitát empirikus eredményekről lehet tartani, ott kevésbé számítanak az ideológiák.

PH: Politikai kommunikáció, politikai marketing vagy szakpolitikák? Melyik áll legközelebb a szívéhez, mely területen érzi a leginkább „elemében” magát?

H. H.: A legújabb kutatási témám a kormányzáshoz köthető, úgyhogy most itt...

Az interjút Barkóczy Balázs, a Generáció2020 Egyesület munkatársa készítette.

FERRARAI ÉLMÉNYEIM, AVAGY „NO PROBLEMO”

Rácz Angéla

Ha van arra a lehetőségünk, hogy ne csak 1-2 hétre látogassunk meg egy országot, hanem hónapokat töltsünk ott, akkor van igazán lehetőségünk arra, hogy megfigyeljük sajátosságait és kultúráját.

Bár mélyen ellenzem a különböző népcsoportokhoz tartozó általánosításokat, a mondatokat, melyek úgy kezdődnek: „Az olaszok...” Mégis, ha választanom kellene egy mondatot, melyet minden olasz magáénak vall, az a következő lenne: „NO PROBLEMO”.

A legnagyobb különbség a két kultúra között, hogy egy magyar ember (általában) azt gondolja, a problémákat meg kell oldani. Egy olasz ember pedig azt, hogy a problémák megoldódnak. Ha nem most, akkor majd holnap vagy holnapután. Ez a mentalitás határozta meg Ferrarában töltött félévem első pár hetét, meg kellett szoknom, hogy az nem gond, ha nincs politológia vagy Európa-tanulmányok szak, ha másfél hetet kell diákszállón töltenem, mert (máig nem értem, miért) nem költözhetek be a nehezen megszerzett albérletembe. A különböző Erasmus-ügymintézők, tutorok és a tanulmányi hivatal munkatársainak szemében látszott a mérhetetlen értetlenség, hogy „Miért jár minden nap ide ez az ideges magyar? Úgy is minden rendben lesz!” De az ideges magyar szeretné használni a már megkapott internetes jelszavát (a negyedik verzió már működött is), szeretné minél hamarabb megtudni, milyen tárgyakat vehet fel és egyáltalán, hogy van-e nyelvi kurzus. Az első pár nap az információ-vadászatról szólt, mert itt nem egyszerű szerzésről volt szó, vadászni kellett.

Miután minden elrendeződött, röpke 3 hét alatt (amely számomra mélységes nagy „nyugalomban” telt), volt lehetőségem felfedezni Ferrara gyönyörű városát. A hagyomány szerint a 700-as években alapították a járvány elől Bolognából és Ravennából menekülők. Ezen a területen mocsaras vidék volt, minden egyes földterületet kemény munkával kellett meghódítani. Ez a fajta keménység máig jellemző a ferraraiakra, nem nagyon engednek maguk közé senkit, büszke emberek. Egy magyar férfi mesélte, aki már 30 éve ott él, hogy még mindig vendégnek érzi magát. Ő hasonlította az ott élő olaszokat inkább a hollandokhoz. Kissé zárkózott, de nagyon keményen dolgozó, udvarias emberek. Akik nem zárják az autóikat az utcán, a boltok előtt kint hagyják az árut vevőcsalogatásként, de senki nem lop belőle (Magyarországon két percig maradna az utcán őrizetlenül), akik nem szorítják görcsösen a táskájukat magukhoz. Mikor az egyik olasz lakótársammal Bolognába mentünk és leszálltunk a vonatról, hihetetlen büszkeséggel az arcán megjegyezte: vigyázzak a táskámra, ez már nem Ferrara.

Ferrara a becsületesen és keményen dolgozó, tisztességes emberek városa, akik nagyon büszkék gyönyörű palotáikra. A város három virágzást élt meg, az elsőt a XII. században, ekkor települt át a város központja mai helyére, és kezdték el a Szent György-katedrális építését (1135) – még az Adelardi-család uralkodása alatt, akik fiú utód hiányában, átadták hatalmukat a megerősödő Este-családnak. Utóbbiak uralkodásának kezdetén, a XIII. század elején élte a város második aranykorát. Jól házasodtak, itt tartott híres udvart Lucrecia Borgia (itt is temették el, valószínű csak a róla keringő méregkeverő legendák miatt, de még a sírja is hátborzongató). Majd a város harmadik fénykorában (XV–XVI. század) hozzákezdenek a nagy városalakításhoz és megépítetik a híres építéssel, Rossettivel az „új városrészt” (máig így hívják). Rossetti leghíresebb műve a Gyémánt Palota, amelyhez egész legendakör társul, tele van szabadkőművesekkel, áldozati szertartásokkal, összeesküvésekkel. (Ismertetésétől most eltekintenek, mert nem valószínű, hogy túl sok valóságalapja lenne.)

A város hangulatát az Estek kastélya határozza meg. A központban áll, és inkább hasonlít egy várra, mint kastélyra – de itt így hívják, és a világ minden kincséért sem vitatkozik az ember egy ferraraival –, négy tornya van, vizesárok körülötte és igazi függőhidakon lehet megközelíteni.

Emellett számtalan gyönyörű kastély, festői utcák, téglából épült kedves középkori házak jellemzik. Az egész város narancsos-vörös színben úszik a rengeteg téglá miatt, ami hihetetlen szép tud lenni, mikor süt a nap, és borzalmasan komor, ha esik az eső.

A ferraraiak egyetemükre is nagyon büszkék, bár Bologna közelsége kissé háttérbe szorítja egyetemvárosi jellegét (a patinás reneszánsz palotában működő jogi kart 1391-ben alapították, a középkorban orvosi egyetem volt még Ferrarában). Ma az integrált egyetemen természettudományi kar, bölcsészettudományi kar (főként filozófia és olasz irodalom szak a meghatározó ezen a karon), jog-, közgazdaságtudományi és orvostudományi kar létezik. Minden karra jellemzőek a meglehetősen rendezetlen körülmények: málló vakolat, szakadt székek, gondolkodó lény számára felfoghatatlan fűtési rendszer (a folyosókon eszeveszett meleg, a termekben pedig jéghideg van). Maga az

egyetem nem egy jól felszerelt, haladó európai egyetem képét kelti. Ugyanakkor, ha a professzor igénybe szeretné venni, minden teremben rendelkezésre áll egy projektor, az oktatók kapnak az egyetemről laptopot, mindegyikük, és nem egyet, általában kettőt (biztos, ami biztos), és emellett – ami szerintem még ennél is fontosabb – minden oktató munkáját segíti egy külön asszisztens. Ők nagyrészt frissen végzett hallgatók vagy diákok, akik tudományos pályára szeretnének lépni, és ezáltal közelebről figyelik meg egy-egy professzor munkáját. (Természetesen az asszisztensek is kapnak laptopot!)

Mivel Ferrarában nincs politológia vagy Európa-tanulmányok szak, ezért – sajnos – a hazaitól eltérő oktatási „rendszereket” (mint a csoportos projekt munka, a 24-48-72 órás vizsgák) sem ismerhettem meg. A jogi karon biztosan nehéz lehet mindezeket megvalósítani. Nagyrészt ugyanolyan formában tanulnak itt a hallgatók, ahogy Magyarországon. Előadások vannak, ahol nagy előadóknak, az álmosággal küzdő fiatalok hallgatják felpolcozott szemmel az oktatót, ahogyan a római jogról vagy az adójogról beszél (nekem ebben a két tárgyban vannak tapasztalataim), majd a kurzus végén kollokválni kell. Megtanulják a „leadott” anyagot és szóban felelnek. Vagyis a keretek ugyanazok, inkább felfogásbeli különbségek vannak. Egy héten legalább 6 alkalommal tartanak 45 perces órákat egy-egy kurzusból, általában kettőt egymás után, de a két óra között legalább negyedórás szünettel. Így van arra idő, hogy rendszeresen körüljárjanak egy témát. Római jogból a hallgatók az órákon rengeteg kérdést tettek fel és az oktatóknak volt arra ideje, hogy megfelelő és részletes válaszokat adjon; adójogból pedig inkább a professor volt, aki kérdésekkel gondolkodásra sarkallta a hallgatókat.

Emellett, ami nagy különbség, hogy bár nem kötelező bejárni az órákra, de a hiányzások arányában egyénekenként csökken a kurzus végén megszerezhető kreditek száma. Vagyis ha valaki megtanulja az anyagot, le is vizsgázik, de nem volt bent az órák legalább 20 %-án, az nem kap kreditet. Ez sokkal jobban sarkallja a hallgatókat az órai jelenlétre, mint bármi más.

A kollokvium során egy nagy előadóban a professor mindenkit külön-külön vizsgáztat, de mindenki a teremben van, aki aznap vizsgázik. Bár mindent megkérdeznek – és én is végighallgattam nagy elvéréseket –, de valahogy mégis barátságosabb a hangnem. Nem feszeng az ember ünneplő fekete-fehérben (fiúk esetében öltönyben), jönnek-mennek az emberek a vizsga alatt, és persze eleve kevesebb esély van az igazságtalan elbírálásra, hiszen mindenki végighallgatja nemcsak a feleletet, de az értékelést is. Ugyanakkor annak, aki a magyar viszonyokhoz szokott, zavarba ejtő ez a tömeges jelenlét.

Az oktatás jó színvonalához nem társul színes egyetemi élet. Vannak néha egyetemi bulik, de nincsenek kirándulások vagy egyetemi hallgatóknak szóló előadások, sportolási lehetőségek. Nem alakul ki igazi közösség. Erasmusos-programokról nem beszélhetek, mivel nem voltak. Féléves ferrarai tartózkodásom alatt egyszer volt egy állófogadás, de semmi kirándulás, közös színház, kiállítás vagy közös főzés. Maga az Erasmus-program nagyon sok lehetőséget rejt, és egy egyetem nagyon meg tudja színesíteni az oda látogató hallgatók fél- vagy egy évét.

A mi esetünkben sajnos nem ez történt. Mégis sokkal szegényebb lennék e félv nélkül. Sok mindent tanultam, ahogy egy barátom mondta, sok olyan dolgot, amely fontosabb a nyelvtudásnál, és csak később veszi észre az ember, hogy igen, ezt már tudom. Tapasztalatszerzés és a biztos nyelvtudás megalapozása miatt mindenkinek jó lehetőség lehet az Erasmus-program. Ha valaki mindeközben jól érzi magát, barátokat talál, érdekes kurzusai vannak, az mindemellett szerencsésnek is mondhatja magát. Nekem egy gyönyörű város és egy érdekes kultúra jutott. Megérte.

A szerző a DE BTK politológia szakos hallgatója.

OUTSIDE / FERRARA

IT

a „Folyóirat-kultúra” című
programsorozat keretében
a MASZRE támogatásával

A Társadalomtudományi Társaság nyilvános vitát tart
a **Politika.hu**, a fiatal politológusok lapja
szervezésében (www.phe.hu)

**Zöldek és barnák – új diskurzusok
a magyar politikában** címen

Felkért hozzászólók: **Barkóczy Balázs,**
Bartyik Bálint, Dúró Dóra, Tordai Bence

Vitavezető: **Farmasi József**, a **Politika.hu** főszerkesztője

2009. április 28-án, kedden 18 órakor
az ELTE Társadalomtudományi Kar Cseh-Szombathy termében
(Budapest, XI., Pázmány Péter sétány 1.a 0.100B)

zöldekről és barnákról

POLITIKATUDOMÁNYI SZEMLE

XVII. évfolyam, 2008/4

KÖZPOLITIKA

Boda Zsolt – Bella Györgyi – Pató Zsuzsanna:
Magyarország a nemzetközi környezetpolitikában:
az éghajlat és a biológiai sokféleség védelme

DISZKURZÍV POLITIKATUDOMÁNY

Szűcs Zoltán Gábor: „Históriai jogi alapra helyezkedtünk”.
Diszkurzív politológiai esettanulmány az 1946: I. Törvény szerepéről
az 1989-90-es köztársasági elnöki vitában

POLITIKAI KOMMUNIKÁCIÓ

Szabó Gabriella: Internetes portálok médiaszociológiai
és politológiai elemzése
Merkovity Norbert: Politikai kommunikáció és a politikai marketing

EURÓPAI INTEGRÁCIÓ

Miroslav Novák: Raymond Aron. A cseh eurorealizmus egyik forrása

KITEKINTŐ

Róna Dániel: A törésvonal fogalma a politikatudományban

VITA

Meszerics Tamás: Demokratikus-e a felhatalmazáselmélet?
(Megjegyzések Körösenyi András tanulmányához)
Körösenyi András: A felhatalmazáselmélet védelmében
(Válasz Meszerics Tamás kritikájára)

KÖNYVEKRŐL

Gulyás Emese: Fogyasztópolgár: hatékony politikai jelszó
vagy beágyazott társadalmi jelenség?
Bodnár-Király Tibor – Nagy Ágoston: Egy különös eszmetörténeti kiméra
(Takáts József: *Modern magyar politikai eszmetörténet*)

INTERNET ÉS POLITIKA: ÚJ UTAKON?

Minikonferencia a Generáció 2020 Egyesület rendezésében

Következő rendezvényünk egy minikonferencia, amely az „Internet és politika” felmerülő kérdéseire keresi a választ.

Vajon Obama győzelmének egyik legfőbb oka ténylegesen a professzionális internetes kampány volt? Hogyan használhatóak fel a közösségi oldalak a kampányszervezés során? A marketing és design lehet-e meggyőzőbb, fontosabb, mint maga az ideológia?

A blogok milyen befolyásoló erővel bírnak? Ugyanúgy ítéljük meg a politikusi és az elemzői blogokat?

Előadók: Arday Péter (vezető tanácsadó, Political Capital),
Hampuk Richárd (marketing igazgató, Person Kft.),
Papp Dénes (hallgató, Debreceni Egyetem),
Smidt Kriszta (főszerkesztő, kapcsolat.hu),
Tóth Csaba (igazgató, Republikon Intézet),
Venczel Sára (elemző, Demos Magyarország),
Zsolt Péter (kutatási igazgató, Méltányosság Politikaelemző Központ).

A rendezvény időpontja: 2009. április 29. 13.30–18.00.

Helye: Kempelen Farkas Hallgatói Információs Központ
(Budapest, VIII. kerület, Reviczky utca 6.).

A részvétel ingyenes, de regisztrációhoz kötött, jelentkezni a kerekasztal@generacio2020.hu e-mail címen vagy a 0620-404-4797-es telefonszámon lehet.

Üdvözlettel
a Generáció 2020 csapata

POLITIKA.hu – A fiatal politológusok lapja <http://www.phe.hu/folyoirat/>
Alapítva: 2006. november / **Alapította:** Farmasi József és Krizmanits József

Főszerkesztő: Farmasi József

Főszerkesztő-helyettes: Takács Gergely, Turbucz Dávid

Felelős szerkesztő: Nyerges Ádám

Szerkesztőbizottság: Antal Attila, Balogh Róbert, Bándi Tamás, Farkas Eszter, Király Péter, Miskolci Boglárka, Négyesi Tamás, Nhancale Zsuzsanna, Papp Dénes, Szegő Nikolett, Zgut Edit Magdolna

Tanácsadó testület: Benkes Mihály, G. Fodor Gábor, Laczkóné Tuka Ágnes, Láncki András, Simon János, Szabó Tibor, Zsigó Ferenc Tamás

Tördelés: Déri Erzsébet / **Borító:** Óri Gábor / **Nyelvi lektor:** Komáromi Orsolya, Molnár Gábor

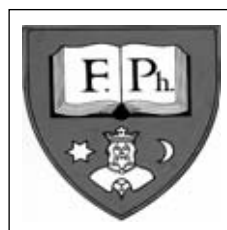
Kiadja: Politológus Hallgatók Országos Egyesülete

Közreműködik: Politológiai Párbeszéd Társasága

Felelős kiadó: Gulyás Tibor

Nyomdai munkák: Lícium-Art Kft., Debrecen / ISSN: 1788-635X

Jelen szám megjelenését támogatta:

Miskolci Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Hallgatói Önkormányzat